Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS) szakmai folyóirata • **2018/2.**

kapocs

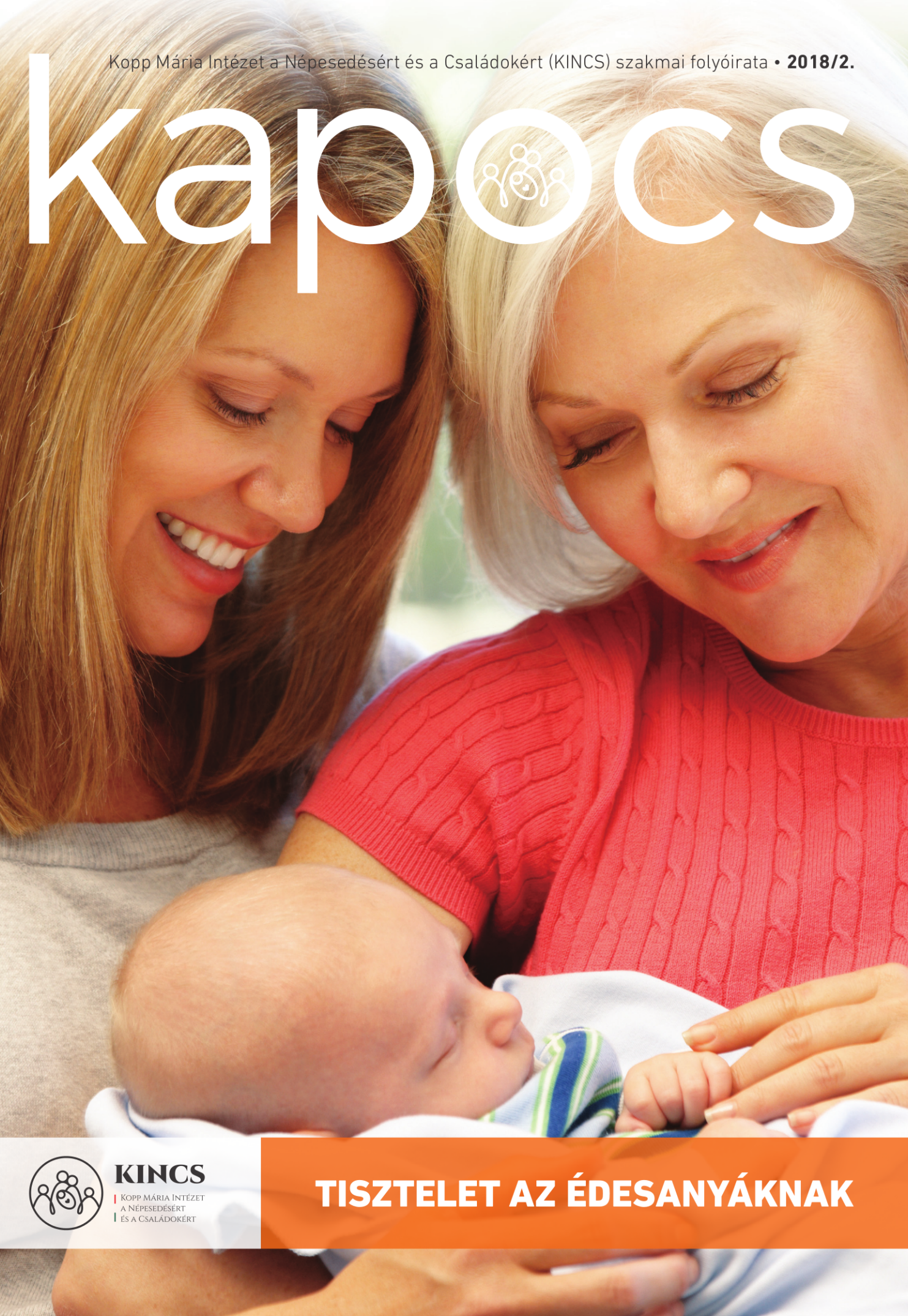

KINCS
Kopp Mária Intézet
a Népesedésért
és a Családokért

TISZTELET AZ ÉDESANYÁKNAK

Tartalom

Fűrész Tünde elnök – Farkas Péter főszerkesztő
Bevezető 3

Prof Dr. Demény Pál
Teljes támogatású anyaság 7

Kardosné Gyurkó Katalin
Gondolatok a főállású anyaságról 9

Benda József
Az édesanyák többet érdemelnek – Hivatásos szülők életpálya modell 15

Fűrész Tünde – Fail Ágnes
Anya vagy bölcsőde? Anya és bölcsőde! 27

Botos Katalin
Gondolatok a nyugdíjas anyákról, nagyanyákról 33

Nagy Anna
Amikor hiányzik az egyik szülő – egyszülős családok 39

Komlósi Piroska
Gondolatok a mai anyákról 43

Uzsainé Pécsi Rita
Anyának lenni – életet hordozni, – ébreszteni, – ajándékozni 49

Regős Judit
Az anyaság tanulható? 53

Bogár Zsuzsa
Mozaikcsaládban harmóniában 59

Szerzőink 67

KAPOCS – Kopp Mária Intézet a Népesedésért és Családokért (KINCS) ■ I. évfolyam 2. szám
■ Főszerkesztő: Farkas Péter ■ Szerkesztőség: Agócs Gergely, Kapdebó Ágnes, dr. Papházi Tibor, dr. Pári András, Székely András ■ Szerkesztőbizottság: Prof. Dr. Bagdy Emőke, Domszky András, Dr. Pikó Bettina, Prof. Dr. Pusztai Gabriella, Dr. Rosta Andrea, Prof. Dr. Schadt Mária, Dr. Szabó-Tóth Kinga, Szécsi Judit, Dr. Török Péter
■ Szerkesztőségi titkár: Béres Orsolya ■ Szerkesztőség: farkas.peter@koppmariaintezet.hu, 20/250-5560
■ Kiadja: Kopp Mária Intézet a Népesedésért és családokért (KINCS)
■ Felelős kiadó: Fűrész Tünde mb. elnök, Kopp Mária Intézet a Népesedésért és Családokért (KINCS)
■ Nyomás: L'Harmattan Kiadó Kft. ■ Címlapfotó: Erdélyi Péter
■ ISSN 1588-7227 ■ Megjelenik negyedévente ■ A folyóiratban megjelenő írások nem feltétlenül tükrözik a Szerkesztőség álláspontját ■ Meg nem rendelt kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

BEVEZETŐ

Tisztelt Olvasóink!

A „*Tisztelet az Édesanyáknak*” nevet viselő kiadvány, a Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS) szakmai folyóirata, a KAPOCS második száma, amelyet Ön, kedves Olvasó most a kezében tart.

A magyar családok iránti elkötelezettségünk bizonyítékául, nagy szeretettel készítettük a legszebb női hivatás, az anyaság témakörét felölelő lapszámunkat is, amelynek vezérfonalát **Orbán Viktor** miniszterelnök úr évértékelő beszédében elhangzott gondolatai adták: „Abban hiszek, hogy az édesanyákat tisztelni és becsülni kell, és én hiszek abban, hogyha ezt tesszük, akkor mi, magyarok a Kárpát-medencében nem kevesebben, hanem többen leszünk.”

A közös gondolkodást nagymértékben elősegítette az édesanyák iránti tisztelet jegyében, Anyák napja alkalmából 2018. május 4-én a KINCS és a Népesedési Kerekasztal összefogásával megrendezett műhelykonferencia.

A rendezvény nyitóbeszédében **Novák Katalin**, család és ifjúságügyért felelős államtitkár asszony azt az üzenetet fogalmazta meg, hogy „Minden felelősséggel vállalt gyerek óriási kincs. Felbecsülhetetlen érték nem csak a családoknak, hanem az egész társadalomnak, ezért a kormány igyekszik megbecsülni, értékelni és bátorítani az édesanyákat, hogy büszkék lehessenek a gyerekvállalásra.”

Államtitkár asszony beszédében kiemelte, hogy az anyaság mindannyiunk számára mást és mást jelent. Ahogyan különbözőképpen köszönt be a pillanat is, amikor igazán átérezzük az édesanyai létet. Van, akinél a várandósággal, a születés élményével, sok édesanyánál az anyatejes táplálással. És ez így van rendjén. Előbb vagy utóbb a felismerés megcsillantja az örömünket, hogy ketten egy új életet teremtettünk és onnantól a határtalan érzés új dimenzióba repít. Kezdünk megsejteni egy parányit az önzetlenségről, az önfeladásról, az alázatról. Megtanulunk más ritmusban élni. A gyermekünk lesz a mindenünk, a csillagunk, a kincsünk. – fogalmazott államtitkár asszony lélekemelő nyitóbeszédében.

Anyáskodni minden nőben elsődleges ösztön: óvni, gondoskodni, megérteni, elfogadni, biztonságot adni, félteni, feltétel nélkül szeretni. Tudatosulni kezd bennünk, hogy édesanyának lenni egyet jelent azzal, hogy több terhet vállalunk, eddig szokatlan felelősségérzetet jelent, de folyamatos lelkiismeret-furdalást is, ami néha kétséggel is párosul, hogy eléggé jelen tudunk-e lenni, eléggé jó anyák vagyunk-e? A következő pillanatban már felülkerekedik az anyai büszkeségünk és mérhetetlen boldogságunk előrelendít. – jellemezte Novák Katalin az anyaság mélyebb átélését.

Hozzátette, hogy társítsunk bármilyen érzéseket is az anyasághoz, egyértelműen összefonódik a saját édesanyánk iránt érzett nagy szeretettel, belőle kiviláglik a köszönet, hogy életet adott nekünk, amit továbbörökíthetünk a gyermekeinkben és viszonzásképpen, hálánk jeléül megajándékozhatjuk unokákkal.

Novák Katalin államtitkár asszony hangsúlyozta, hogy a magyar kormány is szeretné kifejezni megbecsülését a gyerekeiket felelősségteljesen nevelő édesanyák iránt, bátorítani őket és értékelni áldozatvállalásukat. Hiszen a gyermekvállalás különleges érték a család számára, de a felelősséggel vállalt gyermek óriási kincset jelent mindannyiunk számára is. Minden megszületett gyermek a magyarságunk jövőjének a biztosítéka. Mára az édesanyák is jól tudják, hogy számíthatnak a magyar kormány támogatására és a kormányzat szeretne minden segítséget megadni úgy a főállású anyáknak, akik egész életüket annak kívánják szentelni, hogy a gyermekeikről, a családjukról gondoskodjanak, ahogyan azoknak is, akik dolgozni szeretnének és úgy kiteljesedni a hivatásukban, hogy közben gyermekeiket nevelik. Nekik nagy segítség például a GYED extra, a bölcsődeépítési program, valamint a Nők 40 program is, amely visszaadja a családoknak a nagymamákat.

Külön köszönjük **Demény Pál** professzor úrnak, a nemzetközileg elismert nagyhírű demográfusunknak, hogy részt vett a KINCS Anyák napi rendezvényén és javaslataival, meglátásaival rendszeresen segíti a kormányzat népesedéspolitikai törekvéseit. Ezúton is szívből gratulálunk neki a Magyar Szent István Rend kitüntetéshez, amelyet a közelmúltban, nemzeti ünnepünk alkalmából vett át, korunkat érintő számos nagy hatású, társadalmi témára kiterjedő tudományos életműve elismeréseként.

A KAPOCS második számában közreadott írások elsősorban az Anyák napi konferencián elhangzott előadásokból nyújtanak áttekintést. A szerzők méltó megvilágításba helyezik az anyaságot, ami által reményeink szerint még közelebb kerülhetünk e nemes hivatás megismeréséhez. Szakértők és szakmai szervezetek vezetőinek véleményét olvashatjuk a

főállású anyaságról, az egyedülálló anyákról, elénk tárulnak a sokoldalú anyai szerepek és természetesen a nyugdíjas anyákról, nagymamákról sem feledkezünk meg.

A főállású anyaságról **Kardosné Gyurkó Katalin**, a Nagycsaládosok Országos Egyesületének elnöke osztja meg velünk gondolatait hivatkozva egy, az egyesület által készített kutatásukra. A témában a másik tanulmányt **Dr. Benda József** oktatáskutató jegyzi, aki a főállású szülőség kapcsán önálló életpálya modell bevezetésére tesz javaslatot. **Prof. Dr. Botos Katalin** értékes írása a gyermekfüggő nyugdíjrendszerek kialakításának lehetőségeit mutatja be és a nagymamák szerepét hangsúlyozza. Az egyedülálló anyákról **Nagy Anna**, az Egyedülálló Szülők Klubja Alapítvány elnöke, a mozaik családokról pedig **Bogár Zsuzsanna** ad átfogó képet. **Dr. Komlósi Piroska** pszichológus, **Uzsainé Dr. Pécsi Rita** neveléskutató és **Regős Judi**t, a Szülők Háza Alapítvány elnöke a változó anyai szerepek kapcsán a pedagógia és a civil szféra szakmai támogató lehetőségeit ismerteti meg az olvasókkal.

Dr. Benda József írására, a bölcsődei szocializáció és érzelmi kompetenciafejlesztésében játszott pozitív szerepet emeli ki **Fűrész Tünde** és **Fail Ágnes** szerzők válasza.

Bízunk benne, hogy a mostani gazdag kínálatban mindenki talál kedvére való élvezetes és hasznos olvasnivalót, vagy netán kapaszkodót a biztató pozitív példák sorából. A gondolatébresztő írásművek ráirányítják a figyelmet az édesanyák pótolhatatlan szerepére, nemcsak a családokban, hanem a társadalomban egyaránt, hiszen ahogy Veres Pálné is megfogalmazta: „Amilyen a nő, olyan a család, amilyen a család, olyan a társadalom". A mai magyar családpolitikának az édesanyák a kulcsszereplői, nagy szükségünk van rájuk és sokkal tartozunk nekik. Ezen gondolat jegyében sok szeretettel ajánljuk és nyújtjuk át a KAPOCS „Tisztelet *az Édesanyáknak"* című tematikus számát, elsősorban édesanyáknak, nagymamáknak és természetesen minden kedves Olvasónak.

Fűrész Tünde
KINCS elnöke

Farkas Péter
főszerkesztő

Tisztelet az édesanyáknak
konferencia

PROF. DR. DEMÉNY PÁL

Teljes támogatottságú anyaság

Demény Pál professzor úr 2018. május 4-i KINCS rendezvényen elhangzott beszédének leirata.

A magyar kormánynak van egy kivételes célkitűzése, ami kivételes európai, sőt világviszonylatban is. Az Európai Unió legtöbb országában politikailag nem tartják megengedettnek, hogy egy kormány a népesedéspolitika területén kvantitatív célokat tűzzön ki maga elé. Pedig a kvantitatív célok kitűzése logikus és szükséges lehet. Hogy hány gyereket vállalnak, az a családok szuverén joga. Ugyanakkor fontos kollektív kihatása vannak annak, hogy mi történik egy bizonyos viselkedési szituációban. Ez nagyon is indokolttá teheti egy világosan megfogalmazott aggregát demográfiai cél kitűzését.

Ez a kitűzött cél 2030-ra vonatkozik; mint jól tudjuk, a teljes termékenységi arányszámban fejeződik ki. E mutatónak a 2,1-es szintre való felemelkedése kívánatos. 2030 az ország szempontjából nagyon közel van, eléréséhez nem sok idő maradt tehát hátra. Ezért fontos, hogy ne csak gondolatok és tervek legyenek, hanem akciók is valósuljanak meg.

A jelenlegi helyzet az, hogy az ország kivételesen nagy ráfordítást ad a családtámogatási rendszerekre, a GDP gyakran idézett közel 5%-át. Ez nagyjából kétszerese annak, amit az Európai Unió átlagában tapasztalhatunk. Hogy működik ez az 5%-nyi jelenlegi családtámogatási rendszer? Hivatalos megnyilatkozások gyakran hangsúlyozzák, hogy amit a kormány eddig támogatások formájában megadott a családoknak, abból visszahátrálás nem lesz. Én hozzátenném, hogy az 5% elköltése és az 5% struktúrája állandóan vizsgálat tárgya kell, hogy legyen és kellenek az olyan átalakítások és kiigazítások, amelyek még hatékonyabbá teszik a rendszert. Mindez teljesen összefér azzal az elvvel, hogy amit egyszer megadtunk, ahhoz ragaszkodunk is.

Hogy működik ez az 5%-nyi családtámogatás? Lehet erre jó statisztikákat citálni, látható, hogy lényeges elmozdulás volt az elmúlt 8 évben, hiszen egy nagy veszélyt jelentő alacsony szintről, az 1,25-ass teljes termékenységi arányszámról, a jelenlegi majdnem 1,5-ös szintre sikerült elmozdulni. Hogy családtámogatás és termékenység hogyan függ össze, az mindig vitatható. A jelenlegi struktúrának a demográfiai sajtója nem mindig lelkes és pozitív. De világos, hogy ha ez a támogatási rendszer nem működne, vagy nagy visszaesés volna belőle, az meglátszana a családok viselkedés formáin és a jelenlegi teljes termékenységi arányszám minden bizonnyal visszaesne.

A kérdés az, hogy merre mehetünk így tovább, mik a költségvetési határai annak, hogy még nagyobb ráfordítások legyenek? A jelenlegi családtámogatási rendszer többé–kevésbé hasonló (a GYED, GYES, GYET, még a CSOK is) azokhoz a rendszerekhez, amelyek a világ minden alacsony termékenységű országok gyakorlatában megtalálhatunk. Ez igaz Európára, Japánra, igaz Ausztráliára is. Lehet ezekre a rendszerekre a jelenleginél többet költeni, nagyobb siker reményében? Természetesen lehet. Lehet valami újat is hozzáadni? Azt hiszem, lehet és szükséges is.

Anélkül, hogy fontossági sorrendet állítanék fel néhány fontos lehetőséget látok, amiről érdemes volna nem csak beszélni, hanem megegyezésre is jutni.

Az egyik a főállású anyaság intézménye. Hogy ez a kifejezés illetve terminológia ideális-e vagy nem, az megvitatás tárgya kell legyen. Én inkább azt mondanám, hogy a teljes támogatottságú anyaság címszó kedvesebb és akkurátusabb megfogalmazás volna. Mindenesetre a teljes támogatottságú anyaság intézményére jó példa az európai és általában az alacsony termelékenységű államok gyakorlatában mindeddig nincs, pedig kellene, hogy legyen. Egy ilyen intézmény bevezetése Magyarországon nemzetközileg példa értékű volna.

A másik nagy új komponens a nyugdíjak kiszámítása volna, amely tükrözné azt is, hogy mekkora volt a termékenységük. Erre vonatkozólag van egy sor megszívlelendő javaslat. Magyarország jól el van látva kitűnő nyugdíjszakértőkkel. Én magam is tettem erre vonatkozólag egy javaslatot 32 évvel ezelőtt az Európai Gazdasági Bizottság egy konferenciáján, amit Budapesten rendeztek meg. Az előadásom címe, ami 1987-ben megjelent nyomtatásban is: *Az időskori támogatás újra- összekapcsolása a termékenységgel.* Újra-összekapcsolás azért, mert a múltban az, hogy milyen volt a támogatás időskorban, teljesen attól függött, hogy mi volt a korábbi termékenységük. Ennek a kapcsolatnak hazai bevezetése szintén példaértékű volna Európában.

Nagy figyelem fogja kísérni azt, hogy mit csinál a magyar kormány arra vonatkozólag, hogy 2030-ban,

– ami holnap lesz – a teljes termékenységi arányszám elérje a 2,1-et. Itt van tehát az a lehetséges exportcikk, amely a nyugdíjban való elismerése a termékenységi viselkedésnek. Nem csak a termékenységi viselkedésnek, hanem annak is, hogy a termékenység mennyire gazdaságilag produktív, a munkaerőpiacon résztvevő dolgozókat jelent az ország számára. Azokat, akik már jelenleg nyugdíjban vannak, éppen úgy megillethetné a differenciált támogatás, mint azokat, akik csak a jövőben fognak belépni a nyugdíjrendszerbe. Hogy a reform a termékenységre befolyással legyen, azt hiszem szükséges volna a múltban született és sikeresen felnevelt gyermekek után járó teljesítmény elismerése. Sok vita szükséges a reform érdemi kidolgozására, de az idő szorít, ezért remélem, hogy jövőre vagy 2020-ban már mindez a törvényekben is benne lesz és nem a különféle tanácskozásokon rágódó emberek elképzelése marad.

Van egy harmadik elképzelés is, amely ugyan nem közvetlenül a termékenységet támogató intézkedés, bár véleményem szerint fontos hatása volna a termékenységre is. Nevezetesen megvalósítani azt, hogy minden magyar állampolgárnak legyen beleszólása a politikai rendszerbe. A jelenlegi helyzet az, hogy a gyermekeknek nincs. A gyermekek megérdemelnék ezt, különösen olyan körülmény esetén, amikor egyre nagyobb az időskorúak részvétele a választójogosultak között. Kortól függően differenciáltak az érdekek. Aki 65 éves vagy idősebb, nem is szólva azokról, aki mint jómagam is, már 85 éves elmúlt, az pontosan tudja, hogy az újonnan megszülető gyerekek nyugdíj hozzájárulásaihoz nem fog hozzáférni. Csak a mostani dolgozók hozzájárulásából fedezett nyugdíjra számíthat a felosztó-kirovó rendszerben.

De illő dolog szavazatot adni a gyerekeknek? 100 évvel ezelőtt a nőknek nem volt választójoga. 1906-ban Európában először Finnországban megkapták a választójogot. A következő 15 évben majdnem minden országban megtörtént ez. Ami azelőtt egy képtelen elképzelés volt, ma már tökéletesen természetes. Véleményem szerint ugyanígy meg lehet érteni, hogy a gyermekeknek megadandó választójog logikailag és etikailag nem csak megérdemelt, hanem szükséges is.

Tudják ezt a jogot gyermekek gyakorolni? Nem, nem tudják, de vannak szüleik, akik számára világos, hogy mik a gyermekeik érdekei. Talán nem minden szülőre alkalmazható ez, de a tipikus anya nagyon jól tudja megítélni gyermekei érdekeit és aszerint fog cselekedni. A választójog megadása, más által gyakorolva az eredeti javaslatomban úgy szerepelt, hogy a fiúgyerekek után szavazzanak az apák, a lánygyerekek után szavazzanak az anyák, Későbbi előadásaimban azonban ezt korrigáltam azzal, hogy logikus dolog ezt a képviseleti jogot a *szülőnek* adni. A szülőnek a magyar nyelvben dupla jelentése van. Minthogy a férfiak szülni nem tudnak, ezért logikus ezt a jogot az anyának adni, különösen olyan helyzetekben, amikor számos gyermek nem tradicionális családba születik vagy nő fel. Tudom, hogy politikailag ez nagyon kényes téma, mert mindenféle értelmezések vannak arra, hogy hogyan változna meg a választópolgárok összetétele kor szerint. Szerintem egészségesen. Mindez azonban komplikált, mert alkotmánymódosítást igényelne. Remélem mégis, hogy a kitűzött 2030-es 2,1-es termékenységi célt figyelembe véve újra megvitatja a magyar parlament ezt a javaslatot. Remélem, hogy az érveknek, amelyek azt mondják, hogy ez a reform pozitív változást eredményezne, sikeres lesz a fogadtatása.

A vitatémák közül látható, hogy az egyedülálló anyákról külön gondolkodás indult el. Sajnos az egyedülálló anyák a statisztika szerint számosak. Jobb volna az ő speciális helyzetükkel számolni és ezt rögtön beépíteni a teljes támogatottságú anyaságról és az időskori nyugdíjellátásról szóló elképzelésekbe is. Amikor egy országban a gyermekek 49%-a nem tradicionális családba születik, teljesen érthető az, hogy a kormány hangsúlyozza a tradicionális családformának a pozitív és kívánatos érdemeit. Ugyanakkor szükséges, hogy a család elismerése magába foglalja az olyan családokat, ahol csak anya és gyermek van. Ha a kormány megnyilatkozásait nézzük, explicit módon beszél arról, hogy *családonként* 2,1-es termékenységet kell elérni. Ez azt jelenti, hogy ebbe mindenki benne van, vagyis az is család, ahol egy anya van a gyermekével vagy gyermekeivel. Mindez összefér azzal, hogy a hivatalos politika azt sugározza, hogy a tradicionális család egy jobb konfiguráció, mint a nem tradicionális.

A kitűzött célok megvalósításában kiemelt figyelem fogja kísérni a magyar kormány család- és népesedéspolitikáját. Ennek a politikának sikerre vitele minden magyar közös érdeke kell legyen.

KARDOSNÉ GYURKÓ KATALIN

Gondolatok a főállású anyaságról

Mindenben a személyes tapasztalat kimondása az első lépés az őszinte párbeszédhez. Ezért azzal kezdeném, hogy az én életemben a GYET (gyermeknevelési támogatás, ami a főállású anyasághoz nyújt támogatást a legkisebb gyermek 8 éves koráig) többször megjelent, de minden alkalommal csupán pár hónapra. Minden alkalommal vagy tanultam, vagy valamilyen feladatot, munkát láttam el. Ugyanakkor tudom, hogy az anyukák sem egyformák, s sokan vannak köztük, akik számára ez hosszabb távon is megoldást jelenthet. Ehhez azt is hozzá kell tennem, hogy a GYET számunkra, nagycsaládosok számára nagyon fontos egyrészt azért, mert a Nagycsaládosok Országos Egyesülete (NOE) szakértői sokat tettek azért korábban, hogy ne segélyként adják, és szolgálati időt biztosítson. Másrészt azért is, mert a nagycsaláddal járó többlet terhek e támogatás révén mérséklődnek, s ezért komoly segítséget jelent a családok számára.

A NOE tagjainak véleménye

Szüleinktől három dolgot kapunk: az életet, a testi és a lelki gondoskodást. Akárhogy nézzük, az édesanyák dominálnak ebben, vagy már nem is annyira? Egy 2015-ös felmérés, amely a NOE tagok körében végzett kutatáson alapul az alábbiakat jelezte.

A férfiak szerint a házimunkát az esetek több mint a felében a két szülő megosztva végzi, a családok több mint a negyedében mindig vagy többnyire az anya. A nők szerint azonban csak a családok negyedében oszlik meg a házimunka a két szülő között. Az anyák 70,5%-a érzi úgy, hogy mindig vagy általában nekik kell ellátniuk a házkörüli feladatokat.

A kutatás megmutatta, hogy a nagycsaládokra nem jellemző, hogy a házimunka meghatározó részét a kiterjesztett család valamelyik tagja, vagy olyan személy végezze, aki nem a háztartásban él.

Ide kívánkozik az is, hogy összességében az mondható, hogy a nagycsaládosok jellemzően elégedettek a feladatok megosztásával, közülük a férfiak kicsit elégedettebbek. Az apák átlaga 10-es skálán 8,48 volt, az anyáké 7,49. Megfigyelhető, hogy az elégedettség mértéke abban az esetben volt a legmagasabb, amikor a szülők megosztva végzik a feladatokat. A közösen végzett munka tehát nagyobb elégedettséggel jár, mint amikor inkább a partner végzi a feladatok javát.

Érdekes volt látni, hogy a nagycsaládban élő szülők és gyermekeik máshogy gondolkoznak a szülői szerepekről. Míg az édesanyáknak és az édesapáknak csak közel negyede értett egyet azzal az állítással, hogy „lehet ugyan munkát vállalni, de amit egy nő igazán akar, az a család és a gyermek", gyermekeik kétharmadrészt egyetértettek ezzel. Hogy mennyire nem könnyen eldönthető kérdés az édesanya részéről, hogy mennyi időt tölt a családi teendőkkel a munkahelyi feladatok rovására, különösen amíg kicsik a gyermekek, azt jelzi a gyermekek véleménye,

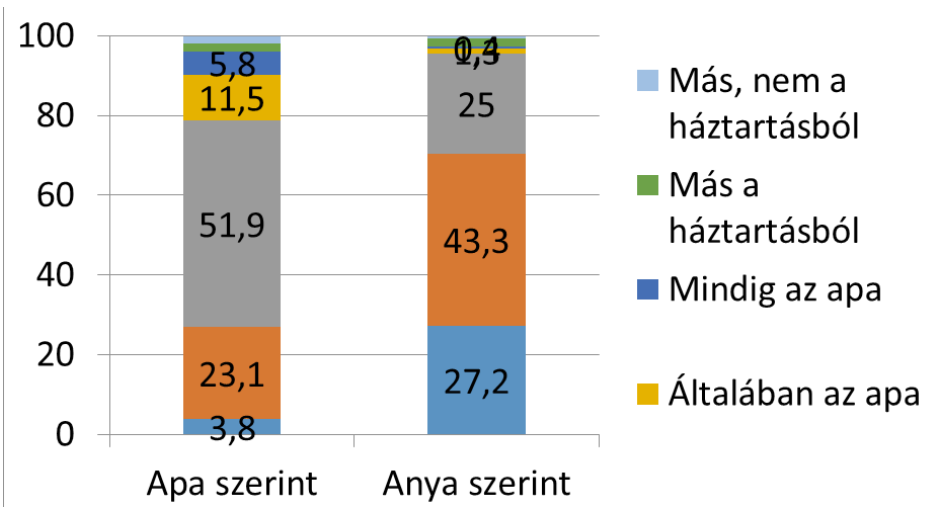

Ki végzi a házimunkát?(%)

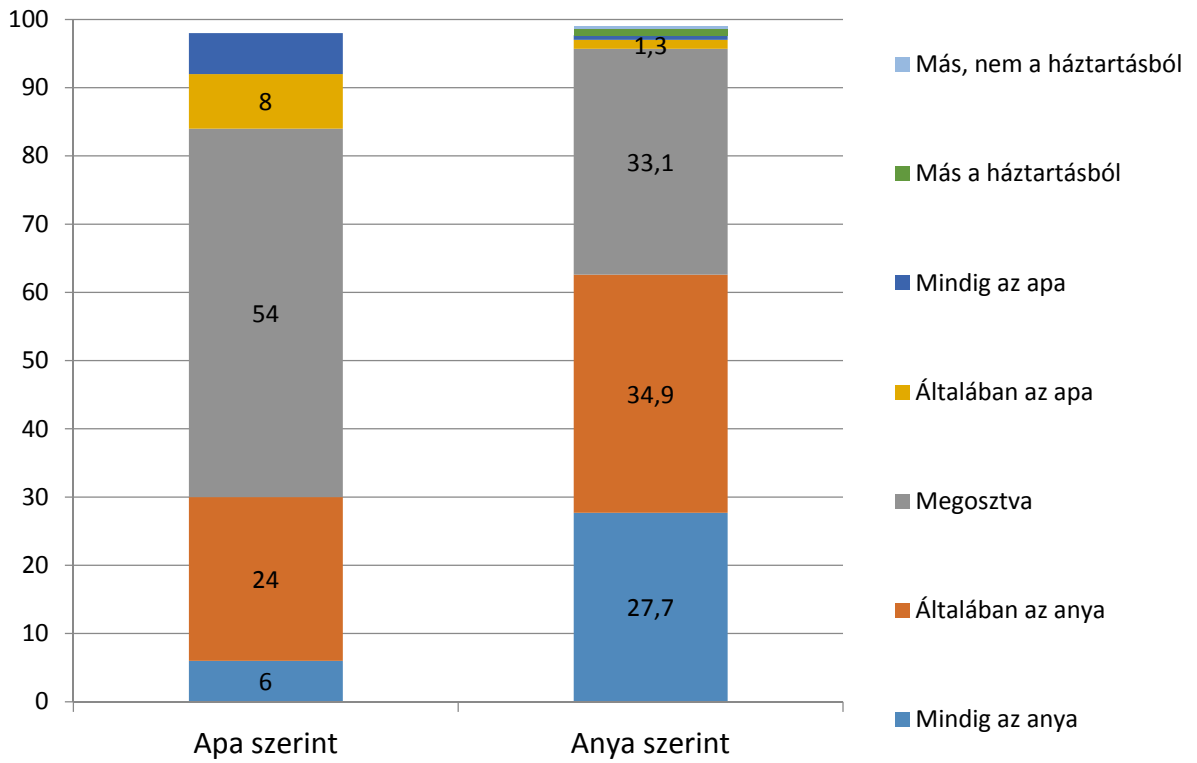

Ki látja el a gyerekeket? (%)

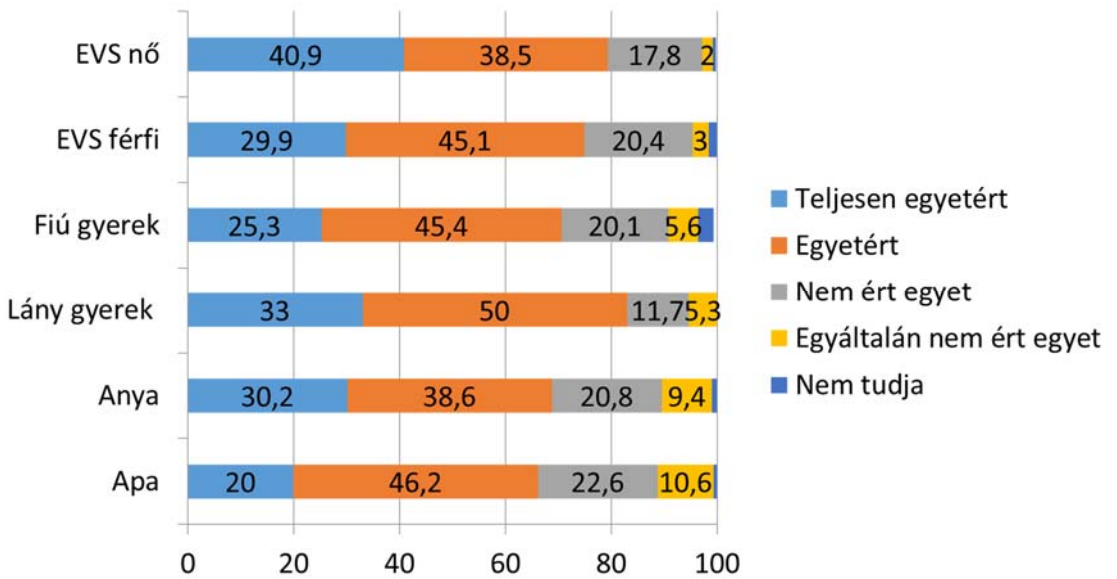

Egy dolgozó anya éppoly meleg és biztonságot adó kapcsolatot tud kialakítani gyermekeivel, mint egy nem dolgozó (%)

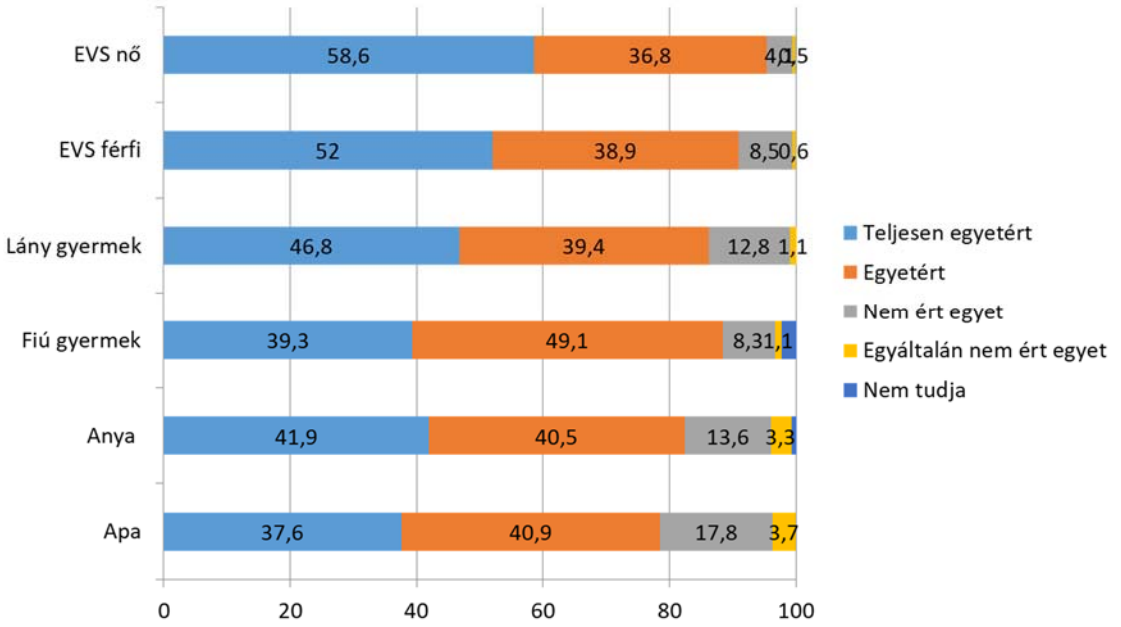

Mennyire ért egyet azzal, hogy a férjnek és a feleségnek egyaránt hozzá kell járulnia a háztartás jövedelméhez? (%)

amely jelentősen eltér a szülőkétől. A megkérdezett gyerekek ugyanis, szemben a szüleikkel, többnyire úgy gondolták, hogy egy óvodás korú gyermek megszenvedi, ha az édesanyja fizetett munkát is végez. Egynegyedük teljesen egyetértett az állítással, míg további 43% úgy érzi, hogy az állítás inkább igaz. Ehhez a kétharmados arányhoz képest a szülőknek csak egyharmada gondolkozik így.

Ezzel ellentétes képet mutatnak a szülők és a gyermekek reakciói azzal az állítással kapcsolatban, hogy „egy dolgozó anya éppoly meleg és biztonságot adó kapcsolatot tud kialakítani gyermekeivel, mint egy nem dolgozó". Ezzel az állítással az előzőekkel éppen ellentétesen nagyobb mértékben inkább a gyermekek értettek egyet, különösen a lánygyermekek, bár a szülőknek is kétharmada így gondolkozik.

A kutatás megmutatta, hogy a nagycsaládosok többsége, nagyjából háromnegyede egyetértett azzal, hogy a háziasszonyi élet épp annyi önmegvalósítást ad, mint a pénzért végzett munka. Mindemellett az apák 78,5%-a, anyák 82,4%-a egyetértett azzal, hogy a férjnek és a feleségnek egyaránt hozzá kell járulnia a háztartás jövedelméhez.

Anyaság, főállásban?

A főállású szó kapcsán egy hivatalnok, vagy más dolgozó juthat eszünkbe, aki a rá vonatkozó szabályok szerint adott munkaidőben a béréért teszi azt, amivel megbízzák. Egy anyának főállású anyaként, GYET esetén legalább három „főnöke" van, de egyikükre sem azért figyel, mert ezért bért kap. A szabályok lehetővé teszik, hogy a GYET-et igénylő szülő 30 órát dolgozhasson a támogatás folyósítása mellett. A 40 órás munkahéthez viszonyítva ilyenkor megmarad 10 órányi munkaidő. Kérdés, hogy akkor miért is főállás. Hivatalosan Gyermeknevelési Támogatásnak hívjuk ezt a támogatási formát, amelyben a támogatás szó a mértékre is utal, ami valljuk be semmiképpen sem jelez „főállást".

De nem szeretném, ha azt gondolná bárki, hogy csupán a szavakon lovagolok: a valódi probléma ezzel a névvel az általa hordozott üzenet, ami olyan szemléletet tükröz, amelyben a nő, az anyaság nem egy egyfajta szép és embert próbáló „hivatásként", hanem lecsupaszítva, munkavállalóként, alkalmazottként jelenik meg, akinek a munkahelye az otthona. Emellett pedig nem utal az apákra, a férfiakra, akik pedig potenciális igénybevevők. Ne higgyük, hogy nem számít az elnevezés. Ettől még igaz az a támogatás mögött meghúzódó elgondolás, hogy ha szabad más gyermekének gondozásáért fizetést kapni, legyen szabad a sajátunkért is segítséget kapni.

Lényeges ugyanis, hogy az anyaság egy érzelmi, legygyakrabban vérségi kapcsolat, kötődés, amely sok minden, de semmiképpen sem anyagi természetű kapcsolat vagy munkaviszony. Nem szerződés, hanem a szeretet köti össze az anyákat, a szülőket a gyermekkel. Szülőnek lenni, a saját gyermekünket nevelni olyan elkötelezettség, amely számtalan ismeretet igényel, de nem professzió és nem ellenszolgáltatásért végezzük, ilyen értelemben a természetes kötődésen alapuló szülő-gyermek viszony sohasem hivatásos munkaviszony alapján végzett tevékenység. Erre is van példa, az országban nagyon sok

nevelőszülő tevékenykedik, akiknél az évek során sok gyermek lel otthonra, akár hosszabb, akár rövidebb ideig, de számuk nem haladja meg a hatezer főt, s a hivatásos nevelőszülői státuszhoz szükséges képzettséget ennél is kevesebben szerezték meg. Ne akarjunk tehát változtatni a természetes emberi viszonyokon. Amikor a gyermekvállalásról, a családról beszélünk, akkor éppen ellenkezőleg, a természetes emberi értékekre és érzelmi kötődésekre hívjuk fel a figyelmet.

Mi a helyzet a fiatalokkal?

Több elgondolás is létezik, amely a gyermekvállalás kapcsán csoportosítja a fiatalokat. Ezek között vannak pontosabb és kevésbé pontos meghatározások. Az azonban bizonyos, hogy a fiatalok esetében a tematika mindig magában hordozza annak veszélyét, hogy nem számol az egyik legfontosabb emberi tulajdonsággal, a változással. A „Hogyan lettem nagycsaládos" című pályázatunkra számtalan írás érkezett. Az egyik szerzője arról ír, hogy a színpad, a reflektorfény volt számára az egyetlen elképzelhető létforma, ám amikor gyermekvigyázást vállalt egy nagycsaládnál, egyik napról a másikra megváltozott a felfogása. Tudjuk, nem minden változás ilyen gyors, s az sem biztos, hogy a változás iránya a gyermekvállalás szempontjából pozitív, de épp ezért is fontos, hogy bármilyen kategorizálás is történik, minden fiatalt szólítsunk meg, mindenkit a számára legadekvátabb módon.

Egy bizonyos kor alatt az ember nem feltétlenül érzi át a nyugdíjra történő felkészülés jelentőségét, s náluk különösen igaz az az állítás, ami egyébként – talán – mindannyiunkra, hogy nincsenek demográfiai céljaik. Így a főállású anyaság számukra vonzó része a támogatás magas mértéke, illetve az a lehetőség, hogy dolgozhat mellette.

Javaslatok a főállású anyasággal kapcsolatban

Nagyon fontosnak tartom, hogy ha arról gondolkodunk, hogy mekkora legyen a támogatás összege, akkor bármilyen módon, bármilyen sávokban is kerüljön az meghatározásra, a gyermekszám növekedésével nem egyenlő mértékben növelve, hanem a gyermekről-gyermekre jelentős különbséggel érdemes azt meghatározni. Gondoljunk bele, hogy mi mindent kell figyelembe venni a harmadik, negyedik, sokadik gyermek vállalásakor: elférre a család a lakásban, kell-e költözni, ha költözik, lesz-e, aki tud neki segíteni (nagyszülők), mi lesz a nagyszülőkkel, a barátokkal, új iskolába kell-e íratni a gyermekeket, kell-e bővíteni a lakást, tud-e dolgozni az anya, ha igen, mennyit. Nagyon hosszú a kérdések sora, de ezek mindegyike lényeges és sorsdöntő kérdés, s csak látszólag anyagi dilemmák ezek – persze azok is. Azért állítom, hogy ezek látszólag anyagi dilemmák, mert az ezzel járó kiadásoknak nem az a célja, hogy egy magasabb komfortot, vagy jobb befektetést biztosítsanak, csak az, hogy a következő gyermekek számára is biztosítani tudják, amit az első két-három-négy gyermeknek.

Érdemes lenne megfontolni, hogy a harmadik gyermektől exponenciálisan növekedjen a GYET összege. Azaz ne csupán duplázódjon, de a pénzügyi lehetőségek határáig ennél is magasabb mértékben kerüljön megállapításra. Ez a megközelítés alkalmas lehet a motivációk növelésére, a saját erőforrások mobilizálására, a plusz kiadások és más kényelmetlenségek vállalására.

Jelenleg a GYET a legkisebb gyermek 8 éves koráig vehető igénybe. Ezen a szabályozáson érdemes elgondolkodnunk, hiszen egy három vagy négygyermekes család esetében is előfordulhat, hogy a szülők ezt követően is 8-10 éves gyermekeket, illetve 12-15 éves kamaszokat nevelnek, miközben a GYET jelentette biztonság megszűnik, nemhogy változatlan, de a gyermekek korából és szükségleteiből adódóan, növekvő kiadási teher mellett. Ezt a helyzetet súlyosbítja, hogy a szülő, aki otthon volt a gyermekekkel már hosszabb ideje kiesett a munkaerőpiacról vagy csak részmunkaidőben tudott munkát vállalni, most hirtelen ott maradt magára ezzel a kettős teherrel. Ezt mindenképpen orvosolni szükséges a jövőben.

Emellett nagyon fontos, hogy nem csupán a GYET-nek, mint támogatási formának, de annak környezetének is szükséges változnia. Lényeges kérdés az otthon végzett, home office munka, valamint a részmunkaidő jelentősége. Önmagában azonban a tartalom itt is a részletekben bújik meg. Nem mindegy, hogy a részmunkaidős foglalkoztató azt várja-e el, hogy a négy vagy hat órát az anyuka vagy az apuka kitöltse, vagy azt mondja, hogy itt a feladat, amit el kell végezni, s ezt akkor teszi, amikor akarja, csak az adott határidőre készüljön el. A rugalmasság jelentősége nem az, hogy hány órát dolgozik valaki, hanem gyakorló anyukáknál az, ha – bizonyos keretek között – maga oszthatja be az idejét, amit persze a gyerekek majd mindig alakítanak, de fontos, hogy saját maga által tervezhető legyen a munkavégzés. Ebben a projekt-típusú munkavégzésben az anyukák vagy apukák megtalálhatják a „számításaikat". Az otthon végzett munka más előnyökkel is jár: amikor egy héten egyszer jár be az édesanya dolgozni, hatékonyabb ez a munkavégzés, lojálisabb a munkáltatójához, nem terheli a közösségi közlekedést, s egy erős bizalmon alapul az együttműködésük.

Az első gyermek vállalása kiemelkedően fontos, hiszen a gyermekvállalás legjobb reklámját maga a gyermek jelenti. Emellett máig működik az a társadalmi

reflex, hogy kéne egy testvér a már meglévő gyermek mellé. A főállású anyaság szerepe itt válhat fontossá. Ehhez azonban nagyon erős ösztönző erővel kell bírnia. Úgy gondolom, hogy azok a nők alkotják a főállású anyaság célcsoportját, akik már legalább egy, de inkább már két gyermeket szültek. Különösen a kétgyermekesek támogatása volna fontos a GYET révén, kiegészülve a harmadik és sokadik gyermek vállalásánál felmerülő kérdésekben nyújtott állami segítséggel: a nagyobb lakáshoz jutás, esetleg a bővítés támogatása, hogy ne jelentsen költözést a gyermekvállalás, s elszakadást a nagyszülőktől, az iskolától. A több generáció együttélése, akkor is, ha az nem jelent közös háztartást vagy lakást felmérhetetlenül nagy segítséget jelent a szülők számára, hogy dolgozni és gyermeket nevelni egyaránt tudjanak. Ez a folyamat fordítva is igaz, hiszen mindig van kire számítani. Érdemes tehát ilyen értelemben is egyben kezelni a családot. Akár a tágabb családot is, hiszen, ha már nem élnek a nagyszülők, vagy állapotuk nem teszi lehetővé, távolabbi családtagok is részt vehetnek támogatóan egymás életében. Ez a típusú családi kör mintaként szolgálhat a felnövekvő gyermekek számára, de az ilyen családok környezetében élő, egyke, vagy egyszülős családban élők számára is, akik így egy másfajta, az övéktől eltérő, működő példát láthatnak.

Ne önmagában vizsgáljuk tehát a GYET-et vagy a családtámogatási rendszer egyes elemeit, hanem együttesen, célirányosan, szem előtt tartva nem csupán a demográfiai célokat, hanem a családnak, a gyermeknek az örömfokozó és feltöltődést jelentő oldalát is. Ehhez érdemes széleskörű társadalmi párbeszédet folytatni, mert miként az egyének, úgy a nők sem egyformák, ki ezzel, ki azzal ért inkább egyet, vagy tart hasznosnak egy-egy intézkedést.

DR. BENDA JÓZSEF

Az édesanyák többet érdemelnek

Hivatásos Szülők életpálya modell

Népesedési helyzetünk, a probléma átfogó megértését, gyors stratégiaalkotást, válságkezelő megoldásokat és módszereket igényel, mert a legnépesebb korosztály fokozatosan kilép a szülőképes korból. Ma még a részben kezünkben tartjuk a megoldáshoz vezető eszközöket, de holnap már elsodorhat az ár. [1]

Egyszerre kell megteremtenünk a gyermekvállalás gazdasági, szervezeti-strukturális, kulturális és társadalomlélektani feltételeit. A probléma gyökereit három tényezőcsoportban látjuk.

- Egyrészt az 1950-es évektől megvalósított női munkavállalás kiterjesztésében, amely a felnövekvő nemzedékek egy részének – generációkon átívelő -, súlyos lelki sérüléséhez vezetett.
- *A másik ok-csoportban* a jövő generáció felnevelési költségeinek családokra terhelését látjuk, amit – erőforrásaikat felélve –, már nem képesek elviselni.
- A *harmadik csoportot* pedig a családi kohézió és a szeretet-kultúra szétrombolásában, ami a múlt rendszer öröksége, és a rendszerváltás után sem változott, bár az utóbbi években néhány lépést már tettünk ebben az irányban.
- A megoldás ezért e három feltételrendszer helyreállításában rejlik, ami lényegében a jó házasságok, a szeretet-családok (lélektani és gazdasági) működési feltételeinek megteremtését jelenti.

A kutatások azt mutatják, hogyha szeretnénk megállítani a népességfogyást, a jelenleginél sokkal több nagycsaládra van szükségünk. Ez egy új társadalmi szektor, a „nagycsalád szektor" létre hozását jelenti. Ha nem szabadítjuk fel a termelő munka alól a családok egy részét, nem lesz elég nagycsalád a népesség reprodukciós szintjének megőrzéséhez. Ennek a feltételeit kell megteremteni a külső munkahelyen végzett munka rovására, vagyis újra kell gondoljuk a család és a munka viszonyrendszerét, könnyítenünk kell a nők, a családok terhein.

Kutatásaink szerint a mai fiatalok háromféle életpálya modellt követnek:

- Van, aki csak karrierben gondolkozik, és nem tud,vagy nem akar családot alapítani.
- Van, aki egyeztetni szeretné a családi és munkahelyi feladatokat,
- Van, aki csak a családjának szeretne élni.

Míg az első két társadalmi csoport a vágyai szerint élhet, a harmadiknak erre nincs esélye, mert nem tudja eltartani gyermekeit, munkavállalásra kényszerül. Ahhoz, hogy növeljük a születések számát, lehetővé kell tenni, hogy a harmadik csoport 3-4-5 vagy több gyermeket felneveljen *az elszegényedés kockázata nélkül,* kipótolva ezzel a másik két csoportban meg nem születő gyermekek számát. Felméréseink szerint erre meg van a hajlandóság e csoportban.

Ehhez egy új életpálya modell kialakítására van szükség. Az elméleti támpontok, és a gyakorlati megvalósításhoz szükséges lépések átgondolását tartalmazza a tanulmány. Megfontolásra kerülnek benne az értékrend, a „láthatatlan munka" kérdése, a gyermeknevelés pszichológiai vonatkozásai, a foglalkoztatás és a gyermekvállalás összefüggései, a területi szempontok, a családok alkalmassága, a kiválasztás, a működtetéshez szükséges intézményrendszer, a bevezetés, a társadalmi elfogadtatás, a finanszírozás és az *alkotmányossági* szempontok.

Nyilvánvaló, hogy a gyermekvállalás elsősorban két ember legszemélyesebb döntése. A nemzet jövője ugyanakkor szorosan kapcsolódik ezekhez a személyes döntésekhez. Ennek a kettős beágyazottságnak a mesterséges szétválasztása, sőt esetenként az egymással való szembefordítása súlyos konfliktusok forrása, mind az egyének mind társadalmi szinten, és ma már veszélyezteti Magyarország népességének fennmaradását. Ezért megfontoltan kell cselekedni, számba véve az eddigi intézkedések tapasztalatait. Látni kell azt is, hogy – verbális ráolvasásokkal vagy a nőkre gyakorolt nyomással nem lehet megváltoztatni az életfeltételekben gyökerező döntéseket.[2]

[1] Sokan vélik úgy, hogy már ma sincs mozgásterünk, és elengedték a gyeplőt.

[2] "A problémák gyökerei nem a szemléletmódban, hanem a materiális valóságban gyökereznek, ezért retorikai szinten nem kezelhetők." Kováts Eszter: Népesedéspolitikai kérdések- kultúrharc és valóság, 4.o. https://www.academia.edu/ 30242768 /N%C3%89

Az ilyen törekvések kudarcra vannak ítélve, és csak ellenálláshoz, értelmetlen vitákhoz vezetnek.

Az egyik legfontosabb társadalompolitikai feladatunk, hogy ne csak a személyes vágyakat, kívánságokat próbáljuk összeegyeztetni a társadalom jövőbeli megmaradásának igényeivel, hanem egyben a személyes érdekeket is szinergiába tudjuk hozni a nemzet egészének érdekeivel, *helyreállítva a magánérdek és a közjó viszonylatában évtizedekkel ezelőtt megbomlott egyensúlyt.* Munkánk ilyen differenciált és komplex megközelítésre törekszik. Bevezetése nyomán nem csak a népességszám gyors növekedését várhatjuk, hanem általa tudjuk biztosítani, hogy a csecsemők, gyermekeink, fizikai-mentális egészségben, stabil idegrendszerrel, harmonikus kapcsolatokban és teljesítőképesség esélyével indulhassanak az életbe.

A Hivatásos Szülők (HISZÜK) program átgondolt kialakításától és komplex bevezetésétől a termékenység gyors növekedése, a jövő generáció egészségesebb felnevelése, a családok kohéziójának, közösség- és társadalomformáló szerepének helyreállítása, a belső fogyasztás gazdaságélénkítő hatása, és a vidék leépülésének megállítása várható.

A program tehát új perspektívába helyezi a népességfogyás megállításának lehetőségeit és mozgásterét. A vezetők elszántságán, a gyors és kompetens cselekvési képességén múlik az eredményessége.

A kihívás

„A világ minden dolga közül az emberek a legértékesebbek. Az ember tudása és képessége önmaga és környezete megismerésére egyre nő – idézi Demény Pál az ENSZ dokumentumot – az ember jövője végtelenül fényessé tehető."[3] Ahhoz azonban, hogy ebben a fényes jövőben a magyar nép is részes lehessen, nemzetünknek újra bizonyítania kell – a már koránt sem magától értődő – életképességét.

A magyar társadalom gyorsuló ütemben fogyatkozik, és egy emberélet hossza alatt (1954–2050) megindult az önfelszámolás felé.[4] A trendre nézve eredménytelennek tűnik minden eddigi beavatkozási kísérlet. Ha ebben az irányban megyünk tovább, veszélyeztetjük a nagy társadalmi intézmények működését és nemzetünk fennmaradását."[5] Belátható időn belül, a magyar államiság szétesése, az ország, a kultúra teljes pusztulása fenyeget.[6] Az alacsony termékenység következménye a népesség csökkenés mellett az elöregedés, a munkaerőhiány, az ellátó rendszerek (nyugdíj, egészségügy, iskolarendszer) alul finanszírozása, a gazdaság zsugorodása, hogy csak a legfontosabbakat említsük. Gyökeresen új megoldások kutatására van tehát szükség.[7]

Társadalmi-gazdasági fejlődésünk gátjává vált a népességcsökkenés, amelyet vagy a saját népességünk gyarapításával, vagy más népesség importjával tudunk kezelni.

Mint az köztudomású, a népességszám fenntartásához az ideális termékenységi arány 2,1 gyermek/nő vagy család,[8] de figyelembe véve a házasságok abszolút számát, ez az arány sem elegendő az egyszerű reprodukcióhoz. Magyarország évtizedek óta messze elmarad ettől.

Az 1. sz. ábráról leolvashatjuk, hogy a termékenység (TTA) az 1980-as évektől lecsökkent, és nem éri el a fenntarthatóság szintjét (pontozott vonal). A termékenység szerkezete úgy alakult, hogy a nulla, egy és három gyermekes nők aránya alig változott (folytonos vonalak), megnőtt a két gyermekeseké, miközben jelentősen csökkent 4 és több gyermeket nevelők száma. (oszlopok) Vagyis – a hatvanas évekhez képest – a 4 és több gyermekesek számarányának a csökkenése és a 2 gyermekesek arányának a növekedése a legnagyobb változás a családok méretében.

Az időtényező

„Kétszer ad, aki gyorsan ad"

2018-ban a korfára nézve[9] megállapíthatjuk, (2. sz. ábra) hogy a legnépesebb női korosztály kilépett a szülőképesség optimális időszakából. Az is egyértelműen látszik, hogy évente ötezer fővel csökken nagyobb létszámú női korosztály tagjainak száma, a következő években 35%-al lesznek kevesebben.[10] Az idő tényezőnek tehát meghatározó szerepe van a sikeres beavatkozásban. A követke-

PESED%C3%89SPOLITIKAI_K%C3%89RD%C3%89SEK_KULT%C3%9ARHARC_%C3%89S_VAL% C3%93S% C3%81G

[3] United Nations 1975: Report of the United Nations World Population Conference, Bucharest, 19-30 August 1974. , United Nations, New York 14.a bek., in: Demény Pál (2016): Népességpolitika a közjó szolgálatában, KSH Népességtudományi Kutatóintézet 112.o.

[4] Az ötvenes években még kétszer annyian születtek, mint amennyien meghaltak. Bogár László: Történelmi lejtőn. Magyar Hírlap Online, 2014. április 2.http://www.magyarhirlap.hu/tortenelmi-lejton

[5] Mészáros József: Jövőnk a gyermek, in: Van megoldás, családi jövedelemadózás, Barankovics I.A. 2007. 75.o.

[6] „Az ezeréves magyar állam megszűnése fenyeget, ha a következő 10-20 évben nem tudjuk kezelni a népességfogyást" – nyilatkozott Kövér László, az országgyűlés elnöke. Babus Endre: Vészharang? Lélekharang? HVG, 2014. aug. 30. ,20. o.

[7] Demény Pál (2016): Népességpolitika a közjó szolgálatában, KSH Népességtudományi Kutatóintézet, 339. o.

[8] A teljes termékenységi arányszám köthető a nők termékenységi életszakaszához vagy párokhoz, családokhoz [1990-2011], KSH 2013.

[9] Elemzésünk első változata 3 évvel korábban, 2015-ben készült. Már akkor jeleztük, a szülőképességi kor felső határához (40 év) érkezett az az utolsó népes generáció, amely képes lehet még egy nagyobb létszámú utód elindítására.

[10] Mint említettük a szülőképes korosztály létszáma a 2016-ban 2.030 ezerről 10 év alatt, gyorsuló ütemben, 1.336 ezerre csökken.

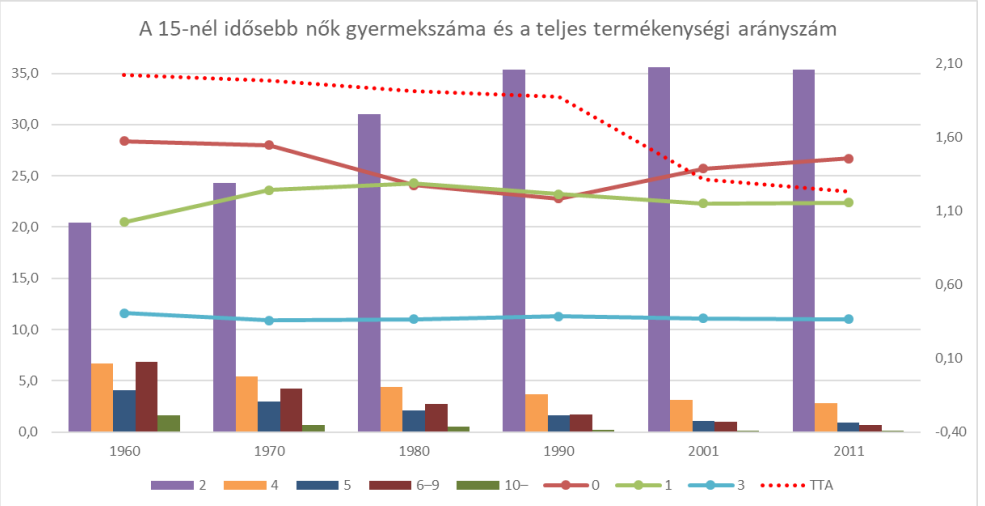

1. ábra, a nők gyermekszáma és teljes termékenységi arányszám, KSH[11]

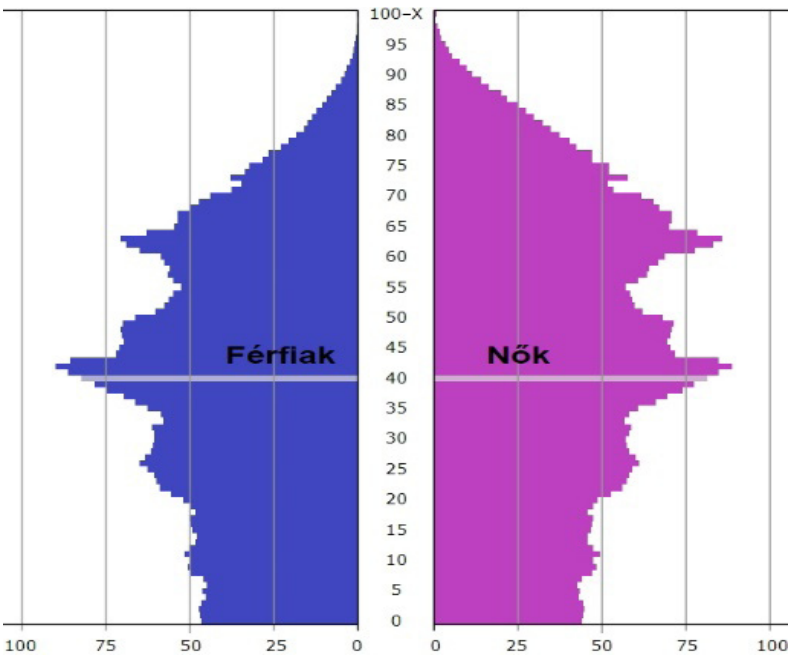

2.ábra, korfa 2018. KSH

ző két évben van a legnagyobb esély a program eredményt felmutató megvalósítására.

A várható születésszámok is rendkívül kedvezőtlen képet mutatnak. Két évvel ezelőtt jeleztük (3-4. ábra), hogy nem látjuk indokoltnak a KSH akkori 'optimista' előrejelzését.[12] Bár 2016 –ban valamelyest nőtt a születések száma, ez a növekmény – minden bizonnyal – az un. „kapuzárási pániknak", volt betudható.[13] Saját számításaink azt mutatják, hogy amennyiben nem dolgozunk ki és hajtunk végre egy koherens, és jelentős eredményeket felmutatni képes stratégiát, a következő 10 évben további

[11] http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_demografia, https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wnt001a.html

[12] Németh László – Obádovics Csilla: A népesség előreszámítása, KSH-Népességtudományi Kutatóintézet, Budapest, 2015. http://demografia.hu/hu/letoltes/tudastar/nepesseg-eloreszamitasok/nepesseg-eloreszamitas-2015.pdf (letöltés: 2016. július 20.)

[13] Részben egyet értünk Kapitány Balázs pénzügyi fókuszú megközelítésével, aki meglehetősen költséges megoldásnak látja a kis mértékű növekedést. „… a jelenlegi növekedés mögött a 2014-es népesedéspolitikai csomagot – gyed extra, testvérgyes és társaik – feltételezhetjük. .. Amikor most egy viszonylagos sikerről beszélünk, érdemes azt is szem előtt tartani, hogy ezt milyen áron, milyen hatékonysággal sikerült elérni." Lippai Roland: Mérsékelt baby-boom: mi történik a felszín alatt? Interjú, http://figyelo.hu/cikkek/445123-mersekelt-baby-boom?utm_source=mandiner&utm_medium=link&utm_campaign=mandin er_csalad_201703, letöltés: 2017. március 24.

3. ábra, a szülőképes nők létszámának csökkenése a következő évtizedben

4. ábra, születésszámok és előre jelzések 2006-2025, KSH forrásból készítette dr. Benda József, 2018.

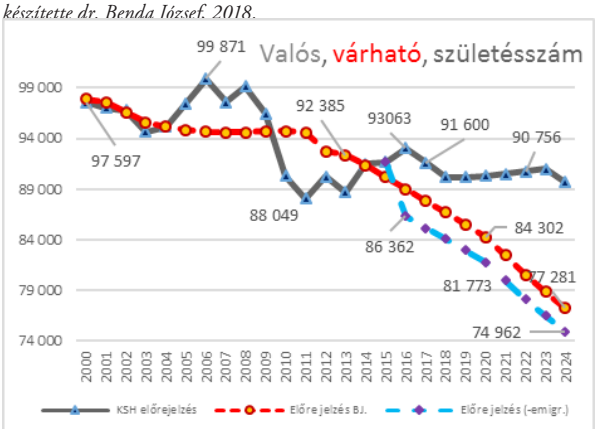

20-25 %-os születésszám csökkenés várható. A trendforduló eléréséhez a következő években legalább évi 10-15 % -al több gyermek világra hozatalára lenne szükség, amit később – a szülőképes korosztály jelentős csökkenése miatt – már csak a termékenység erőteljes emelkedésével lehetne kompenzálni.

Ha ezt a lehetőséget ki tudjuk használni, olyan sikert mutathat föl a program, ami növelheti a nemzet önbizalmát, és újabb erőket szabadíthatna föl a cselekvés érdekében.

Mivel nemcsak kevesebben, hanem öregebbek is leszünk, ezért a népességcsökkenés folyamata nem áll meg 2025-ben, hanem ez a folyamat, ceteris paribus, (minden más tényező változatlanul hagyásával) felgyorsulva halad tovább.[14]

2100-ban már csupán 5,2 millión élnek majd Magyarországon, ráadásul az akkori népességnek több mint 36 százaléka 65 évnél idősebb lesz.[15] Ezt az értéket mechanikusan extrapolálva az utolsó magyar számtani értelemben 2500-ban tűnik el.[16] Hatékony és eredményes beavatkozások hiányában a közösség felbomlása és akár az államrend összeomlása is megtörténhet. Az adatok nem csak azt jelzik egyértelműen, hogy a magyarság demográfiai helyzete nem fenntartható, hanem azt is, hogy a helyes irányban történő gyors elmozdulás esetén fél évünk van még arra, hogy a tendenciát megfordíthassuk.

Paradigma váltás a népesedési problémák megoldásához

A trend megfordításához az olyan beavatkozás lehet alkalmas, amely egybe esik széles társadalmi rétegek, tömegek igényeivel. Amennyiben ez a feltétel teljesül, meggyőződésünk, hogy az érintett rétegek azonnal „veszik a lapot", és a központi akarat mögé állnak.

Az alább bemutatott, több száz szakértő részvételével, egyetértésével kidolgozott program meghirdetése alkalmas lehet egy nagyon gyors értékrend változás elindítására. Ennek több okát látjuk:

a) A gyermek és a munkaerőhiány megállíthatja a gazdasági növekedést.
b) Az utánpótlás és a gyermekszületések biztosítására az eddig bevetett eszközök elégtelennek bizonyultak.
c) Kormányunk – a nemzeti konzultáció után – egyértelműen állást foglalt a migráció, mint megoldási alternatíva ellen.
d) Lépékényszerben vagyunk, fel kell mutatni egy működőképes, kutatásokon alapuló megoldási alternatívát.
e) Javasolt programunk megindíthatna egy széles körű társadalmi vitát arról, mit ér a gyermek, mit ér a jövőnk. Egy ilyen vita sorozatban, amit a bejelentés után minden önkormányzat, média, munkahely, közösség hosszabb időn át tárgyalna, helyre billenthetők lennének azok az érték torzulások, amelynek az elmúlt évtizedekben áldozataivá váltunk. Így a program első gyermekei nagyon hamar megszülethetnek, hiszen néhányan ma is nevelnek 3., 4., gyermeket, akik az új babát már az új feltételekkel tudnák fölnevelni.
f) A program tehát – ha a bevezetésében a kidolgozó csapat kulcsemberei is részt vehetnek – (ami garancia lehet arra, hogy a lényeges elemei ne sérüljenek), alkalmas lehet arra, hogy az elvesztegetett évtizedeket valamilyen mértékben kompenzálhassa, megindíthassa a hiányzó 3. születési hullám (babyboom) kialakulását.

[14] Tóth I. János: Valóság, 2016/12, 34.o.

[15] Kovács András: Új csodaszerekkel állítanák meg a népességfogyást, http://www.origo.hu/itthon/20160714-uj-csodaszerekkel -allitanak-meg-a-nepessegfogyast.html, letöltés: 2018. 04. 05.

[16] Az évezred közepére kihalnak a magyarok?,Világgazdaság, 2013. In: Tóth I. J. Uo..

Miközben egy új gondolkodás és társadalmi folyamatok elindításáról beszélünk, szeretnénk leszögezni, hogy a program egy körülhatárolt csoport részére van kidolgozva, és nem kívánja a teljes populáció részvételét, hasonlóképpen nem érinti, az eddig bevezetett és ismert juttatásokat.

Értékek, tézisek

Most pontokba szedve összefoglaljuk, hogy – kutatásaink alapján – milyen értékrend mentén gondoltuk végig a lehetséges megoldásokat.

1. A legfontosabb érték az emberi élet, az emberi minőség. A munka az emberi élet kiteljesítésének egyik eszköze, nem önérték, nem gyűrheti maga alá az emberi életet. A családért végzett munka azonos értékű a munkahelyen végzettel.
2. A szociális ember a fogantatás pillanatától megvalósuló harmonikus apa-anya-gyermek szeretet kapcsolatában tud egészségesen fejlődni.
3- Az ember csak akkor válhat a társadalom értékes tagjává, ha biztosítva vannak számára a csecsemőkorban kialakuló a „szeretetre való képesség" feltételei, megtapasztalhatja ennek mindent átható érzékszervi élményeit. Ennek alapján fejlődhetnek ki benne azok az idegrendszeri képletek, amelyekkel később gazdálkodhat. Ha ezt elmulasztjuk, nagyon nehezen pótolható.
4. A gyermekeknek – születésük előtt és után, a teljes értékű személyiségfejlődés okán – joguk van a különleges védelemre [17].
5. A ma észlelhető népesedési, egészségügyi, értékrendbeli, bizalmi, versenyképességi válság – többek között – a csecsemők tömeges elhanyagolásának az egyik következménye, egy Európa szerte megfigyelhető folyamat, amely 1950-1967 között tömeges méretekben történt Magyarországon, és generációkon keresztül gyűrűzik tovább. Ezt a társadalmi deficitet tovább súlyosbította a rendszerváltás után ránk szakadt nemzetközi családellenes erők fellépése, ami dezorientálja nemzetünk egy részét.
6. A csecsemő elhanyagolásának súlyos személyes és társadalmi következményei vannak már az első generációban is, de a transzgenerációs továbbörökítés következtében, a második-harmadik generációban egyre erőteljesebben megnyilvánulhatnak[18].
7. A nemzet gyógyulásának, felemelkedésének útja a magzatvédelem és csecsemőgondozás fizikai, lelki, spirituális feltételeinek és körülményeinek radikális újragondolása, átalakítása, az anya-gyermek és a családi szeretet-kapcsolatok jelentőségének társadalmi értékteremtő forrásként, a legjobban megtérülő befektetésként való kezelése.
8. Az életkezdet, a magzat és a csecsemő fizikai, lelki, spirituális fejlődésének védelme nemzetstratégiai érdek. Feltétele a szeretetre, bizalomra nyitott, egészséges felnőtt embernek, aki képes egy értékelvű társadalmi szövetet, gazdaságot létre hozni és működtetni.
9. A családok jelentős része számára a szeretet kapcsolat, már nem megélt élmény, „újratanítására" van szükség.
10. Ki kell alakítani a csecsemők fizikai, lelki, spirituális gondozásához szükséges feltételrendszert.
11. A gyermeknevelés a nők és a férfiak jelentős részének az önmegvalósítás forrása lehet[19].
12. Azokat a családokat, amelyek vállalják a csecsemő és gyermek komplex fizikai, lelki, spirituális gondozásának nemzetmentő feladatait, és a szeretetre való képesség kifejlesztését gyermekeikben, kiemelt támogatás illeti.

[17] A Magyar Katolikus Püspöki Kar körlevele a hívekhez és minden jóakaratú emberhez a házasságról és a családról Magyarországon, Magyar Katolikus Püspöki Kar, Budapest, 1999., 152. §.

[18] Benda József: A szakadék szélén, Gondolat, 2015.

[19] Kováts Eszter: Népesedéspolitikai kérdések- kultúrharc és valóság, 3.o. https://www.academia.edu/ 30242768 /N%C3%89 PESED%C3%89SPOLITIKAI_K%C3%89RD%C3%89SEK_ KULT%C3%9ARHARC_%C3%89S_VAL% C3%93S% C3% 81G

Áttekintő táblázat az összefüggések értelmezéséhez

	Problémák	Elvi megoldások	Gyakorlati intézkedések
1	Csökken a nemzet életereje, népessége, a házasságban élők száma. Egészségügyi, értékrendbeli, bizalmi, versenyképességi válság.	Nemzetstratégiai feladat a családok, az élet újratermelési forrásának megerősítése, a demográfiai krízis veszélyeinek tudatosítása.	Család és közösségfejlesztő minisztérium létrehozása. A gyermekek neveléséhez megfelelő szaktudás és jövedelem biztosítása a családok számára.
2	A magzat, a csecsemő az emberi életkezdet meghatározó jelentősége nem fejeződik ki a társadalmi értékrendben.	Az anyaság és a csecsemő tiszteletének megerősítése, védelme és támogatása.	A magzat és a csecsemővédelem intézményrendszerének fókuszba emelése. Anya-, és gyermekvédelmi intézkedés-csomag bevezetése?
3	Kevés család nevel több gyermeket. A csak gyermeket nevelni akaró családok számára nincs megoldás. A GYED, GYES, GYET nem nyújt megélhetést, az édesanya munkavállalásra kényszerül. A több gyermeket nevelő szülők méltánytalanul hátrányos helyzetben vannak.	A gyermekvállalás ne csökkentse a család életminőségét, jövedelmi szintjét.	Komplex családtámogató program indítása, életpálya modell, biztonságos megélhetés nyújtása a gyermeknevelést vállaló szülők részére.
4	Az elhanyagolt csecsemők és gyermekek - deviáns felnőtté válhatnak - életminőségük, életkilátásaik romlanak, - nem kívánnak utódot nevelni.	Az életkezdet, a magzat és a csecsemő fizikai, lelki, spirituális fejlődésének védelme. Érzékeny, kiegyensúlyozott, teljes idejével rá figyelő édesanya. Vonzóvá tenni a nemzetmentő feladatot.	Az édesanya-gyermek gondtalan együttlétének és szakértelmének biztosítása. Versenyképes fizetés az önként vállalt munkáért.
5	Az otthonért, a családért, gyermekekért végzett munkát nem értékeljük, pedig a GDP 30%-át jelenti. A nőkre többszörös teher hárul, a gyermeknevelés társadalmilag kiemelkedően fontos értéke nincs megfelelően elismerve.	Az otthoni munka béresítése.	A munkáltatói jogok Kormányhivatalokhoz (vagy az önkormányzatokhoz) telepítése. Szülői álláshelyek létesítése, munkabér fizetés.
6	A családi életre nevelés évtizedek óta hiányzik mind az iskolarendszerből, mind a felnőttképzésből. A családok jelentős része számára a szeretet kapcsolat, már nem megélt élmény, nem tudják átörökíteni.	A családi életre nevelés az iskolákban. A tanulás-tanítás módszertanának humanisztikus irányú átalakítása. A védőnői ellátás keretében nagyobb lehetőséget adni az iskolai egészségfejlesztésnek, benne a családi életre nevelésben való részvételnek. A harmonikus apa-anya-gyermek szeretet kapcsolat újra tanítása a felnőttek számára is.	Család és közösségfejlesztő országos intézményrendszer fölállítása. A CSÉN bevezetése A HKT program[20] bevezetése. Iskolavédőnői rendszer megerősítése, igénybevétele.
7	2017-ben a szülőképességi kor felső határához érkezett az utolsó generáció, amely képes lehet még a népességfogyás megállítására.	20 ezer család, pár bevonása, álláshely létesítése.	A programba való belépésnél motivált legyen és elsőbbséget élvezzen ez a generáció. Az újszülöttek után kiemelkedő bér.
8	Intézményrendszer, amely meg tudja oldani a foglalkoztatást és a képzéseket.	Gyors beavatkozásra képes intézményrendszer kialakítása.	Család- és Közösségfejlesztő Minisztérium, Kutatófejlesztő Intézet, Regionális Szolgálatok indítása.
9.	A települések 2/3-ában fogy, kiöregszik a népesség, a gazdaság leáll. Elsősorban aprófalvas települések érintettek!	Megyénként/járásonként meghatározott számú pár, család bevonása, állás létesítése. A térségi gazdaságot, kereskedelmet beindíthatja a gyermekek születése.	HISZÜK „állás" létesítése. A jelentkezések fogadása, térségi preferenciákkal. A képzés megindítása. Föld juttatás a háztáji gazdaságok részére. A családi gazdaságok adójában a gyermekvállalás figyelembe vétele.
10.	A HISZÜK álláshelyre való alkalmasság megállapítása. Az egészséges szocializációhoz kétszülős családra van szükség.	Felvételi kritériumrendszer kidolgozása. A jelentkezők felkészítése.	Adatbázis kialakítása a jelentkezőkről. Képzés, felkészítés. Segítség a párválasztásban.
11.	Mit csináljon a szülő a gyermekek felnevelése után?	Részt vehet a képzési rendszerben, átképezheti magát, részmunkaidőben dolgozhat.	A Család-, és Közösségfejlesztő Szolgálat felveheti a gyermekgondozásból kilépőket.
12.	A helyi közösségek nincsenek tisztában a helyzet súlyosságával.	Minden megyének, járásnak önkormányzatnak legyen saját népesedési stratégiája. Széles körű tájékoztatás.	A nagycsaládosokat segítő helyi önkéntesek szervezése, az intézményrendszer kiépítése.
13.	Milyen tényezőket vegyen figyelembe a program a munkabér megállapításánál?	A csecsemők ellátási szükségletét A gyermekszámot A szakmunkás bérminimum órabérét A szülő végzettségét.	
14.	Hogyan élénkítheti a gazdaságot a családokra fordított összeg?	Gyermek kártya (Mária kártya) indítása, mint fizető eszköz, amely meghatározott termékekre és szolgáltatásokra költhető.	A hazai illetve helyi termelőkkel szerződve lehet elkölteni a kapott bér jelentős részét.

[20] www.hktprogram.hu

A hivatásos szülők (HISZÜK) mint életpálya

„A család egészsége, életrevalósága és boldogsága az a mérce, amellyel a férfi, a nő és a társadalom a sikert és a kudarcot mérheti.”[21]

A program meghatározó elemei

1. A programba bárki jelentkezhet, és részt vehet a képzési folyamatban.
2. A *harmadik saját gyermek megszületésétől* támogatja a családokat munkabér.
3. Nem ellátási segély (gyes, gyed, csad, stb), hanem munkaviszony. A munkakört, mint más munkahelyek esetében, szerződéses jogviszonyban lehet betölteni. Ehhez – a professzionális munkáltatók HR rendszere alapján – egy munkaköri, kiválasztási protokoll, teljesítményértékelési, és előmeneteli rendszer stb. kialakítása szükséges.
4. A munkabér *méltányos* jövedelmet kell, hogy jelentsen a szülők számára, különben nem lesz mérhető az eredmény.
5. Az Országgyűlés által létre hozandó és elfogadásra kerülő, törvénybe iktatott Nemzeti Népesedési Stratégia[22] intézkedési tervének megfelelően évente tervezhető lenne a programba befogadást nyert családok száma régiók, megyék, települések szerint.
6. A program a meghirdetését követő *újszülött* gyermekekre érvényes, visszamenőlegesen nem. Az újszülött lehet a harmadik vagy többedik a sorban[23].
   - Amennyiben nincs elegendő számú jelentkező a 3 gyermekes kategóriában, a program kiterjeszthető a második születendő gyermekre is.
   - Túljelentkezés esetén az életkorban idősebb, és a több gyermekes édesanyák-családok elsőbbséget élvezhetnek.
7. A gyermek első évében csak az édesanya veheti igénybe, mellette – részfoglalkozásban sem – vállalhat más munkát[24]. (Kivételt tehető nem várt élethelyzetek esetén.)
   - A második évtől folytathatja más családtag is a gyermek gondozását (apa, szülők testvére, nagyszülő), ha megfelel a kritériumoknak. A programhoz felmenő és oldalági rokonok is csatlakozhatnak.
8. A programba belépő édesanyák (az első évben), második évtől a gyermekek gondozását végző személy a legkisebb gyermek három éves koráig más munkát nem vállalhatnak, és a (választható modulokból álló) tréningeken, képzésben részt kell venniük[25].
9. A családtámogató szolgálat folyamatosan válogatja, képzi és támogatja a hivatásos szülő programba jelentkezőket[26].
10. Ha egy család belép a HISZÜK programba, bölcsődébe nem adhatja gyermekeit.
11. A munkaviszony mindkét fél részéről megszüntethető egy eljárási rend szerint.
12. A program a különböző élethelyzetű fiatalok számára differenciált és rugalmas szolgáltatás, képzés nyújtásával személyre szóló segítséget tud nyújtani (13. ábra: 0-1-2-3 stb. gyermekes családok).

Kiválasztás, alkalmasság

„Legalább ilyen meghatározó a családi közeg, a honnan jövök…, ami egy orvos család, egy nagyon szerető család, ahol nagyon sok mindent kaptunk…”[27]

Ez egy rendkívül érzékeny téma, és a program sikerének egyik meghatározója. Miközben ügyelnünk kell arra, hogy (1) minél nagyobb számban jelentkezzenek a családok, hogy valóban áttörést jelenthessen a program a születések számában, arra is figyelni kell, hogy (2) a legalkalmasabbak és legelkötelezettebbek kaphassák meg a lehetőséget és közben (3) föl se merülhessen a diszkrimináció vádja az eljárással szemben, ami társadalmi konfliktusok sorozatához vezetve beárnyékolhatná a pozitív folyamatokat. Ezek között az elvárások között egyensúlyozva kell megtalálnunk azokat a családokat, akiknél a gyermekszeretet és a képességek egybe esnek a nemzeti érdekekkel.

[21] Sam Keen: Belső tűz, a férfilétről. Ursus Libris, 2009. www.ursuslibris.hu, 289. o.

[22] Kidolgozásra szorul

[23] A program fontos célja a nagycsalások számának, arányának növelése.

[24] A gyermek első életévében az édesanya gondoskodása az optimális a csecsemő egészséges fejlődéséhez.

[25] A munkavállalás elvonja a szülő figyelmét a csecsemőtől, ezért indokolt ennek tilalma. Ha egy édesanya inkább a munkáját választja, természetesen megteheti, ahogy eddig is tette, más támogatási formát igénybe véve. A Hivatásos szülőség kizárólagos főállás, ami biztosítja a megélhetést. Arra lehetőség van, hogy 1 éves kor fölött átvegye más családtag a főállású munkaviszonyt. Dr. Benda József: Gyermeksokk, A demográfiai krízis és a gyermekkori szocializáció, Valóság, 2016/1. https://www.academia.edu/22136316/Demogr%C3%A1fiai_kr%C3%ADzis_%C3%A9s_gyermekkori_szocializ%C3% A1ci% C3%B3_I._r%C3%A9sz_, letöltés: 2018. 03. 24.

[26] A programba való belépés feltételeit külön tárgyaljuk

[27] Veresné Novák Katalin államtitkár asszony előadása az Összefogás a Gyermek és Családbarát Magyarországért Szakértői Műhelyben, 2017. június 23.

A kritériumrendszer kidolgozását érdemes ezért szélesebb körű társadalmi konszenzusra építeni, amihez itt csak néhány szempont összegyűjtésére vállalkozunk.

Alkotmányossági szempontból megállapítható, hogy a HISZÜK program nem alanyi joghoz, hanem munkavállaláshoz kötött rendszer. A törvényalkotó eldöntheti, hogy milyen feltételekhez köti a pályázatok elfogadását, milyen kritériumokat állapít meg a munkaköri alkalmassághoz, ahogyan ezt ma is teszi, más munkakörökkel kapcsolatban, anélkül, hogy bárki más jogait csorbítaná[28]. Ilyen esetről azonban – a javasolt szabályozás szerint -, nincs szó.

A HISZÜK programba való belépés lehetősége *nem állampolgári jog,* csupán munkaviszony, és mint ilyen, a munkáltató által meghirdetett feltételek teljesítése alapján tölthető be. A korábban kifejtettek alapján néhány javasolt kritérium a kidolgozandó protokollhoz:

- A munkáltató (a kormánybiztos, Parlament, költségvetés) évente meghatározza és nyilvánosságra hozza az új betölthető kívánt álláshelyek számát, regionális elosztását[29] és feltételeit;
- A javasolt munkakörök betöltése egy folyamat, ami a jelentkezéssel kezdődik. Bármely[30] egyén/család jelentkezhet. Ha nem felel meg minden feltételnek azonnal, a családtámogató szolgálattal közösen rögzítik a teljesülés feltételeinek módját, idejét és bekapcsolódnak a képző-felkészítő folyamatba[31].
- Az eddig felmerült szempontok, javasolt feltételek:
  - Középiskolai végzettség[32] és/vagy OKJ-s szülőképzési tanfolyam és saját élményű tréning
  - Büntetlen előélet[33] (a családtagok vonatkozásában is, a bűnbeesés jogvesztéssel jár)[34]
  - Óvoda-iskolalátogatási bizonyítvány (nagyobb gyermekek esetén)
  - Háziorvosi/gyermekorvosi és védőnői, a gyermekjóléti szolgálat ajánlása
  - Házastársi jogviszony[35]
  - Közös nyilatkozat arról, hogy együtt nevelik fel a gyermeket, és nézeteltéréseiket békés úton rendezik, szükség esetén igénybe veszik az ajánlott tréningeket, képzéseket, valamint az ajánlott terápiás lehetőségeket párkapcsolati, személyiségfejlesztési, illetve gyermeknevelési kérdésekben[36].

[28] A jogalkalmazói tevékenységgel összefüggésben a hátrányos megkülönböztetés tilalmával összefüggő visszásságot az ombudsmanok akkor állapítottak meg, ha a hatóságok azonos objektív ismérveknek megfelelő csoportokat nem azonos szempontok szerint ítélték meg, illetve ha az eltérő helyzetű csoportok tagjaira nem érvényesítették kellő mértékben az eltérésekből eredő különbségeket. E körben visszásságot kell megállapítani akkor is, ha egy adott csoporton belül a csoport egyes tagjaira – a többihez képest – eltérő szabályokat alkalmaznak. A hátrányos megkülönböztetés tilalma… 27 27 OBH 3636/1998. 28 1999. évi beszámoló. 29 OBH 8068/1996.)

[29] A regionális elosztással külön fejezetben foglalkozunk

[30] Az általános középszintű képzettségen túl az együttműködésre kész és a gyermekvállalás, a nevelés-gondozás szempontjából egészséges, házasságban élő, vagy arra vállalkozó, termékeny önkéntesekre számítanánk, figyelembe véve a terület/településfejlesztési szempontokat.

[31] A programba való jelentkezés egy regisztrációval kezdődik, majd megindulhat egy támogatási folyamat. Aki minden feltételnek megfelel, azzal szerződést köt a munkáltató. Aki nem, annak a munkáltató segíthet a feltételek teljesítésében, pl. a képzési rendszeren, egészségügyi ellátáson, házasságra vagy gyermekszületésre való felkészítési, magzatvédelmi vagy más folyamatokon keresztül. Egy kialakítandó adatbázis megkönnyítheti a tervezést.

[32] Az értettségit nem tekintjük kritériumnak, de legalább a szakmunkás végzettséget igen, ami a tanulóképesség egyik jele. A XXI. Században egy gyermeknek a társadalomba való sikeres beilleszkedéséhez ez ma már nem kerülhető meg. A végzettséget a nők, édesanyák esetében kell figyelembe venni. A felmérések szerint első sorban az édesanya végzettsége befolyásolja a következő generáció mentális egészségét. Azok számára, akik nem rendelkeznek ilyen végzettséggel, de minimum befejezték a 8 osztályt, és népesedési szempontok, valamint a gazdasági helyzet megengedi, megfontolható a szülőképzési rendszer középiskolai végzettséget nyújtó szakképzési rendszerré fejlesztése.

[33] A büntetlen előélet azért javasolt, mert a civil életben sem tölthet be „bizalmi" állást olyan személy, akit jogerősen elítéltek. Ez a kritérium egyszersmind visszatartó erő lehet azok számára, akik aspirálnak ilyen állás majdani betöltésére, ezért nem fogják kockáztatni a bűncselekményt. Felmerül a kérdés, hogyan viszonyuljon a program a „megváltozott, megjavult" személyekhez. Számos esetben fordult elő, hogy börtönviselt emberek megbánták tettüket, és megváltoztak. Több lelkigondozó, sőt lelkipásztor is börtönviselt volt egykor, de megváltozva a társadalom hasznos tagja, akik már másoknak segítenek abban, hogy meg tudjanak változni. (www.rehoboth.hu) A büntetés elévülését követően elérhetővé válik számukra is a program. Azoknál a személyeknél, ahol felmerül a bűncselekményben való részvétel, külön gonddal kell eljárni. Legyen a szülőknek legalább x éve folyamatos munkaviszonya, védőnői ajánlás a család alkalmasságáról. Előnyt jelenthet, ha valamilyen keresztény közösségbe tartozik, és van lelkészi ajánlása is.

[34] A képzési folyamatban nagy hangsúlyt kell helyezni a jogvesztés lehetőségére, mert ennek súlyos következményei lehetnek. Sokkal inkább a megelőzés fontos itt, mint a szankcionálás. A megoldás további szakértést igényel.

[35] Ezzel erősíthetjük a házasságkötési és megtartási szándékot, amire a képzési rendszer felkészít, illetve megerősít, támogat. Megfontolandó az egyszülős családok növekvő száma miatt ennek a csoportnak a kezelése. A házassági kritérium mint alapelv feladása nem lenne értelmes megközelítés, viszont a szándék megjelenése lehetővé tenné, hogy bekapcsolódjon a szülő a képzési folyamatba, amely alkalmat adhat a párkeresésre és egy új élethelyzet kialakítására.

Az egyszülőssé válni készülő családokban a krízisben, vagy az esetleges szétválást követően, fel kell kínálni a pár-, és családterápiát, önismeret és személyiségfejlesztést, hogy a család lehetőleg együtt maradjon. Válás esetén, a család átmeneti próbaidőre megtarthatja státuszát, hogy lehetőséget kapjon a kapcsolat rendezésére, egy év elteltével jogvesztő hatású.

[36] Bár manapság előfordul, hogy megkérdőjelezik a házasság intézményét, a csecsemőgondozás és gyermeknevelés szempontjából a legkedvezőbb feltételeket, nagyon sok kutatás, és évezredes tapasztalatok szerint, a jól működő házasság ezt biztosítja. A HISZÜK program nem támogathat félmegoldásokat, és minden más felpuhított megoldás csak az áldozatok számát növelné. Ugyanakkor tartsuk észben, hogy egy ilyen egyértelmű elköteleződés a házasság intézménye mellett orientáló hatású lehet számos elbizonytalanodott társadalmi csoport, egyén számára, és minden bizonnyal csökkenthetné

- Felvételi folyamaton és alkalmassági vizsgálaton kell átmenni a jelentkezőknek, mielőtt szerződést kötnek[37].
- Környezettanulmány készül[38].
- A munkavégzéshez kötelező képzés támogatás (mentorálás) és értékelés társul.
- Túljelentkezés esetén javasolt prioritási sorrend: 1) megye, lakóterület 2) életkorban idősebb, 3) már több gyermekkel rendelkezik, 4) magasabb/szakirányú iskolai végzettség.

Az alkalmasság hosszú távú fokmérője az elvégzett nevelő munka minősége is. Társadalmi szempontból az eredményesség a legfontosabb, vagyis, hogy a gyermek kiegyensúlyozott, testileg, lelkileg, mentálisan a lehető legjobb egészségi állapotban nőjön fel, és hasznos tagjává válhasson majd a társadalomnak[39]. Egy ember társadalmi „hasznosságának" mérése bonyolult kérdés, számos tényező figyelembe vételét jelenti, ami további átgondolásra szorul.

A belépők számára érdemes biztosítani az öröklődési lehetőséget, az anya váratlan halála vagy tartós betegség esetén. Nagymama, vagy anyós, vagy más felelős családtag átvehesse a feladatot, s az addig szerzett jogokat. Ha vállalja a feladattal járó munka folytatását[40].

Képzés, tréning felkészítés

A családi életre nevelés elsődleges színtere magától értődően az élő család. Ahogy az ENSZ alapokmányában is szerepel, a szülő elidegeníthetetlen joga, hogy gyermekei felől önállóan döntsön és nevelje őket.

A csecsemőgondozás és gyermeknevelés korszerű ismeretanyaga és módszertana azonban évtizedek óta csak választható szakkör keretében szerepel az iskolák tantervében, ami önmagában is az egyik oka lehet a népességfogyásnak és számos más társadalmi problémának. Ezek közé tartozik – a témánk számára is kiemelkedően fontos – népegészségügyi képzés. A népegészségügyben sokszorosan bizonyított alapvetés, hogy a képzettség az egyik legfontosabb egészség-befolyásoló paraméter. A magasabban képzett anyák gyermekeinek jobb az egészsége, kevesebb a korai várandósság, a koraszülés, egészségesebben táplálják gyermekeiket és jobban igénybe veszik az egészségügyi ellátást is. Köztudott, hogy az anya az egész család egészségének fontos meghatározója: a családi légkör, az étkezés, a családi programok alakításában főszerepet játszik[41].

Korábban kimutattuk, hogy – mivel generációk nőttek fel édesanyjuktól napközben távol, állami intézményekben, ezért sok esetben „az anyai, szülői ösztönök" (kompetenciák) tömeges újra tanítása (fejlesztése) is a feladatunk részét képezi, ahogy ezt a Népesedési Kerekasztal javaslatai is megfogalmazták.

a válásokat. Egyrészt az egzisztenciális biztonság miatt, másrészt a bizonytalan kimenetelű válás kockázata miatt. Mint ahogy a belépés feltételeként a házastársi jogviszonyt tekintjük, úgy természetesen a program csak addig nyújt biztos megélhetést, amíg ez fennáll, a válás jogvesztő hatású.

A belépési követelmény megfogalmazásakor tisztában kell lennünk azzal is, hogy legfontosabb célcsoportunk, a 35-45 éves korosztály kb. fele nem él házasságban. Itt a motiváló szerep mellett elriasztó elemként is működhet a feltétel. Ezért a képzési folyamatba való belépés támogathatja a fiatalokat a döntéshozatalban, miközben a programra való jelentkezés már feljogosíthatja a jelöltet, hogy térítésmentes pszichológiai vagy családgondozói stb. támogatást igényelhessen.

[37] A kritériumoknak és az eljárásrendnek természetesen nyilvánosan elérhetőnek és ellenőrizhetőnek kell lenniük, visszajelzést adva arról a jelentkezőknek, hogy pontosan milyen feltételeknek feleltek vagy nem feleltek meg, és azokat hogyan tudják pótolni, vagy milyen segítséget kaphatnak azok eléréséhez.

[38] Fontos szempontnak lehet itt, hogy a család füstmentes otthonban él-e, és nincs alkoholista vagy egyéb szenvedélybeteg a családban.

[39] Néhány további megfontolásra érdemes szempont: „Nem keveredne a támogatást igénybe vevők közé számos „rossz anya"? Frivolan teherbe eső és gyermeket szülő nők, akiknek indítéka nem a gyermekszeretet hanem csupán materiális haszon? Nem vándorolnának sokan ezek közül vissza a hagyományos munkaerőbe, további jövedelemszerzés vágyától motiválva, gyermekeiket elhanyagolva vagy inkompetens másokra bízva? De ha tényleg otthon maradnak is, mennyire gondosan nevelik gyermekeiket? Milyen kvalitású felnőttek lesznek leszármazottaik? Igaz, a legnagyobb magyar költő tizedik gyermeke volt tanulatlan édesanyjának, és csecsemőkori túlélését annak köszönheti, hogy a huszonöt évvel idősebb nővére éppen gyermeket szült és tudta szoptatni. De manapság lehet-e bízni felügyelet nélkül hagyott anyákban? Nem költenek esetleg túl sokat cigarettára és italokra, esetleg csokoládéra? És nem igazságtalanok-e a rendszerben alkalmazott egységes színtű juttatások amelyek stimuláló hatása nyilván alacsonyabb a magasabb képzettségű, jobb kereseti lehetőségekkel rendelkezők számára, mint ez az alacsonyabb társadalmi rétegek esetében várható volna?" (Demény Pál, kézirat, 2017.) Az ilyen és hasonló aggodalmak arra mutatnak, hogy a program bevezetését követően folyamatosan monitorozni kell az eredményességet, és megtenni a megfelelő korrekciókat.

[40] Az anya halála esetén természetesen azonnal meg kell tudni oldania a családnak a mindennapi élet gondjait az új helyzetnek megfelelően. Az azonban, hogy a család valamelyik tagja az anya helyett a HISZÜK-beli munkát az ott vártak szerint folytatja-e, az nem igényel azonnal döntést, s aki át kívánja venni a HISZÜK-beli munkát, attól hasonló vállalást kellene elvárni. A HISZÜK-ben történő részvétel nem kötelező senkinek, hanem saját önkéntes döntésen és vállaláson alapul.

[41] WHO Európai Irodája: Health 2020 – The European policy for health and well being. http://www.euro.who.int/__ data/assets/pdf_file/0011/199532/Health2020-Long.pdf, WHO Európai Irodája: Health 2020 – Education and early developement, http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0003/ 285024/ Education-_E.pdf?ua=1, WHO Európai Irodája: Health 2020 – Education and health through the life-course, http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0007/324619/ Health-2020-Education-and-health-through-the-life-course-en.pdf?ua=1, Sorensen K, Pelikan JM, Röthlin F. et al: Health literacy in Europe: comparative results of the European health literacy survey (HLS-EU). Eur J Pub Med, 2015, Hiba! A hiperhivatkozás érvénytelen., Szabó Pálma, Kósa Karolina: Egészségműveltség a magyar népesség körében. OTSZonline, 2016. november 7. letöltés: 2018. 03. 24.

Mivel természetesen a gyermekek minél egészségesebb felnevelkedését szeretnénk elősegíteni, ezért kívánjuk a hivatásos szülő programba azokat az édesanyákat hívni, akiktől a gyermekek jobb egészségben történő nevelése várható. A HISZÜK programba nem kötelező a belépés, hanem ez is úgy történik, mint bármilyen más munkavállalás: aki egyetért és aki jónak látja saját maga ill. családja számára, az jelentkezhet erre a munkára. A munkáltató pedig – mint minden más munkaadó – eldönti, hogy a jelentkezőt elfogadja-e. A szülők a HISZÜK programra való jelentkezéssel vállalják a képzésben való részvételt, ahogy a munkáltatók jelentős része ma is előírja. Ezzel támogatjuk őket feladataik ellátásában [42].

Ahhoz, hogy a programot felvállaló szülők többsége alkalmassá váljon több gyermek magas színvonalú, harmonikus ellátására, felnevelésére, a családi kapcsolatrendszer ápolására, – felkészültségtől függően – különböző személyes képességekre, kompetenciákra van szükség.

A program lehetőséget nyújthat olyan képességek elsajátítására, mint az önismeret, a pozitív gondolkozás, a szeretetteljes kommunikáció, konfliktuskezelés, együttműködés, az apa-, és anya szerepek, stb.. Ugyanakkor olyan ismeretek, képességek és attitűdök tanulására is lehetőség nyílhat, mint a párkapcsolat-építés, magzatvédelem, csecsemőgondozás, gyermeknevelés, lelki egészség, csoportvezetés, stb. Hasznos lehet még a háztartásvezetés, környezetvédelem, gazdálkodás (önellátással) stb. kapcsolatos ismeretanyag is. A szülők így részt vehetnek kötelező és választható formában az elméleti és a gyakorlati foglalkozásokon, illetve a képességfejlesztő tréningeken. Egy ajánlott tematika mentén ki-ki előképzettségének megfelelően kapcsolódhat a képzési-tréning rendszerbe.

A képzések egyben közösség és hálózat építési lehetőséget is jelentenek, megóvják az anyákat, kismamákat a társadalmi elszigetelődéstől, ami komoly mentális veszélyforrás, másrészt a kisgyermek nevelő korból való kilépést követően a résztvevők, megfelelő felkészítést követően tanárokként, mentorokként vagy csoportvezetőként, trénerként tovább adhatják ismereteiket, tapasztalataikat a következő generációknak. Ilyen módon a helyi közösségekben külön is teret nyit a HISZÜK program az itt megszerzett kompetenciák felhasználásához.

A képzésekre úgynevezett kreditpontokat lehet kapni, amelyek az előmeneteli rendszerben igazolásokat jelentenek, és évekre elosztva biztosítják a szülők napraké sz ismereteit, és az élő közösséghez való kapcsolódás lehetőségét [43].

Ehhez rövidtávon a felsőoktatás és más képzőhelyek, vállalkozások, polgári, civil közösségek és az egyházak bevonására van szükség. Középtávon pedig a „házasságra és a családi életre való felkészítés" része kell hogy legyen az alap-, közép- és felsőfokú képzési rendszereknek. A család a társadalom alapsejtje, ezért az államnak biztosítania kell a családi életre nevelés iskolai feltételrendszerét, és korlátokat kell állítania a média és az internet útján terjesztett erkölcsromboló és családpusztító kiadványok, műsorok terjesztése felé[44].

A program várható társadalmi hasznai

1. Baby boom

Az intézmény legfontosabb várható hatása a termékenység tervezhető és ugrásszerű növekedése, egy új babyboom periódus kibontakozása.

Miért feltételezzük ezt? Mert számos olyan kérdésre ad egyszerre megnyugtató és hosszútávon ható választ, amely a családok jelentős része számára eddig tervezhetetlen és kezelhetetlen volt. Ezek közé tartozik a pusztuló falvakban a munkahelyek hiánya, illetve a távoli munkahelyekre való utazás kényszere, és az ebből fakadó kimerülés, családi konfliktusok tömege. Elindítja a családi életre nevelés, a szeretet-családok újraépítésének folyamatait, miközben megállítja a sokgyermekes középosztály lecsúszását, gazdasági ellehetetlenülését. Helyzetbe hozhatja azokat a társadalmi rétegeket, amelyek körében már több feltétel is adott a gyermekvállaláshoz. A csecsemő és a kisgyermek szükségleteire való fókuszálással, egy szemléletváltozási folyamatot indukál a társadalomban, amely a család, a társas kapcsolatrendszer felértékelődéséhez, a másik emberrel való erőteljesebb törődéshez, kötődéshez vezethet.

2. Mentálisan egészségesebb nemzedékek elindítása

A szabályozó rendszerben figyelmet kell fordítani a felnövekvő generációk lelki egészségének képzésekkel, tré-

[42] A képzések ütemezésének, körülményeinek és helyszínének kialakítása ugyancsak lényeges kérdés, ami nem tárgya e koncepciónak.

[43] A modul rendszerű képzési program elkészültét követően kötelező és választható kreditekből állhatnak, melyek kompatibilisek lehetnek más képzéseken szerzett vizsgajegyekkel. Ilyen formán bizonyos középiskolai felsőfokú végezettséggel rendelkezők számára (pl.: védőnő, pszichológus), elfogadhatók a meglévő bizonyítványok. Ezek összeállítása további szakértelmet igényel. Fölmerülhet, hogy akinek már van 3-4 gyermeke, „képzettnek" tekinthető-e? Álláspontunk szerint nem. A programnak biztosítania kell a legkorszerűbb ismeretek átadását, amely akkreditált képzéseket feltételez, amit nem helyettesít a saját gyakorlat.

[44] A Magyar Katolikus Püspöki Kar körlevele a hívekhez és minden jóakaratú emberhez a házasságról és a családról Magyarországon, Magyar Katolikus Püspöki Kar, Budapest, 1999., 150.§.

ningekkel való folyamatos biztosítására, ellenőrzésére és a normától való eltérés korrigálására.

Amennyiben a kormány által elindított Hivatásos Szülők programban résztvevő családok maguk jelentkeznek és egy szigorú szabályrendszerben kerülnek kiválasztásra, úgy a megszülető és felnövekvő gyermekek testi, lelki és kulturális színvonala minden bizonnyal magasabb szintű lesz, hiszen a követelményrendszer egyértelmű elvárásokat fogalmaz meg e tekintetben és azt ellenőrizni is hivatott. A családokat körülvevő felkészítő, segítő és ellátórendszer pedig biztosítja a nehézségek áthidalását és megoldását.

3. Gazdasági növekedés, a belső piac, a fogyasztási és termelési potenciál növekedése

A gyermekszám növekedése önmagában fogyasztásbővítő hatású, ezáltal növeli a GDP-t. Ezen túl a program, a „Gyermek Kártya" bevezetésével megerősítheti a magyar tulajdonú gazdaság fejlődését (29. o.). A családok munkabérük egy részét (vagy egészét) a kártya segítségével a programhoz csatlakozó magyar árukat előállító szereplők termékeire, szolgáltatásaira költhetnék, amely egyrészt garantálja az országon belüli elköltést, másrészt azonnal növeli a gazdasági szereplők bevételeit, érdekelté téve őket is a program sikerében. Ez a rendszer idővel kiterjeszthető a határon túli, magyarok lakta területekre is.

4. A családok megerősödése, a válások számának csökkenése

A programban résztvevő családok a méltányos jövedelem és a kiemelt státusz következtében, mint az egyik legfontosabb közösségi szereplők nagy társadalmi megbecsülésnek örvendenének, a szegénységi kockázatuk jelentősen csökken. Nem lenne nehézség az iskoláztatás, az alapvető élelmiszerek és használati cikkek megvásárlása, de akár az autó, vagy a lakásvásárlás. Ezek a nagycsaládok viszonylagos biztonságban élhetnének, ami vonzerőt jelent mások számára is a csatlakozáshoz.

5. A fiatal, tehetséges nemzedék itthon marad[45]

A családbarát propaganda és a gyermeknevelés társadalmi megbecsülésének hatására a nagycsaládok követendő példákká válnak. Ha tapasztalhatóvá válik, hogy a jövő generációinak felnevelése közügy, amely elismerést vált ki, a fiatalok nem külföldön keresik egy jobb világ lehetőségét, hanem itthon és fel tudják nevelni gyermekeiket a program feltételei szerint. Ez a körülmény megindíthatja a külföldre költözött nagycsaládos fiatalok egy részének haza áramlását.

Kockázatok

A legnagyobb kockázatot a tétlen várakozás, és az eredménytelen beavatkozáshoz jelenti.

Az ország népesedési katasztrófa határán van. Ahogy Demény Pál demográfusra hivatkozva feltártuk, nyilvánvaló, hogy gyökeresen új megoldások kutatására van szükség.[46] „A reprodukcióhoz szükséges szintű átlagos termékenység eléréséhez a gyermektelen és a gyermekes nők részarányát ellensúlyoznia kell azon nők elég magas részarányának, akik vállalnak három, négy vagy akár több gyermeket is. Jelenleg nincs arra mutató jel, hogy a szakpolitikák megközelítenék ezt az eredményt," [47] a folyamat „kollektív nemzeti öngyilkossághoz vezet."[48] Elegendő számú gyermek születése híján csökken a nemzeti összfogyasztás, leépül az élelmiszeripar, az építőipar, a kereskedelem, a kultúra, az iskolarendszer, az egészségügy, a nyugdíjrendszer, a politikai rendszer kezelhetetlen konfliktusok tömegével találkozik.

Kezelése: határozott döntések, gyors cselekvés 5 kulcsterületen:

1) Kellő felhatalmazású kormányzati szervezet és kutató-fejlesztő Intézet létrehozása;[49]
2) Megfelelő képzettségű, szándékú és kompetens vezetők kinevezése a kulcsterületeken
3) Transzdiszciplináris megalapozottságú népesedési stratégia kidolgozása;
4) Megyei, helyi szintű népesedési stratégiák kidolgozása;
5) A HISZÜK program alapelveit figyelembe vevő modell elindítása és fejlesztése.

[45] 2010 és 2016 között 78 ezer külföldön született gyermek magyar anyakönyvezését kérték. http://hvg.hu/gazdasag/ 20170326_kulfoldon_szuleto_magyar_gyerekek, letöltés: 2017. március 27.

[46] Demény Pál (2016): Népességpolitika a közjó szolgálatában, KSH Népességtudományi Kutatóintézet 339 o.

[47] Uo.: 293.o.

[48] Uo.: 357

[49] 2017. szeptemberében létrejött a Demográfiai Kabinet, 2017. decemberében a Kopp Mária Intézet. (KINCS).

FŰRÉSZ TÜNDE – FAIL ÁGNES

Anya vagy bölcsőde? Anya és bölcsőde!

Gyakran felvetődik az a kérdés, hogy egy három év alatti kisgyermeknek mennyire van otthon, az édesanyja mellett a helye, megsínyli-e, ha bölcsődébe kell járnia és hosszú távon mindez hogyan hat a fejlődésére. Gyakran még mindig a szocializmusból ismert „gyermekgyárakkal" azonosítják a bölcsődéket, miközben a magyar bölcsődék nem csak a bölcsődei rendszer közelmúltbeli átalakítása eredményeként, hanem már hosszú ideje igen családias, gyermekbarát körülmények között, magas szakmai színvonalon működnek, amelyet sokan irigyelnek tőlünk nemzetközi szinten is. Tanulmányunkban a bölcsődék családokat támogató szerepét szeretnénk bemutatni, elsősorban a gyermekekre fókuszálva, de nem feledkezve meg arról, hogy a bölcsőde direkt és indirekt módon is hozzájárul a nők munkaerőpiaci részvételéhez.

Bölcsődék a múltban

Hazánkban 1852. április 21-én nyitották meg az első bölcsődét Budapesten, külföldi mintára. Európa legelső bölcsődéje Párizsban 1844. november 4-én nyílt meg.[1] A bölcsődék létrehozása olyan gyárak, üzemek kialakulásához köthető, ahol jellemzően nők dolgoztak. Mivel az igény nőtt, így egyre több bölcsőde nyitotta meg kapuit Európa szerte. Az egyesületi szerevezést követően a bölcsődék fejlesztését a II. világháború után már az állam látta el. *„A nők egyenjogúságának, tanuláshoz, munkához való jogának törvénybe iktatásával biztosítani kellett a dolgozó nők anyasághoz való jogát, a nemzet fennmaradását, ezért a születendő gyermekek gondozásának, nevelésének egy részét az államnak magára kellett vállalnia."*[2] Ezzel közel egy időben a Ratkó-korszak köszöntött be, amikor is az abortusztilalom hatására ugrásszerűen megnövekedett a születésszám. A háborúkat követően a női egyenjogúsággal szorosan együtt járt a női foglalkoztatás gyors ütemű bővülése. A női szerepek közé beékelődött a munkásnői szerep, mely hatására csökkenni kezdett a háztartásbéliek aránya. Ezidőtájt vált először problémássá a munka és a család összeegyeztetése, különösen, ha a munkahely és a lakóhely közötti távolság jelentős volt.

[1] Vokony 2002.
[2] Vokony 2002. 52.

Az anyák munkába állásának legnagyobb vesztesei egyértelműen a legkisebbek voltak, akiknek az elhelyezését, ellátását és nevelését innentől kezdve az üzemek és gyárak által létrehozott intézmények látták el.[3] A zsúfolt bölcsődékre és óvodákra jellemzőek voltak a rossz higiéniai körülmények, a felszereltségbeli hiányosságok, az egyhangú élelmezés. Mivel nem voltak képzettek az ott dolgozók, így nevelést nem, csupán gyermekmegőrzést végeztek. *„A bölcsődékben gondozott gyermekek minden erőfeszítés ellenére sem fejlődtek a vártnak megfelelően… a higiénés rendszabályok szigorú betartása ellenére a megbetegedések száma és súlyossága emelkedett."*[4] A gyermekek többsége pszichésen is sérült, s nem alakulhatott ki egészséges kötődés anya és gyermeke között, hiszen a „bentlakásos" bölcsődék ezt egyáltalán nem tették lehetővé a számukra. *„Ez a nemzedék csak részben tapasztalhatta meg a korai anya-gyermek kapcsolatra jellemző intimitás- és biztonságélményt."*[5] Pedig egy csecsemőnek a fiziológiai szükségletein felül érzelmi, biztonsági szükségletei is vannak, melyekhez kizárólag akkor tud hozzájutni, ha édesanyjával megfelelő kötődési viszonyba kerül. E minőségi kapcsolat következtében alakul ki többek között az a fizikai és mentális egyensúly is, ami elengedhetetlen a kora gyermekkori biztonságérzethez és a felnőttkori frusztrációkkal való megküzdéshez.[6] Mivel a kötődés, a szülőtől való függési viszony a gyermek születését követő fél évben kell, hogy kialakuljon, majd rövid idővel később megszilárduljon, így elengedhetetlen a szülők, de főképp az anya aktív jelenléte. *„A hetes bölcsőde (óvoda) azt jelentette, hogy a gyermekeket hétfőn reggel „leadták" a bölcsődében, és pénteken vitte őket haza édesanyjuk."*[7] A gyermekek érzelmi, szociális stabilitása így alapjaiban sérült. Mivel a világháború utáni kiszolgáltatottság nem tette lehetővé a családok számára a szabad választás lehetőségét, így a csecsemőkről való gondoskodás átengedése kényszerűségből történt. Az erőszakos munkába állítás megjelenésével a szülők elvesztették választási jogukat, s belekényszerültek egy

[3] Benda 2015.
[4] Vokony 2002. 53.
[5] Benda 2015. 120.
[6] Benda 2015.
[7] Benda 2015. 74.

– családi szempontból különösen – tragikusnak mondható helyzetbe.

Ilyen körülmények között nem csoda, hogy az 1950-es évek közepétől egyre nagyobb számban jelentek meg azon írások, melyek az anya-gyermek kapcsolat fontosságára hívták fel a figyelmet, s a jelenlegi rendszer változtatását szorgalmazták. A kritikák megjelenését az 1960-as években tettek követték, melyek mind a tárgyi feltételek fejlesztését, mind a szakemberek felkészítését magukban foglalták. Az 1970-es évektől kezdve rendszeres ellenőrzés alá vonták az intézményeket, elkerülve ezzel a színvonal romlását. Azóta a rendszerváltás éveit leszámítva, amikor számos, elsősorban vállalati bölcsődét szűntettek meg, a bölcsődék nevelési színvonala folyamatosan javult, mind az infrastruktúra, mind a személyi feltételek tekintetében. Mindezt kifejezi az a tény is, hogy már hosszú ideje nem csak gondozásról, gondozónőkről beszélünk, hanem bölcsődei nevelésről, bölcsődei kisgyermeknevelőkről, akiknek ma már jelentős része felsőfokú végzettséggel rendelkezik.

Anya-gyermek kapcsolat kisgyermekkorban

Az anya-gyermek közötti kapcsolatot alapjaiban határozza meg az anya személyisége, mivel a kiegyensúlyozott, boldog, figyelmes anya nagyobb valószínűséggel ad át olyan mintákat gyermekének, amelyek a későbbi pozitív önértékeléshez szükségesek. Mivel a csecsemő az édesanyját, mint élő tükröt „használja", így nem elhanyagolható az anya érzelmi állapota. A visszatükrözés során természetesen a boldog mosolyon keresztül más érzelmi reakciót is látni fog a felnőtt arcon, de fontos, hogy az anya alapvetően boldogságot, bizalmat sugározzon gyermeke felé. Ugyanakkor az is lényeges, hogy a kisgyermek mindig a helyzethez illő visszajelzést, érzelemkinyilvánítást tapasztalja, hiszen a megfelelő minta idővel megtapad. Ha a szülő következetlen visszajelzéseket ad, vagy ha nem is ad visszacsatolást, az mindenképp összezavarja a gyermeket, hiszen mindez *„az egyedüllét érzését adja, a szubjektív világba való visszahúzódást is eredményezheti."*[8] A kisgyermek igen korán meg tudja különböztetni a hiteltelen mintát a hitelestől az érzelmek észlelésekor, ám ennek köszönhetően összezavarodik és elbizonytalanodik, amely hosszútávon szintén negatívan befolyásolja.[9]

Az érzelmek beazonosítását követően fontos az érzelmekkel való megbirkózás elsajátítását is megtanítani a gyermeknek. A síró ember megvigasztalásának, a feszült megnyugtatásának, a szomorú felvidításának megfigyelése egyrészt hatalmas segítség a későbbiekben a problémák kezelésében, másrészt az empátia – vagyis a másik érzelmi megértése – felé vezető első lépcsőt is jelenti. A stresszkezelés elsajátítása már ekkor, egészen csecsemőkorban elkezdődik, hiszen a gyermek negatív hangulatát a szülő pozitív végkifejlet felé tereli, így érzelmi állapota eredménye is pozitívan zárul. Az érzelmi önkontroll elsajátításával a későbbi szűnni nem akaró sírást vagy éppen a dühkitörést tudjuk megelőzni. *„A felnőtt szeretete, szeretetének „elvesztése" miatti félelem az, ami rábírja a gyermeket ösztönei késleltetésére, szükség esetén a lemondásra, mindezt oly módon, hogy az nem okoz neki elviselhetetlen negatív állapotot, mély frusztrációt."*[10]

A bölcsőde szerepe a kisgyermek életében

A bölcsődéskorú gyermekek esetében kétféle tanulási módot különböztethetünk meg. Az egyik a már említett megfigyeléses tanulás, mely során a gyermek a másik személyt figyelve képes elsajátítani az újdonságokat. Bimbó szerint az első években a legfontosabb modell a felnőtt, aki ellátja, vagyis a szülő, s többségében az anya. Később azonban ez a kör kiterjed a kortársakra, akikkel a bölcsődében találkozik. A velük történő modellezés, utánzás még egyszerűbb, lévén kortársakról van szó. A másik módja a tanulásnak a formálás, amely jellemzően jutalmazással, illetve büntetéssel valósul meg. A felnőttnek – legyen az akár a szülő, akár más felnőtt – ezzel a módszerrel nagyon óvatosan kell bánnia, hiszen mindkét módszer alapvető szabályok betartásával alkalmazható, hiszen csak ekkor váltja be a hozzá fűzött reményeket. Bimbó publikációja alapján ezek az elvek a következők: jutalmazni csak olyan viselkedést szabad, ami új és pozitív irányú a végeredménye, a büntetést pedig minden alkalommal logikus módon kell megindokolni, hogy a gyermek tisztában legyen cselekménye hatásával. Mivel a nem jól irányzott, eltúlzott büntetésnek számos negatív következménye lehet, így ezzel szűkmarkúan kell bánni. A büntetéssel kapcsolatos frusztrációt, feszültséget a felnőttnek minden alkalommal helyre kell állítania.[11]

A kötődés három típusát különíti el Ainsworth.[12] Ideális esetben biztonságos kötődés alakul ki az anya és gyermeke között, ahol az anya megfelelő érzékenységgel viszonyul gyermekéhez, figyeli őt és megfelelően reagál minden jelzésére. Ennek hatására a gyermek biztonságban érzi magát a társaságában, hiszen feltétel nélkül bí-

[8] Bimbó 2015. 112.
[9] Bimbó 2015.
[10] Bimbó 2015. 116.
[11] Bimbó 2015.
[12] Bimbó 2015.

zik benne. Az ambivalens köteléket kialakító anya szintén figyelmes és érzékeny a gyermekétől érkező jelzésekre, ugyanakkor azonban saját lelkiállapotát nem tudja levetkőzni, így ha ingerült valami miatt, a gyermekére szentelt figyelme csökken, illetve már nem megfelelően reagál az adott szituációra. Az ambivalens módon kötődő gyerekek kevésbé bíznak anyjukban, sokszor ők maguk sem a helyzethez illően reagálnak. Az elutasító anya elkerülő kötődést alkalmaz. *„Lehet, hogy ez az anya megérti a gyermek jelzéseit, de vagy nem hajlandó reagálni ezekre, vagy elutasítóan reagál."*[13] Az elutasító anyához való kötődés gyenge, hiszen folyamatos elutasítást tapasztalt irányából. Az elkerülő kötődésű gyermek gyakran barátságosabb másokkal, mint saját édesanyjával.

A kora gyermekkori szociális kapcsolatok alakulásának ismertetése előtt mindenképpen ki kell térni a gyermek öneszmélésére, öntudatra ébredésére. *„Énnek nevezzük a lélektanban az önmagunkról való tapasztalatoknak, ismereteknek rendszerét: a testünkről, képességeinkről, élményeinkről megőrzött tudást."*[14] A csecsemő kezdetben saját testével – hol kezével, hol lábával – játszik, majd különböző tárgyakat figyel, forgat, „kóstol meg", ám ekkor még a világ egészével ismerkedik, nem különbözteti meg saját magát környezetétől. Egészen lassan, hosszas ismerkedés után kezdi csak megtapasztalni a cselekvéssorban fellelhető különbségeket. Ahogyan Mérei és szerzőtársa fogalmaz: *„Az én és a külvilág különválasztásában a személyiség felfedezése egy másik embernek a közvetítésével történik."*[15] E folyamat során a csecsemő látja a másik fél mozdulatait, s bár még csak figyeli, nem utánozza le, éppen ekkor kezd rögzülni benne én-tudatának felismerése, vagyis önmaga elkülönítése a másiktól. Fejlődés-lélektani értelemben az „én" és a „másik" elkülönítése egyazon folyamat két aspektusát jelenti. Ehhez azonban szükség van másokra, akiknek jelenlétével megerősítést nyer a gyermekben az „én én vagyok" elv és mint önálló individuumot, a másikhoz képest kezdi magát értelmezni. Henri Wallon szerint *„a személyiség legszubjektívebb magja, az én-élmény, társas eredetű, a másikkal való kapcsolatból születik, a másiknak a közvetítésével."*[16] Mivel az éntudat, az énkép kialakulásához elengedhetetlen a másik személy jelenléte, így a szülővel való összehasonlítás és a tőle történő elkülönítés mellett – idővel – elengedhetetlenné válik a kortársakkal való megismerkedés is. Ez azért is fontos, mert a kortársakhoz könnyebben méri magát a gyermek, egyértelműbb az így keletkezett visszacsatolás.

[13] Bimbó 2015. 131.
[14] Mérei, V. Binét 1998. 63.
[15] Mérei, V. Binét 1998. 64.
[16] Mérei, V. Binét 1998. 65.

Anya és bölcsőde együttes jelenléte

Az eddigiekből is jól látszik, hogy a szülővel – különösképpen az édesanyával – kialakított szoros, bensőséges, bizalmon alapuló viszony elengedhetetlen a gyermek egészséges fejlődésének szempontjából; ugyanakkor nem feledkezhetünk meg róla, hogy az ember alapvetően társas lény. Az énkép kialakításakor elengedhetetlen a másikkal történő összevetés, összehasonlítás, hiszen hozzá képest tudjuk meghatározni önmagunkat. Mivel többnyire rosszul kezeljük a szociális izoláltságot, így biztonságot jelent mások jelenléte.[17] A szociális igény természetesen később kezd el felerősödni, így mai napig vita tárgyát képezi, hogy a gyermeket mikor lehet kortársközösségbe vinni. A II. világháborút követő időszak negatív tapasztalatai máig meghatározzák a társadalom, illetve a szülők hozzáállását is. A Ratkó-korszak gyermekeiben megmaradt nyomok kihathatnak utódaik hozzáállására. Nagyon fontos a korai fejlődéslélektan ismerete, hogy a megfelelő időben és módon történjen az anyától való leválás. Ehhez természetesen a gyermek egyéni szükségleteit, fejlettségi szintjét is érdemes figyelembe venni, nehogy az idő előtt történő elválasztás sérüléseket eredményezzen.

Bowlby úgy tartja, hogy a gyermek életében az első három év a legszenzitívebb periódus, ez a bevésődés időszaka. Ő maga több szakaszt is megkülönböztet ezzel kapcsolatban.[18] Az első a meg nem különböztető szociabilitás időszaka, amikor a csecsemőt csak az érdekli, hogy alapvető szükségletei ki legyenek elégítve és nyugodt, biztonságos környezet vegye körül. Ekkor még nem tulajdonít különösebb figyelmet az őt körülvevő személyeknek. Ezt az időszakot a megkülönböztető szociabilitás követi, mely során már felismeri édesanyját és elkezd ragaszkodni hozzá. Ez a ragaszkodás még csak kezdetleges ugyan, de mindenképp észlelhető. A harmadik szakasz nagyjából kétéves korig tart, amikor is a specifikus kötődés szakaszát éli a gyermek, aki ekkor egyre szorosabb kapcsolatba kerül a róla gondoskodókkal, elsősorban a szülővel. A legfontosabb személyhez való ragaszkodás ebben a periódusban a legszembetűnőbb. Pontosan látszik, hogy bár a 15-18 hónapos korban történő leválás az anyáról ugyan minden gyermeket megvisel, de ha ehhez idővel hozzászoktatják, könnyebben fogja viselni. Ez egyben azt is jelenti, hogy a kortársakkal történő játék, az ismerősökkel együtt töltött idő mind-mind könnyebbséget fog jelenteni a bölcsődébe, illetve óvodába történő beszoktatáskor. Bowlby a kétháromés kor közötti időszakot a partnerség szakaszá-

[17] Bimbó 2015.
[18] Bimbó 2015.

nak nevezi, hiszen ekkor a beszéd fejlődésével párhuzamosan nagyfokú nyitottság jellemzi a gyermekeket.[19] Két éves kortól tehát – a Bowlby-i elmélet szerint – nyugodtan mehet bölcsődébe a gyermek. *„A bölcsődei ellátásban zajló szocializáció, a társas kompetenciák alakulása szempontjából a bölcsődei csoportban lévő gyermek bizonyíthatóan függetlenebb, segítőkészebb, kortársakkal és nevelőkkel egyaránt együttműködőbb, jobb szociális és verbális készségekkel rendelkezik, mint az otthon nevelkedő gyermekek jó része."*[20] A bölcsőde előnyei a két éven aluliaknál akkor érvényesülnek leginkább, ha a bölcsődébe való beszoktatást megelőzi az erre való felkészítés, vagyis a szűk családon kívül másokkal is érintkezik a gyermek. A négy-öt hónaposak észlelik egymást, a hat-hét hónaposak már egymáshoz is érnek, utánozzák egymás mozdulatait, gesztusait. Az egy-másfél évesek egyre együttműködőbbek, vagyis elkezdődik a közös játék. Másfél-kétéves korban a főszerep a játéké, amiben egyre ügyesebben működnek közre. Ekkor már a játék bevonásával kezdeményezik a kapcsolatteremtést.[21] Mivel a gyermekek közötti kapcsolatteremtés, a másik felfedezése egészen korán elkezdődik, így érdemes az anyához való kötődés megfelelő kialakítása mellett erre is figyelmet szentelni.

A gyermek zavartalan fejlődését – élete első évében különösen – a szülővel való kapcsolat milyensége alapozza meg. Hiszen, ahogy Ranschburg fogalmaz: *„a későbbi szeretetkapcsolatok ereje és minősége az e fázisban megvalósuló testi kontaktusok bőségétől és intenzitásától függ."*[22] Az anyával kialakított bizalom lesz az alapja a mások felé történő nyitottságnak. Erikson egyenesen a csecsemőkor legfontosabb állomásának nevezi a bizalom kialakításának időszakát. Az ún. ősbizalom elsajátításával lesz képes a gyermek a későbbi bizalomépítésre. *„A bizalom, a bízni tudás, bizakodás képessége pozitívan határozza meg életünk és emberi kapcsolataink minőségét."*[23] A bizalom bizalmat, a bizalmatlanság ugyanakkor nemcsak bizalmatlanságot, de önértékelési problémát is szül. Az önértékelésünk kialakításához pozitívan hozzájárulnak ugyanakkor a kortársak is, hiszen a velük szerzett tapasztalatnak köszönhetően egyre pontosabb képet kapunk önmagunkról. A szociális összehasonlítás során kiderülnek az erősségek és gyengeségek, melyek kizárólag kortársakkal összevetve nyújtanak valós képet. A gyermek testi, szociális és pszichés képességek elsajátításával kezdi megtanulni és felfedezni önmagát és az őt körülvevő világot egyaránt.

[19] Bimbó 2015.
[20] Bimbó 2015. 123.
[21] Bimbó 2015.
[22] Ranschburg 1973. 30.
[23] Bimbó 2015. 217.

Biztonság a gyermeknek és a családnak

A megfelelő szülő-gyermek kapcsolatot számtalan elem befolyásolja. Egy közülük a család helyzete, melynél elengedhetetlen tényező, hogy a gyermek mellett az anya is kellő biztonságban érezze magát. A legideálisabb esetben mindez úgy érhető el, ha az anyát és gyermekét érzelmi, fizikai és anyagi biztonság is körülveszi, vagyis az anya mellett az apa és más családtagok, a nagyszülők is részt tudnak vállalni a mindennapokban. Ebben a szerencsés helyzetben az édesanya gyakorlatilag folyamatosan képes erősíteni kapcsolatukat, mely segítségével gyermeke megfelelő ütemben fejlődhet tovább.

A gyermekkel együtt töltött minőségi idő meghatározó fontosságú, amelynek kialakításához a család biztonságos, kiszámítható, harmonikus működése elengedhetetlen. Ahhoz azonban, hogy ez a biztonságos közeg létrejöjjön a lelki biztonság mellett az anyagi kiszámíthatóság is szükséges. Ezt leginkább a kétkeresős- vagy másfélkeresős családmodell képes garantálni. De ne feledkezzünk meg az egyszülős családokról sem, ahol az anyáknak (vagy apáknak) – pláne, ha a nagyszülők sem tudnak segíteni – nincs lehetőségük önállóan megoldani a gyermeknevelést és mellette a család anyagi biztonságának kialakítását. Ezekben a helyzetekben a szülők a legjobb megoldásra törekedve a bölcsőde igénybevétele mellett olyan munkahelyi megoldást keresnek, amellyel a lehető legtöbb időt tölthetik gyermekükkel.

A női foglalkoztatottság növelése ma is fontos tényező, hiszen az élet kiteljesítéshez és a családok önfenntartásához mindenkinek, a kisgyermekes anyáknak is lehetőséget kell biztosítani. Ehhez nyújthat munkáltatói oldalról segítséget az atipikus foglalkoztatás, mely során a nő egyrészt, mint anya, másrészt, mint munkaerő is jelen lehet a társadalomban, az állam ezt számos módon, többek között a GYED Extrával támogatja. A bölcsőde pedig a gyermek oldaláról segíti a családokat abban, hogy a munkavállalás és a gyermekvállalás nem egymást kizáró, hanem egymást erősítő tényezők legyenek.

Mai korunk családias bölcsődéi, a mini, a családi és a munkahelyi bölcsődék – amelyek mindegyikében a család- és gyermekbarát szemlélet nem csak elvárás, hanem kötelezően megvalósítandó elem – ahogy a fentiekből is láthattuk nem okoznak és nem is okozhatnak torzulást a kisgyermekek személyiségfejlődésében. Ha a gyermek életében a család, az anya meghatározó jelenléte mellett a bölcsőde is szerepet kap és az együttműködésük biztosított a gyermek nevelése során, a

gyermek érdekében, akkor az mind a család, mind a gyermek számára a kiszámíthatóságot és a biztonságot jelenti. Ezt ma már a társadalom egyre nagyobb része is felismerte, hiszen azzal az állítással, hogy „mindenképpen megsínyli a kisgyermek, ha az anyja dolgozik" 2000-ben még a válaszadó fele, ma már csak negyede ért egyet.[24] Az átalakuló bölcsődei rendszer új, még inkább családbarát bölcsődéi bízunk benne, hogy a jövőben őket is meggyőzi.

Felhasznált irodalom

Benda József: A szakadék szélén. A népességfogyás okai és megállítása. Barankovics István Alapítvány, Budapest. 2015.
Bimbó Zoltánné: Szemelvények a kisgyermeknevelés köréből 2. Kaposvári Egyetem Pedagógiai Kar, Kaposvár. 2015.
Mérei Ferenc, V. Binét Ágnes: Gyermeklélektan. Medicina Rt., Budapest. 1998.
Ranschburg Jenő: Az emberi szeretet genezise. Valóság 1973/10.
Vokony Éva: Kis magyar bölcsőde-történet. In: Kapocs 2002/10.
KSH NKI omnibusz adatfelvétel 2000 és 2016

Internetes forrás

Eurostat honlapja https://ec.europa.eu/eurostat

[24] KSH NKI

BOTOS KATALIN

Gondolatok nyugdíjas anyákról, nagyanyákról

Meggyőződésem, hogy minden sikeres nő mögött egy másik nő áll…

A nagymamák szerepe a gyermekvállalásban

Személyes vallomással szeretném megvilágítani a kérdést. Életem úgy alakult, hogy magasra vittem a szakmai politikai életben. De ezt nem tehettem volna meg kiváló férjem, és a nagymamák segítő támogatása nélkül.

Olyan szerencsés voltam, hogy az én édesanyám még 55 éves korában mehetett nyugdíjba. Akkortájt születtek a gyermekeim, amikor vidéki otthonából felköltözött hozzánk, mert nehezen bírta a magányt. Özvegy volt már jó ideje. 54 négyzetméteren élt nálunk 4 generáció: Édesanyám, a férjem nagymamája, mi a férjemmel, és a két gyerek. Értelmiségi, hivatalnoki és paraszti létből jött embereknek kellett e szűkös helyen összecsiszolódniuk. Nem volt könnyű, de sikerült. És elmondhatom, hogy rengeteg segítséget kaptam a nagyszülőktől.

Abban az időben még csak rövid ideig lehetett otthon maradni a gyermekkel. Hamar bölcsődébe kerültek, de akkor is naponta még háromszor kapták az anyatejet… Mivel 9 hónapig szoptattam, a munkahelyről kedvezményt kellett kérnem délutánonként, hogy korábban eljöhessek. Meg is jegyezte a főnököm: Mit szült maga? Elefántot, hogy ennyi ideig szoptatni kell?

Azt édesanyámék nem vállalták, de magunk se akartuk a férjemmel -, hogy a gyerekeket a nagyszülők neveljék. Úgy gondoltuk, hogy jobb a gyerekeknek, ha közösségben, több gyermek között szocializálódnak. Persze azért, amikor lehetett, hamar elhoztuk őket. Reggelente azonban bölcsődébe kellett vinnem a gyerekeket. Átéltem, amiről a pszichológiai szakkönyvek írnak: a mindennapi gyereksírást, amikor a reggeli elválásra került a sor… Pedig kifejezetten szerették őket a nővérek, a gondozók. Mégis… A közösségekben azonban, akárcsak napjainkban, gyakoriak voltak a betegségek. Ilyenkor pótolhatatlan értéket jelentett a nagyszülő. Hiszen szerettem volna a hivatást és a családot összehangolni, s ha lehetett, nem hiányoztam a munkából. Csak úgy vállaltam el a fontosabb beosztást a munkahelyemen, ha édesanyám garantálta, hogy segít, ha szükséges. Különösen, mivel igen hamar előre vitt szakmai pályámon az élet. Fontos diplomáciai feladatot kaptam, és rengeteget kellett utaznom. A nagyszülők nélkül férjem nehezen tudta volna megoldani rövidebb-hosszabb távolléteimet. Ha nincsenek a nagymamák- egyértelműen megtört volna a karrierem.

Édesanyám gyors-és gépírónőként kezdte 16 éves korában életét, bár férjhez menetele után egy ideig háztartásbeli volt. Így, amikor nekem gyermekeim születésével párhuzamosan meg kellett írnom doktori, majd kandidátusi értekezésemet, ő nagy segítségemre volt. Nemcsak levette a vállamról a háztartás gondját, de esetünkben konkrétan közreműködött alkotó munkámban. Emlékszem, hogy a kicsi gyerekeknek azt mondta a hétvégeken, amikor nem mentek óvodába-bölcsődébe: menjetek ki szépen az udvarra játszani, a homokozóba, a mamának és a nagymamának dolga van. S én diktáltam neki fejből a disszertációt, hogy hamarabb készen legyek… Délben nagymama gyorsan kevert egy tojáslevest, vagy hasonlót, és a gyerekek már mehettek is enni és aludni… Mi meg folytattuk a munkát. Siettem vissza a munkahelyemre, a Pénzügyminisztériumba dolgozni. (Az egy éves alkotói szabadságból csak három hónapot használtam fel. Úgy éreztem, nagy szükség van „odabent" rám… Óriási lelkesedéssel végeztem hivatalos feladataimat, úgy éreztem, az ország ügyeit mozdítom előre.) Édesanyám pedig nagyon fontosnak érezte, hogy segítse minden módon a pályámat.

Ez az, ami nem egyedi, nem csupán az én történetem. Általánosítható jelensége a mai társadalomnak is. Ha azt akarjuk, hogy a mai fiatalok tanuljanak és dolgozzanak, de vállaljanak is gyereket, szükség van a nagymamák, nagyszülők segítségére.

Gazdaságpolitika-és a nők

Manapság a nők kereső munkája még elengedhetetlen a család normális színvonalú megélhetéséhez. De a nők egy részénél, főleg az értelmiségnél, a munka emancipációs jelentőségű és létszükséglet. De igazából látni kell: egy-két gyerek esetében a modern háztartás nem is ad tartós tennivalót az édesanyáknak. A napjainkra kiépült intézményrendszer már nem teszi szükségessé, hogy az asszony otthon főzzön, mosson, szőjön-fonjon. Nyilvánvalóan azonban ma a legfőbb akadálya a nők otthon

maradásának, még ha akarnának is, az, hogy egyszerűen nem lehet egy keresetből fenntartani egy lakást, s további egyéb családtagokat. Dolgozni azonban csak úgy lehet, ha van az embernek segítsége, mert arra a gyermeknevelésnél – mint láttuk a személyes példából is- feltétlenül szükség van. Fontos, hogy legyen a családban egy munkabíró idősebb nő, aki ezt a funkciót be tudja tölteni.

Hogy a nagyszülők szerepe milyen fontos a gyermekvállalásban, jól mutatja, hogy a nők nyugdíjkorhatárának felemelése kimutathatóan kedvezőtlen hatású volt Magyarországon a demográfiai folyamatokra. Nagyon fontos ezért a nők 40 megőrzése, vagy a rugalmas nyugdíjba vonulás lehetőségének biztosítása. Különösen azoknál, akik gyermekesek voltak.

S az is igen szükséges lenne, hogy a lakáspolitika olyan lakások tervezését részesítse előnybe, amelyek lehetővé teszik a többgenerációs együttélést. Mert azért valljuk be: négy generáció együtt, olyan pici lakásban, amilyenben mi éltünk, valóban rekord teljesítmény volt. Meg is érezte a házasságunk: viszonylag kevés volt a magánéletre a lehetőségünk.

Ez is általánosítható megállapítás. Nem minden fiatal párnak akkora a tűrőképessége, hogy elviselje a magánéletében a folytonos alkalmazkodást, beleszólást. Ha megnézzük a múlt vidéki építészeti emlékeit, láthatjuk, hogy a lakáshelyzet mindenkor fontos szerepet játszott a családok normális életében. Kis ház, nagy ház: így épültek a portán az otthonok. Egyikben az aktív családtagok, másikban az idősek- vagy éppen a fiatalok – éltek.

A gazdaságpolitikának tehát a család és munkahely összehangolásában, a lakáspolitika irányításában igen fontos szerepe van, ha a családot tekintjük a társadalom alapsejtjének.

A nagymamák (nagyszülők) szerepe a szocializációban

A nagymamáknak más nagyon fontos szerepe is volt az életünkben. Mindkét kedves öreg nagy szeretettel várt haza, s hallgatta a munkahelyről a beszámolókat. Nagyanyó, a csupán elemi iskolát végzett parasztasszony, természetes intelligenciával követte a történeteimet. Ha úgy idéztem a főnökeimet, hogy „a Laci azt mondta…", akkor megkérdezte, hogy „az Akar Laci, vagy a Borbély Laci?" Név szerint ismerte a kollegáimat. A gyerekek sose mentek úgy haza az iskolából később se, hogy ne várta volna őket valaki, hogy ne hallgatta volna meg őket a nagymama, vagy a dédi, és ne tette volna elébük a meleg ételt. Mai családomban is látom, milyen nagy szükségük van az unokáknak, hogy legyen a környezetükben, akinek elmesélhetik kis életük történéseit. Megható volt ennek a fordítottja is. Volt, hogy amikor csak Nagyanyó volt velünk – mert édesanyám elutazott Erdélybe a testvéreihez-, s akkor a kislányom rendszeresen eljött délben az iskolából, hogy megebédeltesse a nagymamát, aki éppen ágyban fekvő beteg volt. Az iskolából az egyik nap beírást kaptam a gyerek ellenőrzőjébe, hogy a kislányom elmulasztja a délutáni énekkari foglalkozásokat. Kiderült, hogy nem lógásról van szó, hanem ő az ebédeltetés feladatát ítélte fontosabbnak. Azt nem akarta az énekkar utánra, későbbre halasztani…

Ismét csak azt hangsúlyozhatom: a gyermekek szocializációja a nagyszülőkkel, nagymamákkal való együttélés nélkül minden családban szegényesebb. Az együttélés során kialakul a kölcsönös felelősség. És értelmet kap a nagyszülők időskori életszakasza is. Mert nemcsak nekünk jó, hogy valaki segít: a nagymamák élete is így teljes.

Mi több: mindketten, édesanyám és Nagyanyó is, szívesen hallgatták annak idején zeneiskolás lányom gyakorlását… Annyira kell, hogy legyen valakinek ideje meghallgatni őket! A meséjüket, beszámolójukat is, meg- a konkrét esetben- a gyakorlásukat… legyen valaki, akiknek fontosak. Mára már vezető brácsaművész lett a lányomból, gyönyörű koncerteket ad, de akkor még nem minden fülnek volt élvezetes a skálázgatás. Meghatóó emlék számunkra, hogy egyik este a konzervatóriumba járó kislányom gyakorolni szeretett volna, s ezt csak nagymamája parányi szobájában tehette meg, ahol nem zavarta a szomszédokat. Édesanyám mondta neki, gyere kicsim, majd a fülemre teszem a párnát, ha aludni szeretnék… És a lányom muzsikájának hangja kísérte át a másvilágra. Reggelre már nem tért magához…

Rengeteg történetet, mesét, anekdotát tanultunk a nagymamától, dédi mamától, mi is, meg az unokák is. A történelmi tudat, a családi gyökerek ismerete e nélkül a kapcsolat nélkül szegényesebb lenne. Mindkettejükről, Nagyanyóról, és Édesanyámról is részletesen megemlékeztem a „Mint tükrön a lehelet "c életrajzi regényemben. 2018 májusában pedig megjelent egy újabb kis könyvem a Kairosz Kiadónál: Csongrád, a Körös torok ősi városa. Ennek jó része is Nagyanyó meséit foglalja írásba.

De meg kell említenem az édesanyák hősiességét, bátorságát, amellyel oroszlánként küzdöttek gyermekeik jövőjéért. Az én anyám is felment annak idején a Beruházási Bank Igazgatójához, hogy tanulmányi ösztöndíjat szerezzen kiválóan tanuló gyermekének. De még hősiesebb volt férjem édesanyja, aki egészen a Kádár titkársági elment, gyermeke továbbtanulásáért. Férjemet ugyanis 56-os középiskolai szerepvállalása miatt 1957-ben iszonyúan bántalmazták, meghurcolták, s eltiltották a továbbtanulástól. Férjem édesanyját azon-

ban nem lehetet sehogy eltávolítani a legfelsőbb fórumokról sem: Igazolta, hogy alaptalan vádakkal sújtják jó tanuló, félárva gyermekét, hiszen tény, hogy a forradalmi bizottságban a diákság képviselője volt, de semmi attrocitást nem követtek el se ő, se a vezetés a városban. Olyan szívhez szólóan érvelt, hogy amikor a Pártközpont osztályvezetője kikísérte- higgyék el, vagy sem-, kezet csókolt /!/ neki. Azt mondta, hogy ha minden asszony ilyen lenne az országban, más lenne a világ… (Hát ilyen is volt. Még a párt-apparátusban is.)

Tisztelet az édesanyáknak!

Nemcsak szükségünk van a nagymamákra- mellesleg: általában a nagyszülőkre, a nagypapákra is!- de mindenképpen sokkal tartozunk nekik. Rendkívül erős érzelmi szálak kapcsolják össze a generációkat.

Az édesanyákról, az anya gyermek kapcsolatról költőink veretes szavakkal írnak. Nem győzöm idézni. Ahogy Arany Toldijában megszólal az édesanyja: „Lelkemből lelkedzett gyönyörű magzatom, Csak hogy szép orcádat még egyszer láthatom…" Vagy, ahogy Petőfi írja az „Egy estém otthon" című versében, hogy anyja kérdései mit jelentettek neki: „Mindenik tükör volt, ahonnan láthatám, Hogy a földön nekem van a legszeretőbb anyám." És aki István öccsének így fogalmazott: „Anyánkat, azt az édes jó anyát, ó Pistikám, szeresd, tiszteld, imádd!" Ady is azt írta: „Fénye sincs ma a szemének feketéje a hajának… Töpörödött béna asszony, az én drága jó anyám." Nemcsak a XIX század, hanem a XX század költői is gyönyörű verseket írtak az anyákról. Az anya-gyermek kapcsolat olyan erős, mint semmi a világon. József Attila rajongásig szeretett Mamája, jól tudjuk, számos versének ihletője. Weöres Sándor pedig így fogalmazott: „Termő, ékes ág, te jó anya, életem egyetlen asszonya! A kamaszkor tőled elkuszált, Férfi szívem újra rád talált: "Szabó Lőrinc a határtalan anyai szeretetett így fogalmazta meg: „tudom, te mindig az enyém maradsz, Mert kegyelmesebb és jobb vagy, mint az Isten…" Dzsida Jenő is gyengéd szeretettel csüggött az édesanyján. Szinte himnikusan fogalmaz: „Köszönöm, köszönöm az édesanyámat…" Csoóri Sándor, aki anyját törékeny, fekete rózsának látta, vagy Váci Mihály, aki édesanyjától azt kéri, áldja meg a hazáért való munkálkodását… mind, mind, himnuszt írnak az édesanyákhoz.

Nagy problémának látom, hogy napjainkra az anyák tisztelete megkopott. Régen öltek azért, ha valaki rosszlány-jelzőt mondott az édesanyjukra. A Hűvösvölgyi Nevelőotthonban, amelyet 8 éven keresztül patronáltunk férjemmel, volt egy kisfiú. Fél-magyar, fél-román. Ide adta be az apja, mert csapodár színésznő felesége elhagyta. Ha a gyereknek olyat mondtak, ami édesanyjáról csúnya szó volt, nekiment a társainak. Pedig egy őt elhagyó, könnyű életet választó anyáról volt szó… És mégis, verekedett érte! Ma meg kötőszó a mindennapi utcai beszédben a „k. anyád".

Mikor megbotránkozom, mindig eszembe jut a Biblia intése is: „Tiszteld atyádat és anyádat…" De az is a Bibliában van, hogy: „Atyák! Legyetek méltók gyermekeitek tiszteletére." Vajon mennyiben kell a mai ifjúságot hibáztatni a viselkedésért, és mennyiben magukat a szülőket, a nem-igazán-édesanyaként viselkedő nőket, asszonyokat?

Talán az is benne van a korszellemben, hogy a mai gyermekek úgy érzik: anyjuk döntése volt, hogy világra jöhettek. „Hiszen te akartad, hogy legyek. Nem én…" Ez valami fokozott szeretet – elvárást támaszt az édesanya felé, amit sokszor aztán mégse kap meg. Nemcsak ez a filozófiai kérdés jelenik meg a gyerekekben, ami Weöres Sándorban, hogy: „Mért szült, mért szeret, ha örökké élni nem lehet?". Hanem az is, vajon nem csak a maga játékának szült? A maga örömére? S ha már terhes vagyok számára, elenged…(És melyik lázadó kamasz nem válik olykor terhessé a szülők számára?) Sok szülő vállat von: élj, ahogy tudsz. Szabadulnak a gyerektől. Holott mennyi boldogtalanságot hoz, valóban, számos fiatalnak a sors! Így születik meg az indulat az anyák ellen. Van természetesen fordított jelenség is. A teherré váló anyai ragaszkodás. Éppen az édesanyjukat kifejezetten tisztelő gyerekeknél gyakori, hogy az anyák nem engedik el szülöttüket, még akkor se, ha már saját életét akarná élni. Pedig, ha fájdalmas is, meg kell tanulni elengedni a gyermekeket. Hiszen valóban nem a játékszereink.

Tennünk kell azért, hogy olyan gyerekek szülessenek, akiket valóban akart az édesanyjuk, szeretetben felnevel, és nem hagy el. Soha. „Míg a halál el nem választ egymástól…" Hogy a generációk egymásba kapcsolódó láncolatában egymást támogassák nagyanyák, édesanyák és gyermekek. Hogy örömet, célt és értelmet találhassunk az utánunk következő generációkban, célt és értelmet anyai, nagyanyai létünknek. Hogy valóban elmondhassuk azt a közhelyszerű igazságot. „Az unoka jutalom azért, mert szülő voltál."

A társadalom szerepe: nyugdíjreform

Mi tehet a társadalom annak érdekében, hogy a gyermek-anya, gyermek-szülő kapcsolat javuljon? Számos dolgot: szociális munkában, nevelésben, közvélemény formálásban. Itt azonban elsősorban a gazdasági oldalát szeretném a problémának bemutatni. Ezek egyik fontos területe a nyugdíjak jogi szabályozása.

Mindenképpen kifejezésre kell juttatni az intézményrendszerekben, így a nyugdíjrendszerben is, hogy a gye-

rek nem puszta egyéni döntés kérdése. A gyermek: közjószág. Szüksége van mindenkinek a gyermekre. Nem mindegy, hogy van-e, aki vállalja megszülésüket, felnevelésüket. Tudományos tanulmányok bizonyítják (Banyár, 2016 Cigno-Werding 2007), hogy a társadalombiztosítási nyugdíjrendszer jelen formája kedvezőtlenül hatott vissza a gyermekvállalásra, és – a társadalombiztosítás minden pozitívuma ellenére – egyik oka a demográfiai folyamatok romlásának. Ezért a gyermeknevelést meg kell becsülni, erkölcsileg is, anyagilag is, beleértve az ennek megfelelő, a gyermekvállalást figyelembe vevő nyugdíjrendszer kialakítását. A régi társadalomban a gyermekek nevelése jelentette az időskori biztonságot. Ha ma azt a nyugdíjrendszerre alapozzuk, akkor azt össze kell kapcsolni a gyermekek felnevelésével- legalább is, bizonyos mértékig. Egyes szerzők szerint, a nyugdíj és a családtámogatás „sziámi ikrek").

Noha a nemzetközi szakirodalom tehát már egyre gyakrabban felveti annak elismerést, hogy a gyermekteleneknek is szükségük van utód-nevelésre, ez korántsem vált a magyar –és az európai- közgondolkodás részévé. Sokan úgy gondolják, hogy ha tagjai egy olyan nyugdíjrendszernek, amely biztosítja időskori megélhetésüket, akkor nem olyan fontos számukra a gyermek. Nem kalkulálnak azzal, hogy a jövőben csak abból a jövedelemből lehetséges az időskorúak eltartásának fedezetét kihasítani, amit a következő munkaképes korú generáció megtermel. Hiába van félretett pénz, megfelelő technikai eszköz, ezek mellé mindenképpen embert is kell állítani. Méghozzá képzett embert, mert a modern gazdaság ezt követeli meg. Ez a gyermekek szülei számára az utódok megszülésén kívül felnevelésük költségeit is magával hozza. Éppen ezért van szükség egy kétcsatornás nyugdíj-rendszerre. Mi indokolja, hogy a gyermeknevelést is nyugdíjra jogosító ténynek tekintsük? Ennek alapja az, hogy a gyermekek felnevelésével valójában mintegy második nyugdíj-járulékot fizetünk.

Ez a reform alapvető szemléleti változást jelentene. A nyugdíjunk eszerint a humántőkébe való befektetés hozamának tekinthető. A biztosítási szemléletről áttérünk a befektetési szemléletre. A nyugdíj nem a magam számára félretett pénztőke hozadéka, hanem a szüleim által rám fordított költségek tőkésített összegének törlesztése. Így már teljességgel érthető, hogy járulékot mindenkinek fizetnie kell, hiszen az lehet, hogy gyereke nincs mindenkinek, de mindenki egészen bizonyosan valakiknek a gyermeke volt… Ugyanakkor, a járadékra való jogosultságnál differenciálni kell a szerint, hogy ki milyen arányban vállalta az új generáció felnevelésének költségeit. Igazságtalanság forrása, hogy aki gyermeket (gyermekeket) felnevelt, s jövedelmének jelentős részét erre költötte- mondjuk: ebbe fektette be -, ugyanannyi hozadékot kapjon, mint aki nem teljesítette – úgy mond- a második nyugdíjjárulék-fizetését. Ha a járulékfizetés alapja – mint a jelen rendszerben is- a bér, akkor nagy valószínűséggel az ennek alapján számított járadék kisebb lesz a gyermekesek, különösen a sokgyermekes anyák számára, mint gyermek nélkül dolgozó nyugdíjba menő társaiké. Hiszen a piacon kapott bérek látható nagyságot jelentenek, míg az anyák otthoni munkájának jelentős része láthatatlan. Járulékfizetés azonban csak a látható- fizetett- összegek után van…

Gyakran felvetődik, hogy a családtámogatások a gyermeknevelés költségeit közpénzekből finanszírozzák. Ez igaz, de csak részben. A KSH és a TÁRKI elemzései kimutatják a láthatatlan családi munka becsült nagyságát, a kifejezetten pénzben felmerülő kiadásokat és a kapott család-támogatási összegeket. (Gál et al 2007, Baranyai, 2003, Gábos-Sebők 2004)

Ha ezeket figyelembe vesszük, beleszámítva az oktatás, egészségügy ráfordításait is, az derül ki, hogy a nagyobb teher mindenképpen a családoké… A kétcsatornás nyugdíjrendszer tehát nem igazságtalanságot generál, hanem igazságtalanságot szüntet meg.

A rendszer pontos kidolgozásánál – ha megvan a politikai döntés-, modellezni lehet, hogy ez technikailag hogyan történjék.

Az egyéni bérek nyomon követése – mely már megvalósult- továbbra is szükséges lesz. De a nyugdíj megállapításához nem „felkamatolással" számolnánk életkeresetet, hanem pontrendszert célszerű követni. A mindenkori nemzetgazdasági átlagbér viszonylag objektív mutató, statisztikailag kiszámítható. (Előnye, hogy központi intézkedésekkel viszonylag nehezen befolyásolható.) Célszerű a nyugdíjat ehhez kötni. Az adott évi nettó nemzetgazdasági átlagbér egy pont. Aki ehhez képest többet keres, több pontot gyűjt. Minden évben megállapítható, hogy az ő évi nettó átlagkeresete hány pontot ér. A szolgálati idő alatt összegyűjtött pontok számát elosztva a szolgálati évek számával, megkapjuk azt az átlag pontszámot, amelynek alapján a nyugdíjba vonulás évének nettó nemzetgazdasági átlagbéréhez viszonyítva, megállapítható az illető munkanyugdíja. A pontrendszer biztosítja az együtt mozgást a nyugdíjak és a bérek között. (Ez a legigazságosabb indexálás.) A már megállapított nyugdíjak is a nemzetgazdasági átlagbérrel arányosan változnának. (Jelenlegi rend szerint a kormányok jóindulatától és a GDP növekedésétől függően lehet kiegészítést adni – most évente prémiumot – a már nyugdíjasoknak, akiknél a korrekciót az infláció alapján állapítják meg jelenleg. S mivel az infláció alacsony, így automatikus igazítás mértéke nem jelentős.)

A gyermeknevelés utáni pontokat úgy lehetne megállapítani, hogy az egy-két- három gyermekre a család részéről történő éves pénzbeli ráfordításokat – a KSH által mért átlagkulcsok szerint- viszonyítani kell az adott évi ugyancsak a KSH által megállapított nettó nemzetgazdasági átlagbérhez, s így ezzel az adott évi gyermekpont gyakorlatilag megállapításra kerül. Ezek a gyermekpontok évente addig adódnának össze, amíg az egyes gyermekek szakmát szereznek, vagy az első felsőfokú végzettséget megszerzik nappali tagozaton. (Amikortól dolgozik, már maga finanszírozza továbbtanulását.)

Az így összegyűjtött gyermekpontokat hozzáadva a munkanyugdíj- pontokhoz, a kettőnek az összegéből számított átlagpont lesz a nyugdíj-megállapítás alapja. Ha nem éri el a gyermek a szakma-szerzést, a pontok elveszhetnek – ez döntés kérdése lehet. (Ha a gyermek korábban meghalna, akkor is figyelembe kellene venni. És méltányosságból akkor is számításba kell venni a gyermekpontokat, ha a gyermek fogyatékos. Ismét mérlegelés kérdése, hogy ilyen esetben- figyelembe véve a szülő korlátozott munkavállalási lehetőségét-, számítani kellene, mindaddig, amíg a gyermek nevelését saját háztartásában végzi.)

A jelen tanulmányban ez a részletes leírás talán fölöslegesnek tűnik. Azonban az édesanyák megbecsüléséhez ennek a súlyos társadalmi igazságtalanságnak a kiküszöbölése hozzátartozik. De mivel a társadalom elfogadása nélkül egy ilyen horderejű változtatás nem képzelhető el, gondolni kell azokra is, akik számára a gyermekfedezetű nyugdíj látszatra kedvezőtlen javaslat, mivel nincs, vagy nem lehet gyermeke. Éppen az édesanyák nagyobb megbecsülése érdekében fontos, hogy a társadalom gyermektelen tagjai is érezzék, hogy az ő szempontjaikat is figyelembe veszi és tiszteletben tartja a törvényhozás. Akkor is, ha azon az alapon áll, hogy a gyermekvállalás közérdek. Semmiképpen nem indokolt, hogy a többi polgárnak a nyugdíjrendszer súlyos hátrányt jelentsen. Amelyben a gyermeknevelés költségei kvázi járulékfizetésnek tekintendők, s a munkanyugdíj mellett megalapozzák a nyugdíjjogosultságot, akkor a többi polgárnak felszabadulhat, jövedelmének egy részével kell kezdenie valamit. Akinek nincs, nem akar, vagy nem lehet gyermeke, az félreteheti az így felszabadult pénzét. Gyakorlatilag ezt mindenképpen célszerű megtennie. Gyermekvállalásra senki nem kötelezhető. De arra igen, hogy ez esetben is igyekezzen gondoskodni megfelelő színvonalú nyugdíjas jövedelméről, s ne az állami rendszertől várjon el a gyermekesekével azonos időskori ellátást. Ezt oly módon teheti meg, ha nyugdíjpénztári megtakarításra fordítja a gyermeknevelés költségei hiányában felszabaduló jövedelem-részét. Ezt a tartós megtakarítási formát viszont az államnak feltétlenül támogatnia, garanciával kellően biztosítania kell.

Felvetődhet, hogy mi a helyzet a migrációval. Ez esetben a felnevelt gyermekek nem térítik meg a nagy rendszerekbe felnevelésük költségeit az adók és járulékok hazai fizetésével… Ezen valóban csak nemzetközi egyezménnyel lehetne segíteni, nyugdíjjárulékuk hazautalásával, ami hosszabb eredménye lehet csak, ha egyáltalán az EU-ban is megérlelődik a demográfiai kérdések ilyen megközelítése. Mégis, a társadalom nagyobbik része a hazai környezetben él, arra célszerű tehát a szabályozást kialakítani.

Természetesen, az anyák közmegbecsülését nemcsak idős korukban, de már most is jó lenne, már a jelenben, anyagiakban is kifejezésre juttatni. Ennek vannak az intézményrendszerben megjelenő formái, a család-támogatás, a családbarát munkahelyek, a nők hivatás-és család összehangolását segítő intézkedések, (bár még nem elegendőek.) Különösen nem, vagy csak kevéssé jelentkezik ez a szempont a nyugdíjak rendszerében. Lehetséges adott esetben már a jelenlegi rendszerben is egyfajta jelképes pótlék juttatása a gyermekeket felnevelt nyugdíjas szülőknek. De a legfontosabbak a lelki tényezők. Az egyének magatartásának megváltozása. Ebben a média szerepe óriási. Az individualista, ön-központú nevelés közösségibbé válása, az értékek helyes felmutatása. A család védő, óvó szerepének felértékelése. Csakis egy ilyen társadalomtól várhatunk el harmonikus együttélést, s benne az anyák tiszteletét.

Irodalom

Banyár József–Gál Róbert Iván– Mészáros József Egy gyermeknevelés-függő nyugdíjrendszer körvonalai. Simonovits 70, MTA

Baranyai István: A gyermeknevelés családi és társadalmi költségei. Statisztikai Szemle, 81. évfolyam, 2003. 7. szám

Cigno, A. and Werding, M.: Children and Pensions XXIII, 204 pp. CESifo book series, The MIT Press, Cambridge, MA, 2007.

Gál I R et al Tárki: A gyermeknevelés költsége és a társadalmi kompenzáció . 2007

Gábos András – Sebők Csilla: A gyermeknevelés háztartásimunka-költsége Statisztikai Szemle, 82. évfolyam, 2004. 2. szám

NAGY ANNA

Amikor hiányzik az egyik szülő

Egyszülős családok a mindennapokban

2005 elején, nem sokkal az Egyedülálló Szülők Klubja Alapítvány létrehozása előtt, a statisztikákban keresgéltem és próbáltam megtalálni, hogy van-e még rajtam kívül egyedül nevelő szülő ebben az országban. Amikor végre megtaláltam, amit kerestem, az első gondolatom az volt, hogy szégyen, hogy ennyi idősen még nem tudok statisztikát olvasni – mert az lehetetlen, hogy ennyi család él rajtunk kívül egyetlen szülővel. Mint ahogy az is lehetetlen, hogy ha ennyien vagyunk, miért nem foglalkozik velünk szervezet, miért nem jut ránk célzott figyelem és miért nincs olyan hely, ahol segítenének nekünk.

Az akkori statisztikák szerint ugyanis ebben a nem egészen tízmilliós országban kb. 300 000 egyszülős családról beszéltek és félmillió gyerekről, akik ezekben a családokban nevelkednek. A 300 ezer szülőből 260 000 édesanya, 40 ezer pedig olyan édesapa, aki egyedül viszi a hétköznapokat.[1]

Egyszülős családok a világban és Európában

A világon átlagosan minden negyedik család egyszülős és kb. 320 millió gyerek nevelkedik a világon egyetlen szülővel. Az Európai Unióban a gyerekes háztartások átlagosan 15%-a egyszülős. A legmagasabb arányt Dániában találjuk, ahol ez az arány 30%, ezt követi Litvánia, Svédország, az Egyesült Királyság, Észtország és Lettország. (A regionális „rekordot" Írország egy olyan régiója tartja, ahol 60% (!) az egyszülős családok aránya.) A legalacsonyabb értéket Horvátországban mérték (6%), de 10% alatti az arány Romániában, Görögországban, Finnországban és Szlovákiában is.[2] Az európai gyerekek következő generációjának már egyharmada fogja a gyerekkorának legalább egy részét – de lehet, hogy az egész gyerekkorát – egyetlen szülővel megélni.

Magyarország a számokat és arányokat tekintve inkább a felső régióba tartozik.

Egyszülős családok aránya és száma, ahol él gyermek, aki		
6 évesnél fiatalabb	15%	67 540
15 évesnél fiatalabb	20,7%	186 804
18 évesnél fiatalabb	22,3%	235 826
25 évesnél fiatalabb	25,1%	346 196

Forrás: Monostori Judit 2016.

A válások aránya itthon és az Európai Unióban

Az egyszülősség leggyakoribb oka a válás. 2015-ben az EU 28 országában 2,2 millió házasságot kötöttek és 946 ezer pár vált el. 1965-höz képest az ezer főre eső házasságkötések száma 7,8-ről 4,3-ra csökkent, míg a válások 0,8-ról 1,9-re emelkedtek. Nem meglepő módon ezt a sort is Litvánia és Dánia vezeti, míg a házasságok Máltán és Írországban bizonyulnak a legtartósabbnak. [3]

Magyarországon megfordulni látszik a negatív trend: a 2006 és 2010 közötti mélypont után 2010 után jelentősen megnőtt a házasságkötések száma. 2016-ban már meghaladta az 50 ezret, amire korábban húsz évig nem volt példa. Ezzel egyidőben csökkent a válások száma is: a korábbi években tapasztalható évi 24-25 ezer váláshoz képest 2014-ben 20 ezer alá csökkent ez a szám – 50 év óta először.

Ugyanez a tendencia a házasságon kívül született babák számában is: 1990-ben 13% volt az arányuk, ez 2015-re már elérte a 48%-ot. Ehhez képest az elmúlt két évben csökkenni kezdett ez az arány, ami azért is fontos, mert a házasságok még mindig stabilabbak, mint az élettársi kapcsolatok, a házasságba született gyerekek tehát kisebb eséllyel válnak egyszülőssé.[4]

A 2016-os statisztikák több mint 470 ezer egyszülős családról számolnak be, ami 58 ezres növekedés a 2001-es számokhoz képest, ám komoly csökkenés 2011 kiugróan magas – 528 ezres – számához viszonyítva.[5] Ám az

[1] KSH
[2] Eurostat
[3] Eurostat
[4] Magyarország 2016, felelős kiadó: Dr. Vukovich Gabriella; Budapest 2017. 15-19. oldal.
[5] KSH

egyszülős családok összetétele miatt ezek a számok nemcsak azokat mutatják, ahol eltartott gyerekeket nevelnek, hiszen például a mamahotelek egyre növekvő aránya miatt a statisztikákban egyszülősnek számít az a család is, ahol a „gyerek" mondjuk 40 éves.

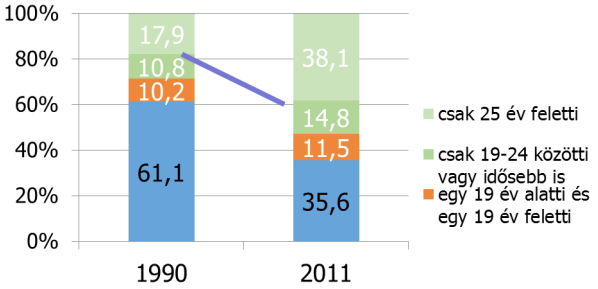

Az egyszülős családban élő családtagok megoszlása.
Forrás: Népszámlálási adatokból Monostori Judit számításai

Sztereotípiák és előítéletek

Bár az egyszülős családok története egyidős az emberiség történetével, a téma a mai napig érzékeny és ellentmondásos. Bár 2018-at írunk és a kívülállók sokszor úgy érzik, hogy az egyszülősség természetes része a mai társadalmaknak, az érintettek még mindig gyakran számolnak be olyan negatív tapasztalatokról, amelyek mögött előítélet, stigmatizálás vagy sztereotípiák állnak, pedig az elmúlt 40 évben megduplázódott az egyszülős családok aránya Magyarországon. A közvélemény például hajlamos „női problémának" gondolni az egyszülősséget még akkor is, ha Magyarországon ma kb. 40 ezer apa neveli egyedül a gyerekeit. Talán ennek tudható be, hogy az egyedül nevelő apákat sokkal nagyobb megértés, támogatás és empátia veszi körül, mint az anyákat. „Az egyedül nevelő anyák történetében mindenki balesetet lát, az egyedül nevelő apákéban pedig katasztrófát." – írta egyszer egy anyuka és nem is járt messze az igazságtól. Egy apuka, aki öt gyerekkel maradt magára, így emlékszik vissza az első időkre: „Amikor egyedül maradtam a gyerekekkel, mindenki segíteni akart, mert ki fog főzni és ki fogja a gyereket fürdetni? Nagymamák, nagynénik és az összes női családtag ott nyüzsgött, hogy akkor majd segítenek. Egy nőnél természetesnek gondolják, hogy majd úgyis megoldja, nálam, mivel férfi vagyok, ez nem volt kézenfekvő."

A sztereotípiák szerint az egyedül nevelő szülő egyet jelent az elvált nővel, ám ez korántsem igaz: bár az egyszülősök több mint 40%-a valóban elvált, egyharmaduk özvegy. Fontos adat, hogy Kopp Mária kutatásai alapján (2005.) annak a valószínűsége, hogy egy férfi túléli a 65. életévét, ma Magyarországon csupán 64%. Ha nincs legalább középfokú végzettsége, akkor nagyobb annak az esélye, hogy nem éri meg a 65. évét, mint annak, hogy megéri. Minden tizedik kisbaba pedig úgy jön a világra, hogy csak az édesanyjával kezdi az életét. Nem ritka azoknak a száma sem, akik egyedülállóként fogadnak örökbe és így válnak egyedül nevelő szülővé. A kép tehát rendkívül színes, az egyszülősök csapata nagyon is heterogén társaság. Ha összeadjuk ezeket a számokat, nem meglepő, hogy a családi pótlékban részesülő egyszülős családok aránya 2015-ben 27% volt – ez az arány megegyezik a kétszülős, két gyereket nevelő családok arányával. A számok tehát óriásiak, az egyszülősök társadalmi „jelenléte" pedig már közhely: mindannyian ismerünk egyszülős családokat, mégis évekig-évtizedekig nem esett szó róluk, nem beszéltünk róluk, nem foglalkoztunk velük, igyekeztünk úgy tenni, mintha nem is lennének. De voltak és vannak – és ahogy a számokat és tendenciákat elnézzük, ez nem is fog változni.

„Csodálkozunk azon, hogy a világ nem tisztel minket eléggé vagy néha görbe szemmel néz ránk. De hogy tiszteljen, amikor néha mi sem tiszteljük magunkat? Amikor ahelyett, hogy büszkék lennénk arra, amit véghez viszünk, szégyelljük magunkat, amiért egyedül neveljük a gyerekeinket. Először magunkban kellene rendet raknunk, és utána várjuk el a világtól, hogy rendesen álljon hozzánk." – mondta egy egyedül nevelő anyuka amikor arról beszélgettünk, hogy hogy éli meg azt, hogy egyedül neveli a hatéves kisfiát.

Egyszülős családban élő gyermekek aránya és száma a gyermek életkora szerint		
6 évesnél fiatalabb	13,9%	78 593
15 évesnél fiatalabb	18,4%	260 859
18 évesnél fiatalabb	19,9%	342 587
25 évesnél fiatalabb	22,6%	523 551

Forrás: Monostori Judit

Anyagi gondok és elszigetelődés az egyszülős családokban

Az egyszülős családok egyik legnagyobb problémája az elszegényedés: ez a családforma vezető szegénységi kockázatot jelent. Az UNICEF statisztikái alapján 2009-ben az egyszülős családok 47.3%-a élt szegénységben, mindössze három évvel később ez a szám már közel 51% volt. Az azóta eltelt hat évben – ne legyenek illúzióink – a számok csak tovább növekedtek. Románia, Bulgária és Lettország után mi vagyunk a negyedikek, ahol a családok jó eséllyel szegényednek el csak azért, mert egyetlen szülő a családfenntartó. Kriszta így foglalta össze, hogy mitől nehéz egyedül nevelő szülőként kijönni a hónap végéig: „Anyagilag is sokkal nehezebb egyedül

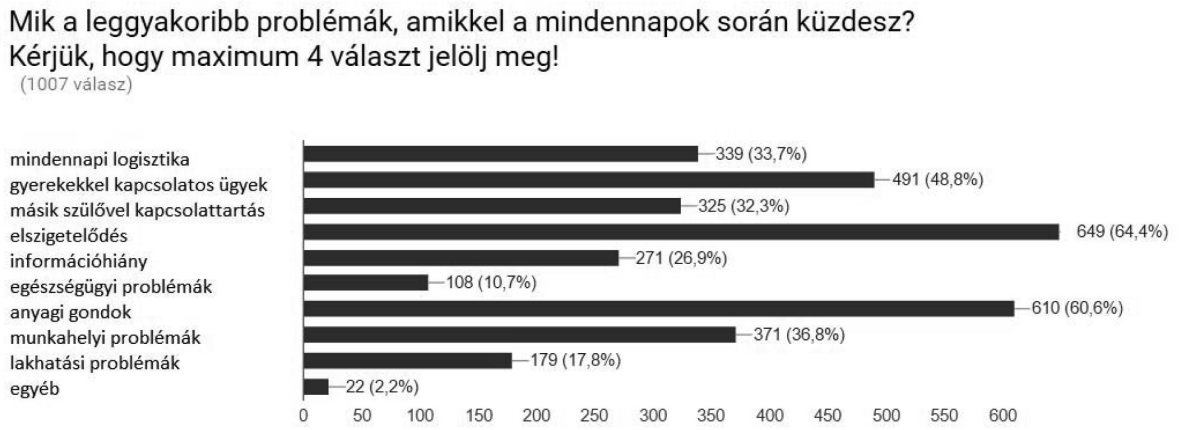

Forrás: Egyedülálló Szülők Klubja Alapítvány saját kutatása (2017)

nevelni egy gyereket, még akkor is, ha ott az ex-férjed, aki fizeti a szokásos tartásdíjat. Az egy fizetés és a tartásdíj mindig sokkal kevesebb lesz, mint a két fizetés. A villany, a fűtés ugyanannyi kettőnek is, mintha hárman élnénk, és ugyanannyi a tandíj is. Ha be akarom íratni különórára, ha azt akarom, hogy sportoljon, ez mindmind nagyon sok pénzbe kerül, és nem mindegy, hogy ezt egy ember fizeti vagy kettő. Ez persze közhely, de rettenetesen megnehezíti a hétköznapokat."

Az anyagi probléma azonban csak egy azok közül, amelyek az egyedül nevelő szülőket terhelik. Az Egyedülálló Szülők Klubja Alapítvány 2017-ben online kutatást végzett több mint ezer szülő részvételével és arról kérdeztük őket, hogy mik a legégetőbb problémáik. Az anyagi gondok a második helyen végeztek, a szülők az elszigetelődést jelölték meg a legnagyobb problémaként. Az elszigetelődés különösen azoknak a szülőknek jelent nagy fizikai és lelki terhet, akik kisgyereket nevelnek – óvodás-kisiskolás korig a napi hozom-viszem, a délutánok és esték gyerekközpontú léte mind arra predesztinálják a szülőt, hogy ne tudjon kimozdulni otthonról. Ez különösen azoknál a családoknál okoz nagy nehézséget, ahol nincsenek nagyszülők, rokonok, akik időről időre le tudnák venni a terhet a szülő válláról. Egy válás, elválás után gyakran szakadnak meg a baráti, néha rokoni kapcsolatok, a szülők informális hálója beszűkül, a válással szemben tanácstalan barátok inkább elmaradnak, csak hogy ne kelljen állást foglalniuk, „választaniuk" a szétszakadt pár két tagja között. Nehézkessé válnak vagy el is maradnak a nyaralások, hiszen a szülő nehezebben mozdul egyedül a gyerekekkel, szűkebbé az ünnepek, amelyek gyakran elvesztik a meghittségüket, ennek helyét a logisztika, a gyerekek ide-oda szállítása, a folyamatos szervezés veszi át.

„Nagyon ritkán megyek el valahová, most az iskolai szünetben volt olyan, hogy vettünk színházjegyeket, de jó nagy ráfaragás volt, mert az egyik darabról például kijöttünk. Régebben arra gondtoltam, hogy ha majd anyuék napközben már szabadok lesznek, bevállalnak Fruzsival egy-két estét, de most meg nincs már energiám. Valahogy úgy jött ki a munka, hogy úgy húzom a belem magam után, bőven elég az, ha szombaton este, ha lefektettem Fruzsit, nézek egy filmet a tévében." – meséli egy anyuka az egyszülős mindennapjait. Az örökös fáradtság, a rohanás, hogy utolérjük magunkat, a lelki és fizikai terhek lassan felőrlik a társas kapcsolatokat és a magára maradt szülő még inkább magányos lesz.

Egyszülős Központ

Egyre több rendezvényen szerveznek beszélgetést az egyedül nevelő szülőkről, egyre több fórumon kerül szóba az egyszülős családok ügye, ami jó jel. Azt jelenti, hogy az egyedül nevelő szülők bekerültek a közbeszédbe. Akár a 10 évvel ezelőtti állapothoz képest is, amikor senki nem beszélt pl. anyák napján az egyedül nevelő anyákról vagy a munka-magánélet egyensúlyának kérdésében az egyszülősökről. Pedig már akkor is sokan voltak. Ha tehát az egyszülősség mint téma már fontos, az önmagában is mérföldkő. A másik mérföldkő pedig az, hogy nemrégiben megnyílt az ország első Egyszülős Központja, amely a nemzetközi porondon is úttörő kezdeményezés. Az egyszülős családok rendkívül magas száma és az élethelyzetükből adódó, az átlagosnál több problémaforrás már önmagában is indokolja egy ilyen központ létezését, működését. A Központban folyó munka egyik része maga a praktikus segítségnyújtás – eddig is ingyenes jogi, pszichológusi, gyerekpszichológusi valamint mediációs segítséget kaptak az egyszülős alapítványhoz fordulók online formában, ezt a segítséget

a központban már személyesen is elérik. A széleskörű szolgáltatásokat nyújtó közösségi iroda, a munkaerőképzési tanácsadás, a képzések és a kezdő vállalkozókat segítő inkubációs program a munkavállalást, a munkában maradást segíti, hiszen egy munkanélküli egyedül nevelő szülő számára szinten lehetetlen, hogy a felszínen tudjon maradni a gyerekeivel.

A gyerekek számára táborokat, üdüléseket szervezünk, ingyenes korrepetálást, különórákat biztosítunk és gyerekpszichológussal, csoportokkal segítjük őket abban, hogy át tudják vészelni a nehéz és gyerekfejjel néha nehezen értelmezhető élethelyzeteket.

Minden egyszülőnek az egyik legnagyobb kihívás, hogy hova tegye a gyereket, ha bármilyen programja adódik. A központ egyik fontos szolgáltatása éppen ezért a játszóház, ahol az ingyenes programok alatt ingyenesen lehet gyerekfelügyeletet kérni.

Egy egyszülős központ azonban nem „zárhatja be" az egyszülőket: több olyan program is van, amely segíti a prevenciót, a családok felbomlását vagy amelyet az újraházasodás után létrejövő mozaikcsaládok, a különélő szülő vagy a családokat segítő más civilszervezetek számára szervezünk.

Az egyszülős kutatás során első helyre került elszigeteltség oldása a központ egyik alapfeladata. Nemcsak a budapesti központban, de hálózatosan több vidéki városban is folynak azok a közösségépítő programok, ahol a családok kérhetnek és adhatnak is segítséget és a hasonló élethelyzetben lévő szülők egymást támogatva tudják megerősíteni azt a hátteret, amelyben a gyerekeiket nevelik.

Magyarországon tehát már van olyan hely, ahol lehet segítséget, támogatást kérni, tanácsadásra, képzésre jelentkezni, közösséghez tartozni és közben a gyereket be lehet adni egy játszóházba vagy beülni a kávézóba, hogy a szülő szusszanhasson egy félórát. A kezdeményezés kormányzati segítséggel jött létre, ami azt mutatja, hogy az egyszülős családok a döntéshozók számára is láthatóvá váltak. Már vannak pályázatok, kiírások, szabályozások, amelyekben nevesítve vannak ezek a családok. Valami tehát elindult, ugyanakkor sok lépés van még előttünk. Az egyik ilyen fontos téma a tartásdíjak kérdése – amikor a családok elszegényedéséről beszélünk, alapvető elvárás lenne, hogy ne csak az fizessen gyerektartást, aki akar. A tartásdíj egyike azoknak a kérdéseknek, amelyeket a döntéshozókkal közösen kell tovább gondolni.

Az egyszülősség nem feltétlenül tart örökké: Nagy-Britanniában – ahol az egyszülős családok aránya az egyik legmagasabb Európában és ahol közel száz éve működik az egyszülősöket támogató szervezet – számos kutatást folytattak az egyszülős családok életkörülményeiről és az egyik ilyen kutatás szerint átlagosan öt évig tart az egyszülős állapot. Ezután a szülő vagy újraházasodik vagy felnőnek a gyerekek és kirepülnek. De akár néhány évről, akár évtizedekről beszélünk, fontos, hogy a szülők – és velük együtt a gyerekek – hogyan élik meg ezeket az éveket.

Sok szó esik mostanában arról, hogy szülessenek meg a fiatalkorban tervezett és kívánt gyerekek. Ilyenkor a jelenről beszélünk: azokról a nőkről, akik most állnak a gyerekvállalás előtt. Ám fontos, hogy hosszabb távon is gondolkodjunk. A múltkor egy fiatal lánnyal találkoztam, akit egyedül nevelt fel az édesanyja. Ezzel kezdte a beszélgetést: „nem akarok gyereket, mert láttam, milyen nehéz volt az anyámnak". Ha azt akarjuk, hogy megszülessenek azok a kívánt gyerekek, nemcsak a mostani generációban, de a következőkben is, akkor segítenünk kell az egyedül nevelő szülőket. Hogy ne abban nőjenek fel a gyerekeik, hogy a szülői lét szenvedés, a gyerekvállalás pedig egyet jelent a kínlódással, az elszegényedéssel. Ha a ma egyszülős családjait segítjük, azzal azért is teszünk, hogy a következő generáció ne érezze úgy, hogy nem akarja megismételni a szülei sorsát. Hogy ezek a családok is megtapasztalhassák, hogy jó családban élni. Még akkor is, ha egyszülős.

KOMLÓSI PIROSKA

Gondolatok a mai anyákról

Az anyákhoz szólok, de jó lenne, ha az apák is meghallanák. Sőt, jó lenne, ha a leendő anyák és leendő apák is meghallanák…

Családpszichológus és családterapeuta, valamint egyetemi oktatói tapasztalataimból gyűjtök össze néhány gondolatot. Három forrásból merítettem ezeket. Az első Kopp Mária és a vezetésével dolgozó tanítványai kutatásaiból meríthető sok érdekes szempont. Ez lesz az, ami a mai hazai viszonyokra vonatkoztatva reprezentatívnak tekinthető. A második forrás a saját családpszichológiai és családterapeutai tapasztalataim. Az ezekből származó információk nem tekinthetőek reprezentatívnak, hiszen a pszichológiai segítséget elfogadó vagy éppen kérő, a pszichológiai gondolkodástól nem idegenkedő rétegre vonatkoznak. A harmadik forrás az egyetemista diákjaim, akiket megkérdeztem arról, hogy mit gondolnak az anyaságról, az anya szerepről. Ez egy pici minta, de elgondolkozni valót ez is adott.

Az anyák helyzetéről, örömeiről és gondjairól egyaránt fontos beszélni, hiszen az érem mindkét oldalát egyidejűleg szem előtt kell tartanunk.

Hiányzik a családi és közösségi segítő kapcsolati háló

A nyugati civilizáció az anyák számára egyre többféle nehézséget, kihívást, ugyanakkor könnyebbséget is hoz. A könnyebbségek elsősorban a fizikai terhelések csökkenésében láthatóak, mint például a háztartás gépesítettsége, vagy a félkész élelmiszerek. Ugyanakkor a modern élet sokszorosan megnöveli a szellemi és lelki terheket. Egyrészt a család mellé a karrier elvárásaival, másrészt az anyaszerepre való felkészülés és gyakorlása terén a minták hiányával. A természetes megtartó kapcsolati háló szétszakadozottsága legfőképpen az anyákat sújtja. Körülöttük ugyanis eltűnt a mindennapi létből a támogató közeg. A szülői családjuk, a rokonság távol van, vagy nagyon elfoglalt, vagy éppen szétesett. A költözésekkel, munkahely váltásokkal a baráti, szomszédi ill. munkatársi kapcsolatok is gyengülnek, nehezen alakulnak. Hiányzik a kapcsolatoknak az a folytonossága, ami biztonságos kötődést tenne lehetővé és segítené a hasonló szokások, értékek mentén közösségek kialakulását. Az anyák számára hiányoznak az érték-hasonló környezetben megfigyelhető s követhető viselkedési minták, amelyek könnyebbé tennék a családi élet folyamatos változásaiból adódó gondokra megoldások találását. Számos nevelési, kapcsolati problémát nemigen tudnak kivel megbeszélni. Az ifjabb generációk becsukott ajtók mögött próbálkoznak megoldásokat keresni a net-en. Leríva ugyan sok minden megtalálható, de nem könnyű kiválasztani a szubjektív látásmóddal és indulatokkal fűszerezett vélemények közül a saját helyzetnek és személyeknek leginkább megfelelőt. Egyedül dönteni nagy felelősség, szorongató sok anya számára.

A szülőtársi kapcsolat kell pótolja a hiányzó rokoni- és közösségi kapcsolatokat

A gyermekgondozás- és nevelés, valamint a családi életet menedzselésének problémáival küszködő anyáknak legfőbb, sokszor egyetlen segítsége, támasza a szülőtársa. Az apák ezért is fontosabbak lettek a modern családok mindennapi életében. Már nem elég kenyérkeresőként családfőnek lenni. Elengedhetetlen, hogy az apa is részese legyen a családi élet mindennapi gondjainak, problémáinak, s hogy a szülőpár egymással meg tudja vitatni, mi is legyen számukra egy-egy nehéz helyzet megoldása. Fontos vállalni a „megvitatást", a vitatkozást, ami a vélemények, nézetek ütköztetése a közös cél érdekében. Mert két szülő szükségszerűen kétféle tapasztalattal rendelkezik, kétféle szemüveggel néz és lát meg, valamint kétféle karakterrel viszonyul a helyzetekhez. Azok a párok, akik ezeket a különbözőségeket tudatosan elfogadják, s nem bosszúsan, mint nehezítő körülményt kezelik, hanem a kétféleségben az egymást kiegészítés lehetőségét látják, azoknak sikerül hatékonyan megvitatni a helyzeteket és alakítani az életüket.

Nem elég csak anyának, szülőtársnak lenni

A gyermeknevelés és a család működtetése nem kis feladat. Igaz, hogy sok örömteli helyzetet hozhatunk létre, de bizony sok energiát igényel a szülőktől. S a kérdés, hogy hogyan tudják az energiáikat visszapótolni, ahogy mondani szokás, „feltöltődni"? Az emberi természetből következik, hogy az igazi feltöltődést, a nagy érzelmi

biztonságot a párkapcsolatban éljük meg, annak a meghittségében, a szeretve levés érzésével tudjuk megkapni és megadni. Ehhez azonban a párnak saját „minőségi" időre van szüksége, amit tudatosan kell a mai világban kigazdálkodnia, hiszen annyi „időrabló" tereli el az embereket. Ilyen lehet a „szuper szülőségre" törekvés, vagy a bűntudatos túlkompenzáló szülői viselkedés, de a túlzott kötődés a gyerekhez, vagy öntudatlan menekülés az intimitástól.

A családi élet tartóoszlopai a szülők, a stabilitás záloga a házastársak bizalmi kapcsolata

A házastársi kapcsolat, a vállalt életszövetség a kölcsönös bizalomra épül. A bizalom képességét a szülői családból hozzák magukkal a felek, s az más-más mértékű. A közös életük egyik feladata a kölcsönös bizalom kiépítése majd megőrzése. A bizalom sérülékeny dolog, van, akiben könnyen megrendül, van, akiben mélyebben megőrződik, mások hamarabb „gyógyulnak". A bizalomvesztés eseteiben annak visszaállításán érdemes dolgozni, mert a krízis feldolgozása után még erősebb lehet a bizalom. Mindezt a szülők észrevétlenül tovább adják a gyermekeiknek. Egyrészt a kapcsolatuk és az életvezetésük mintájával, másrészt a világ működéséről megfogalmazott vélekedésükkel. Az emberi jóság illetve gonoszság családon belüli interpretálása, ennek az aránya, a jó vagy a rossz dolgok hangsúlyozásának mértéke és módja alapvetően meghatározza a következő generáció szemléletét. Családi örökségként viszik magukkal a bízni, majd örülni, hálát adni tudást, vagy éppen a mély bizalmatlanságot, szorongást, elégedetlenséget, haragot, az emberi kapcsolatokba vetett bizalmatlanságot. Eszerint alakítják majd a saját kapcsolataikat, életüket. Ez lesz a jellemzőjük, amikor egy közösségben keresik a helyüket, s amikor a társadalmi működés részei lesznek.

Ahogy Kopp Mária elemzéséből tudjuk, a bizalom, ami a közgazdászok által jelentősnek tartott társadalmi tőke, hazánkban deficitet mutat. A kínai gazdaságról halljuk, hogy a családokat összekötő erős, kölcsönös bizalmi viszony a gazdaság hatékonyságában jelentős szerepet játszik. Nehéz kimondani, s ezzel a családokra újabb terhet tenni, de tudjuk, hogy a mindenkori társadalmi-politikai légkörtől függetlenül a családokban megélt légkör és vélekedés az, amit a következő generáció magával visz a társadalomra vetítve. Óriási a szülők felelőssége, s az érzelmi hangolásban elsősorban az anyák szerepe nagy!!

Mit hoznak magukkal és mit adnak tovább a mai anyák?

Az egyik legfőbb hiány, ami tulajdonképpen a 2-3 generáció alatt végbement változások okozta veszteségként értelmezhető, a stabil értékeken alapuló nevelési, szocializációs minták hiánya. A gyors gazdasági és technikai változások hatására sokakban megfogalmazódik, hogy az előző generációk nevelési elvei ma már nehezen működtethetőek. Ebből adódik egy „Úgy nem akarom csinálni!" elhatározás. De hogy milyen legyen az újfajta nevelés, az nincs letisztulva! S ha az ellenkezőjét akarja valaki csinálni, valószínű, hogy a megtapasztalt módok tudattalan beidegződése folytán a viselkedésében egy bizonytalan, kaotikus megoldás fog kikerekedni. Ha az anya fél a gyermekét megbüntetni, fél elviselni a gyermek haragját, indulatait, akkor nem tud segíteni neki megtanulni, hogy az indulatait, a követelőzéseit szabályozza, fékezze, hogy alkalmazkodjon a másik emberhez. Aki viszont mer határozottan képviselni szabályokat, normákat, és azokat következetesen betartatja, s jó esetben a párját is maga mellett tudhatja, az a gyermekének utat mutat a fejlődéséhez. Ezeknek az anyáknak sikerül „elég jó anyának" lenni, ahogy Bettelheim leírja.

De gondoljuk végig azt is, hogy ha a szülők kétféle megoldásai nem az egymáshoz közelítésre törekszenek, hanem egymással harcolva, akár rivalizálva polarizálódnak, akkor olyan, a gyermekeket károsító légkör alakul ki, amelyben a szülők és gyermekek egyaránt szenvednek az elbizonytalanodástól, majd a kommunikáció elakadásától, végül a családon belül magukra maradástól.

A családi életciklusok az anyaszerep ciklusait feltételezik

Nem lehet a modern anyaszerepről általában beszélni, hiszen minden életkorban, s a családi élet valamennyi ciklusában más és más elvárásokkal szembesülnek és kell, hogy valahogy megfeleljenek. Az anyaszerepre való felkészülésben a lányok a saját családjukban megélt viszonyulási és viselkedésmódokat vésik be leginkább, még akkor is, ha ezeket nem akarják megismételni!

Készülődés az anyaságra

A lányok látják, s figyelik, hogy az anyjuk, nagyanyjuk hogyan kezeli a nehezebb, a konfliktusos helyzeteket, s akaratlanul is készülnek arra, hogy ők majd hogyan oldják meg, ami reájuk vár? Feltehetjük a kérdést, hogy a mai fiatal lányok jövő képében mennyire szerepel az anyaság?

Az egyetemistáim válaszaiban egyértelmű az igen, az életüket gyermekkel képzelik el, s többségében úgy akarják majd nevelni a gyerekeiket, ahogyan őket nevelték a szüleik.

Az egyetemisták, mit mondtak az anyaszerepről, ugye ezek 20-30 közöttiek. Majd, idővel, biztosan. Hálaistennek az én egyetemistáim közül mindenki azt mondta, hogy majd, egyszer, biztosan. Itt csak idézek.

„Még ráérek, sokáig szeretnék még fiatalnak lenni, élvezni az életet."

Nincs bennük igazi újdonság, mert ezt mindenhol lehet hallani.

„Rákészülök. Addigra elég magabiztosnak szeretnék lenni."

„ 30 alatt ideális, ezért igyekeznem kell."

„Biztos munkahelyet szeretnék találni" Vagy. „Majd vagy lesz a munkámmal."

„ Nagy felelősség, de a kisbaba olyan jó."

„Máshogy akarom csinálni, mint az anyám."

„ Anyagi biztonság kell, mert sokba kerül a gyerek."

„55 négyzetméteren nem lehet gyereket nevelni."

Érdemes egy pillanatra megállnunk, hogy a mostani Z generáció számára mi és mennyire követhető az ő anyjuknál tapasztaltakból, akik az Y generáció. Tudjuk, hogy a generációs szakadék egyre erősebb, és egyre kevésbé érzik, hogy a gondolataik megvitathatóak a másik generáció tagjaival. Ezért is hallottam örömmel a diákjaim véleményében, s tartom kiemelten értékesnek, hogy „Türelmes anya szeretnék lenni, amilyen velem volt az anyám!"

Tari Annamária írásaiból is tudjuk, hogy a fiatalabb generációk között, vagyis akik majd készülnek az anyaságra, illetve akik most anyák, a kommunikáció és a közös társas élmény egyre kevesebb. Egyre kevésbé látják a mai fiatalok a szüleiket nagyobb rokonság, baráti kör, munkatársak között, így nincs módjuk megfigyelni, hogyan is működnek ezekben a kapcsolatokban anyaként.

A közösségi média versus családban megéltek hatása

A személyes megélés mellett az anyaságra vonatkozó közvélemény, a közbeszéd, a társadalmi elismerés is jelentős hatóerő az anyaszerepre készülésben. Bár ezen a téren elindult egy komoly hangnem váltás a családpolitika oldaláról, még mindig van mit tennünk annak érdekében, hogy a felnőtt generációk átgondolják és segítően kommunikálják a fiatalok felé, hogy szükségünk van a gyerekeikre, akik majd felnőve dolgozóként a mi életünket is segítik. Az is fontos, hogy halljanak bíztató, pozitív példákat, megoldásokat a kortársaik között s a közösségi médiában.

Párosan készülnek

A harmadik erőforrás az anyaszerepre készülésben kétségtelenül a férfiak. Az apa szerepe, az, ahogy viszonyul az anyához és a lányához, a férfiakba vetett bizalom megalapozója. Az apa-lánya kapcsolat, mint tapasztaljuk, meghatározza a nő önbizalmát és a férfihoz, mint társhoz való viszonyulást. Az apa nélkül felnövő lányok nehezebben indulnak a párkapcsolatban és a szülőtársi kapcsolatban is. A szülőknél látott kölcsönös tisztelet és együttműködő szereposztás megkönnyíti a saját családban hasonló kialakítását. Még egy fontos dolgot látok. Hogy a férfiak milyen párkapcsolati megelégedettséget élnek meg, mielőtt elköteleződnek. És majd vissza fogok térni rá, hogy mint párterapeuta milyen fájdalommal látom, hogy a fiatal párok mennyit veszekszenek, miközben úgymond. szerelmesek.

Üres fészekben anyának lenni

Ha vissza-visszarepülnek … megpihenni, feltöltődni („mama hotel??) , akkor jól csináltuk…

A szülői ház befogadó, elfogadó biztonsága, az anyai ölelés egész életen át megőrzött vágy, szükséglet.

Ez a vers arról az időszakról ad hírt, amelyik az anyai feladatkör alakulásának a hosszú folyamata vége felé történik. Az üres fészek szindróma a veszteség erős érzésével és a hogyan tovább? halovány képével erősen igénybe veszi az anyákat. A kérdés az, hogy mi lehet a célja egy 60 fölötti anyának?

Az anyai szerep egyik legfontosabb eleme, hogy a tevékenysége fontos… ebből merít ön-értéket. Ha csak a gyermekére koncentrált, és társ és barátok nincsenek mellette, ez a szerepvesztés drámai lehet, s nem sikerül ilyen bölcs nyugalommal tudomásul venni az új helyzetet.

Mezey Katalin a „Becsukódnak a gyerekek" című versében az anyák tipikus élményéről ír:

„Mint a kapuk, becsukódnak a gyerekek,
szájukat összezárják, homlokuk ráncba vonják.
Mindig sietnek.
Oldalról látod őket, kezükben a kilincs.
Nem néznek rád, ha szólnak a tekintetük más tárgyat keres,
igyekeznek, hogy ne lássanak.
Kéréseidet, mint a kerítést megkerülik, vagy átugorják.
Szigorúan beszélnek veled, és mérlegre teszik a válaszod.
Baj van a szavaiddal, nem emlékeznek rájuk.

Emlékeznek de másképp. Emlékeznek, de másra.
Türelmetlenül vitatkoznak veled,
néha mégis rád nyílik mosolyuk,
csupán, míg a kérésük teljesül.
De már nagyon ritkán kérnek bármit is tőled."

Mezey Katalin válasza az anya körül lassan kialakuló helyzetre a csendes elfogadás, tudomásul vétel és türelmesen elérhetőnek maradás. Sikerül-e az anyáknak ez a higgadt tudomásulvétel, ami belső nyugalmat feltételez, érezve, hogy „ami tőlem tellett, azt megtettem értük". Sikerül-e elengedni azt a vágyat, hogy „kiváló anya akarok lenni", s elfogadni Bettelheim szavával élve, hogy „elég jó anya igyekeztem lenni". A gyerekek kirepülése, az un. üres fészek állapot bizony próbára teszi az anyákat. Egyrészt azért, mert a gyerekek távozásával elvész az anya szerepük mindennapi fontossága, másrészt, mert számot kell vetniük azzal, hogy mennyire lett sikeres a nevelésük. Ennek az esetleg nyomasztó számvetésnek a korrigálására ad lehetőséget a nagymama szerepkör. Kérdés, hogy mennyire elérhetőek az unokák? A Három Királyfi, Három Királylány Alapítvány „Nagyszülő-füzet" kiadványában alaposan körüljárják a nagyszülő szereppel kapcsolatos dolgokat.

Az anyaszerep, a női szerepbe van ágyazva. Azt gondolom, aki nem tud a női szerepében boldog lenni, annak az anyaszerepében sem könnyű. Merthogy a női szerepét a férjével nem fogja tudni boldogan megélni és ez veszélyezteti a szülőtársa harmóniát, s vezethet az egyszülőség felé . Kopp Máriáéktól idézek néhány adatot. A boldogságról kérdezték meg az embereket. A 40 év alatti nőknek a 84%-a tartotta magát boldognak. Itt a férfiak ugyanezt a százalékot adták. Az okok között két dolgot emeltek ki végül. Ezt a boldogság érzést nagymértékben segíti, ha a fiatal látja az **élete értelmét,** és érzi, hogy **képes a problémák megoldására**.

Vajon az életük értelmében mennyire van ott az anyaság/apaság és a gyerek? Erre vonatkozóan egy nemzetközi összehasonlítás eléggé megdöbbentő eredményt mutat.

Európai viszonylatban a magyar megkérdezettek vezetnek, a nők 84%-a, s a férfiak 78%-a gondolja úgy, hogy az életük csak akkor lesz teljes, ha van gyerekük. A sor végét a norvégok zárták, a nők 14%-a, s a férfiak 8%-a gondolja így. Ez egyszerűen ijesztő. Ijesztő, mert mi is haladunk a jóléti államok fogyasztói, én-központú életszemlélete felé. De most még jó állunk, tehát segítenünk kell, hogy **ez a vágy ne legyen frusztrációk és kudarcok által elsorvadó**. Ezt ismerte fel Kopp Mária, s hozta létre a Három Királyfi, Három Királylány Mozgalmat.

Ady sorai jutnak az eszembe A Tűz márciusából:

„ Jaj, a Tüzet ne hagyjátok kihalni,
Az Élet szent okokból élni akar,
S ha Magyarországra dob ki valakit,
Annak százszorta jobban kell akarni."

S ha a vágy a gyermekekre megmarad, a másik fontos dolog, hogy a fiatalok érezzék, hogy az akarásukat meg is tudják valósítani, hogy a *kapcsolati, családi, nevelési problémák megoldásához vannak készségeik*. Ez szükséges ahhoz, hogy az életüket boldogan tudják majd alakítani.

A 40-69 közötti nőknél 82%-ról 64%-ra csökken az életükben a boldogságérzés, a férfiaknál azonban csak fele ekkorát zuhan a boldogságérzés, 72%-ra. A nőknél az befolyásolta ezt, hogy számíthattak-e a saját szüleikre. Ez nagyon meglepett. De ezt támasztják alá Botos Kata professzor asszony szavai a nagyszülők nem eléggé értékelt családi szerepéről. Ahol ugyanis ott voltak a nagyszülők vagy számítani lehetett nagyszülői segítségre, az nagyon sokat könnyített az anyák leterheltségén, főleg a négy-fal-közé-szorítottságon, és táplálta a családi élet s a házastársi boldogság élményét. További örömforrashoz juthattak, akik támaszkodni tudtak a házastársukra és nagyobb gyermekükre.

Az un. „üres fészek" időszakában, ahol a szülő szerep, de már a nagyszülő szerep is erősen leredukálódik, a 69 év felettieknél a nők 64%-ról 55%-ára esik le, s a férfiaknál 72%-ról 62%-ára , egyaránt 10%-kal, a boldogságérzés gyakorisága. Ezekről a nőkről tudhatjuk, hogy sok köztük az egyszülős anya, s egyre inkább egyedül maradnak, a gyerekek kirepülnek, s a férfiak korábban halnak. Nem csodálkozhatunk azon, hogy ebben a korcsoportban a családi szerep helyét átveszi a megözvegyült és egyedülálló nőknél a közösségi, a jószomszédsági szerep, ami a boldogság megélésében segít nekik, a megtartó háló így tud biztonságot adni.

A Kopp Mária munkásságát folytató „Magyar lelkiállapot 2013" című kötetből Székely András valamint Győrffy Zsuzsanna és munkatársai írásából emelek ki néhány ide vonatkozó megállapítást. Örömmel olvastam, hogy a család fogalmában nálunk ma még benne foglaltatik a gyereknevelés! Ez egybevág az idézett nemzetközi felméréssel. Tehát házasság, család, gyerek, ez összetartozik. A feleségszerepből, mivel a házasságnak köszönhetően biztonságban érzik magukat, gyorsan kialakul a vágyott anyaszerep. A szülők közötti munkamegosztás érzékeny témájáról azt találták, hogy a hagyományos anyai feladatokat a nők többsége zokszó nélkül vállalja. Érdekes mozzanat, hogy a gyermekek munkába bevonása, az úgynevezett munkára nevelés a mai szülők-

nek sajnos komoly nehézséget okoz. Pedig a „Te csak tanulj, én megcsinálok mindent!" anyai vállalása több kárt okozhat, mint hasznot. A diplomás lányok zöme teljesen tehetetlen egy konyhában, a fiúk pedig a lakásban megszerelendő dolgokban. Ezen komolyan el kell gondolkodnia a mai anyáknak és apáknak, hogy a diploma és nyelvvizsgák mellé milyen élet-készségeket adnak útravalóként a gyermekeiknek! Valahol, már a mai szülők családjában elsorvadtak a természetes családi aktivitások. A családban zajló munkára nevelés veszélybe kerülése már 60 éve feltűnt, s végzett erre vonatkozó kutatást, s írt erről könyvet édesapám, Komlósi Sándor. Ez a téma mostanra égetően fontos lett. A fiatal szülők tehetetlenül és tanácstalanul néznek szembe a családi életükben adódó feladatokkal.

Frusztráció és agressziókezelés a kapcsolatokban

Utolsó gondolatként ide kívánkozik, hogy a párkapcsolatokban az egyik illetve másik fél kiszolgáltatottságának mértéke, ha összevonva a lelki-, testi-, szexuálisbántalmazást értjük ezen, akkor nem mutatott releváns különbséget a férfiak és a nők között. Erről azért kell beszéljünk, mert a közbeszédben mindig arról van szó, hogy a bántalmazott nők. Az igaz, hogy a fizikai és szexuális bántalmazásban a férfiak aránya magasabb, de a lelki bántalmazásban a nők tudják a férfiakat sokkal keményebben bántalmazni, ami akár az agresszív viselkedést kiprovokálhatja. Erről nem szól a fáma, de egy reprezentatív vizsgálatban, ahol a kérdések olyan jól vannak föltéve, kijött az az adat, hogy a nők és a férfiak egyaránt megélnek a párkapcsolatokban bántalmazást, lelki, testi vagy szexuális vonatkozásban.

Az anyák dupla terheiről elhangzott egy sokkal többszörös szám, de én szerényen csak duplát írtam. Az a gondolat indított el, amit gyerekkoromban többször is hallottam, édesapám szokta volt mondani, hogy akinek több adatik, az nagyobb feladatokat kap. Kopp Máriáék vizsgálata is valami hasonlót hoz ki, csak más megközelítésben. A férfiak életesélyei ötször jobbak, ha van feleségük, vagy stabil társuk. Sosem felejtem el az első tanulmánykötetük bemutatóját, amikor a nők esélyeire rákérdezve Mária elmondta, hogy a nők életesélyei háromszor jobbak, ha gyerekük van, családjuk (a szüleik és a férjük vagy stabil társuk) és egy megtartó háló, a baráti kör. Utána sokáig gondolkodtam, hogy hol az a hiányzó kettő? Egyszer csak eszembe jutott, hogy szülész orvosoktól hallottam, hogy a komplikált szüléseket a lány babák nagyobb eséllyel élik túl, mint a fiúk. Szóval, azt a hiányzó kettőt a nőknek a természet már előre genetikailag kódolja. És azt is látjuk, hogy az életút vége felé is látszik az 5-7 évvel való továbbélés a nőknél. Miért? Mert nagy, létfontosságú feladatokra, a gyermekek és férfiak érzelmi gondoskodására, megtartására kell a nők energiája. Szóval igazságosan van elosztva.

Azt gondoltam, hogy itt nem csak leírjuk a jelenségeket, hanem a teendőkön, a feladatainkon is együtt gondolkozunk.

A következőket hangsúlyoznám: biológiailag adva van, ami, de a mai társadalom, a kultúra, s a közösség mit tehet hozzá? Az anyaságnak, s a körülöttünk élő anyáknak a társadalmi és közösségi felértékelése nagyon fontos minden kommunikációs csatornán, ahol csak lehet.

Az egyik ilyen csatorna az iskola. A pedagógusok sokat tehetnek azért, hogy a családban az anyák szerepét a gyerekek jobban átlássák, megértsék, együtt érezzenek velük.

Kopp Mária bátorítására a Károli Gáspár Református Egyetemen 2012-ban elindítottam a pedagógusok ilyen irányú továbbképzését (40 órás Családi életre nevelés „CSÉN" képzés).

Ezen belül a nővé és anyává nevelés és a férfivá és apává nevelés megerősítése nagyon fontos. A CSÉN programunkban, majd a 2014-ben megjelent tanulmány kötetünkben is van erre vonatkozó külön program, ami napjainkban szinte nélkülözhetetlen, a családokat segíti.

A párkapcsolati konfliktuskezelési kompetenciák fejlesztése is égetően fontos. A fiatalok nem tudnak békésen egyezkedni, nem tudnak rugalmasan alkalmazkodni, nem tudnak konfliktusokat hatékonyan kezelni. Ezért a párkapcsolatok már a korai szakaszukban is megterhelődnek és inkább el se jutnak a házasságig. Sokszor látom ezt.

Fontosnak tartom fejleszteni és terjeszteni a házasságra felkészítő csoportokat, a babavárók felkészítését, amire kezdemények vannak, de szélesebb körben és vidéken is elérhetővé kellene tenni. Segítségre szorulnak, akár telefonos konzultációra azok az első gyermekes szülők, akik megélik az első komoly családi krízist, ahogy ezt nevezzük. A gondozási, nevelési problémákkal magukra maradva nem tudnak azokon túljutni és elmélyül a krízis. Egy telefonszolgálatos konzultációs vonalnak jelentős hatékonysága lehetne abban, hogy ne veszítsék el a kedvüket és bátorságukat ezek a szülők egy második, esetleg harmadik gyermek vállalásában. Az internet sem elhanyagolgató, jó szülői levelekkel, de a telefonszolgálat személyessége ezekben a szorongató állapotokban sokkal jelentősebb, hatékonyabb.

UZSALYNÉ DR. PÉCSI RITA

Anyának lenni – életet hordozni, – ébreszteni, – ajándékozni

Uzsalyné Pécsi Rita 2018. május 4-i konferencián elhangzott beszédének leirata.

Neveléskutatóként az érdekel legjobban, hogy mi az anyák lehetősége és küldetése a nevelésben. 20 percben természetesen csak egy rövid vázlatot tudunk csak fölrajzolni, aztán pedig Önökre bízom, hogy megválaszolják, vajon mindennek a mai helyzetünkben hogyan tudunk megfelelni, hol vannak még hiányok, esetleg hol téves az irány, miben segíthetünk a nevelésben és miben támogathatjuk az anyákat.

Nagyon sokfelé járok az országban, – havonta 10 ezer kilométert teszünk meg férjemmel, hogy eljussunk a családokhoz, a nevelésben dolgozó különböző intézményekhez kis- és nagy Magyarországon. Sajnos azt kell megállapítanunk, hogy ma már a női szerepek sincsenek a helyükön! Egyre többször fordul elő, hogy amikor a nevelési témájú előadássorozatban sorra kerül az apák szerepével foglalkozó előadás, szinte minden alkalommal megkérdezik, hogy ennek az „anyás" párja mikor következik? Sajnos, ami annyira természetes életformának, és küldetésnek látszik, ma már nem is annyira természetes. Baj van az anyai kötődéssel, az anyai szerep tisztázatlan, nincsenek átvehető, jól bevált hagyományok, minták.

Ki is az anya a családban? Mi az a különleges, egyedi funkció, amit az anyák töltenek be a személyiség fejlődése során?

Első megközelítésként idézzünk fel egy kedves kis történetet ezzel kapcsolatban!

A házasságuk első napján az újdonsült feleség és a férj megbeszélték, hogy senkinek nem nyitnak ajtót. Hamarosan azonban csengettek, megérkeztek a férj szülei látogatóba. A férj és a feleség egymásra néztek, a férfi ki akarta nyitni az ajtót, mivel azonban megállapodtak, nem tette meg, így a szülők elmentek. Kicsit később, ugyanezen a napon, a feleség szülei is jöttek. A feleség és a férj újra egymásra néztek, s bár volt közöttük a megállapodás, a feleség könnyes szemmel suttogta: én ezt nem tudom megtenni a szüleimmel! És kinyitotta az ajtót. A férj nem szólt semmit. Teltek az évek, négy fiúk született, az ötödik gyermek pedig egy kislány lett. Az apa nagy partit rendezett az újszülött kislány érkezésének örömére. A feleség megkérdezte tőle: Te figyelj csak! Miért volt ez a nagy ünneplés ennek a babának mikor az első négyet nem így ünnepeltük meg? A férj egyszerűen ennyit válaszolt: Tudod, ő az, aki mindig ki fogja nekem nyitni az ajtót!

Anyának lenni annyit jelent, mint mindig *kinyitni az ajtót.*

Befogadni, elfogadni. Minden „ilyenségével" együtt. A másik ember eredetiségének ajtót nyitni, és otthont, menedéket, nyújtani neki. A kiteljesedett női lét erre az elrejtettségre hívja meg mindazokat, akik rá vannak bízva. Ha ez egy embernek megadatik, megnyugszik a világa, ha nem, bizony könnyen „csavargóvá" válhat. Ma országszerte csavargók tömegével találkozhatunk! Soksok embernek egyszerűen nincsen otthona, legalábbis szellemileg-lelkileg nincs menedéke, biztonsága, nem tudott igazán meggyökerezni.

Természetesen nem arról van szó, hogy a nő otthon maradjon-e, vagy ne, munkába álljon-e, vagy sem, vannak-e vér szerinti gyerekei vagy talán nincsenek is.

Az anyaság azt jelenti, az *életet* hordozni. Ez a felnőtt női élethivatás mindannyiunk számára. Anyává válni természetes, felemelő küldetés. És mégsem mindig természetes és mégsem mindig felemelő. Szociológus kutatóink szerint apátlan-anyátlan nemzedék nő fel. Sajnos szinte elfogadható közhellyé vált, hogy az apák nincsenek eléggé jelen a családokban. De mit jelent az, hogy anyátlanná vált nemzedék? "...gyengédséget alig adó, csak a teljesítményre felügyelő, követelődző anyák nevelik gyermekeiket egyedül. Férfias attitűdök jellemzik a nőket, mint anyákat, és aztán ezt leutánozzák a kislányok" – írja Pándy Mária szexuálpszichológus. A férfias karakterű magatartást elváró karrierépítés nem segíti a befogadó, otthont nyújtó anyai minőség kialakulását. A nő – és anya – az ilyen munkahelyen letöltött 8-10 óra után 20 perc vagy akár 120 perc alatt, – amíg hazaér –, nem fog identitást váltani!

Gondolatban most vázoljuk fel röviden, mit is jelent a hétköznapokban ez az elfogadottság élménye, amit édesanyánktól várnánk?

Szeretlek úgy, ahogy vagy! – és nem úgy, amilyennek látni akarnak mások, vagy akár én. A te megismételhetetlen egyediségedet nem csak elfogadom, hanem *igenelni* is tudom. Ebben gyökerezik majd a biztonságos kötődés, és csakis ebből indulhat el a növekedés, a változás is. Olyan ez, mint amikor egy gyerek elesik, és sírva fakad. Látva ezt az anyja először nem azt mondja, hogy *fúj, koszos a lábad, a kezed, azonnal indíts kezet mosni!* Nem, hanem föléhajol, megpuszilja, megöleli, és csak azután mondja: *na most gyere, kezet mosunk!* És ebből valóban lesz felállás, változás, megtisztulás. És természetesen abbamarad a sírás is. De nem fordítva!

Anyámnál átélhetem, hogy tökéletlenségeimmel, korlátaimmal furcsaságaimmal együtt szerethető vagyok. Nem a teljesítményemért, nem azért, mert megettem a spenótot, nem azért, mert ötöst hoztam, nem azért, mert beiratkoztam vagy kiiratkoztam, vagy leiratkoztam, vagy feliratkoztam, vagy versenyt nyertem, hanem engem magamat szeret, a létem a hibáimtól, gyengeségeimtől és teljesítéseimtől függetlenül is értékes. És ez erősíti meg a növekedni kívánó személyt. Ha ezt nem kapja meg egy gyermek, mélyen a szívébe fészkeli magát egy titkos szorongás. Egész életében kisebbségi érzéseket, félelmet, bizalmatlanságot hordozhat. Minden ember éhezi ezt a kötődést!

Egy oviban történt meg nemrégiben, amikor a gyerekek ebédeltek. Egyszer csak az egyik kisgyerek sírva fakadt. Mi történt? – kérdezték az óvónők. Éhes vagyok! Éhes vagyok! – nyöszörögte a fiúcska. Na de itt van az ebéd! Miért nem eszed? Nem ízlik? Fáj a hasad? – faggatták. Éhes vagyok! Éhes vagyok! – Erre ölbe vette az egyik óvónő, mire a gyerek ránézett, és a fülébe súgta: Csilla Néni! Én anyára vagyok éhes!

Nos, ez az „anyára való éhség", ez az, ami mélyen bennünk van, és ha ezt kisgyermek korban nem tudjuk betölteni, akárhány évesek vagyunk is, éhezni fogjuk a szeretetet. Valóban egész életünkre kiható következményekkel jár ez a hiány! Személytelen sivárság, bizonytalan kapcsolatok, reménytelen, bizalmatlan alapviszonyulás a világhoz, az emberekhez, megzavart nemi identitás, pótlékok, szánalmas komenzálás...

Sokszor apróságnak tűnnek ezek a dolgok, de az elfogadó, növekedést biztosító légkört sok-sok kis momentum alkotja.

Anyánk által teremtett otthonunkban kifújhatjuk magunkat, feloldódhatunk, de egyben a kereteket is itt tanuljuk, – és ha nem, akkor úgy érezzük, hogy nem is törődnek velünk! Ez az un. *irányítási vákuum.* Kifejezetten érdemes a szülők figyelmét felhívni erre a jelenségre! Az a gyerek, akit nem irányítanak otthon, nem azt érzi, hogy *„jaj de jófej az anyukám, mindent megenged nekem!",* hanem azt éli át, hogy nem törődnek vele! Az otthon a biztonságot jelentő korlátok megtapasztalását is nyújtja. Ezeket a kereteket azonban nagyon határozottan és sokszor kell megtapasztalnia a felnövekedő személyiségnek, mindaddig, amíg belsővé nem válnak. Ehhez is szükséges a szeretetteljes légkör, az elfogadó anyai jelenlét, hiszen korlátokba ütközni senkinek sem kellemes, még ha valóban hasznos is!

Az anyaság vég nélküli kertészmunka. Kicsit a földet ápolom, azután öntözgetem, kicsit nézegetem, kicsit megtrágyázom, kicsit visszavágom, majd egy kicsit engedem, kivárom a növekedését és örülök a termésének. Ilyen a kertészmunka. Ez az igazi anyai munka. A legtöbb időt és figyelmet látszólag a kisgyermek igényli, de nem szabadna elfeledkeznünk arról, hogy a későbbi életkorokban is meg kell küzdenie gyermekeinknek az önértékelésüket fenyegető kísértésekkel. Ennek két nagyon kritikus szakasza a kisiskoláskor és a serdülőkor, amikor szintén sok anyai irányításra, elfogadásra lesz szüksége, csak más-más formában. Mindig könnyebb lesz megbirkózni a kihívásokkal, ha mellettem/mögöttem van valaki, aki bízik bennem, jónak lát, és örül nekem.

Az anya, természetesen születésünktől fogva *táplál* is minket. De *nemcsak tejjel, hanem mézzel is*! Ez az a gyengédség, amire szintén mindannyiunknak nagy szükségünk van. Arra a személyre, aki kinézi belőlem, ami csak rejtve van meg. *Minden teknős gazella az anyja szemében!* – tartja egy bölcs mondás. Tényleg ki tudja azt nézni belőlem. amit mások nem látnak. És ez a gondolat nem a rózsaszín szemüvegről szól, hanem a benne lévő érték felfedezéséről, előhívásáról. Picasso így emlékezik édesanyjáról: anyám azt mondta: fiam, ha te katona leszel, tábornok leszel. Ha szerzetes leszel, te leszel a pápa. Igaza volt. Festő lettem, és Picasso lettem!

Hasonló ehhez Edison története is. Edisont hazaküldték az iskolából azzal a dokumentummal, amin ez olvasható: ne küldjék többé az iskolába, mert Edison *képezhetetlen*!!! Édesanyja óriási lélekjelenléttel úgy tesz, mintha felolvasná az értesítést, és ezt mondja: Fiam, azt üzenik az iskolából, hogy itthon tanuljunk, *mert ügyes vagy*!

Ez az! Ilyen a teremtő, életet előhívó és táplálni tudó anyai szeretet. A még meg nem születettet kezdi el szeretni. Kinézi belőle! Edison az egyik legtermékenyebb feltaláló lett! Csaknem ezer találmányát használjuk ma is! A „képezhetetlen" tanítója is! Ezt nagymértékben édesanyjának köszönhetjük!

Egy másik fontos feladata az anyáknak, hogy a szoros kötődés *az elengedést* is magában foglalja! Egyszer el is kell tudni engedni őt, és utána *mégis a háttérben kell*

tudni maradni, úgy, hogy a védettséget, az elrejtettséget az önálló létében is érezhesse. Ne tagadjuk, ez nagyon-nagyon nehéz! Nem egy népmesénk szól arról, hogy az anya megeszi a gyermekét... És ez nem túlzás, hanem az élő valóság. Sokat mesélhetnénk a kipárnázott mamahotelekről, a „fél-nőtt" gyermekekről, akiknek reggelente felvágja még a mamája a paradicsomot, és megkevergeti a kakaóját... Ám ez a folyamat sajnos nem itt kezdődik! Hanem például a munkára nevelés általános hiányánál, a *„te csak tanulj fiacskám – majd megfújjuk addig a leveskédet*" hozzáállásnál!

A fokozatos, okos elengedés önbizalmat, önbecsülést adna az önállóvá váláshoz. A *„meg tudom csinálni"* életbátorság érzését! Ez is az anya feladata – természetesen a feladatvállalást bátorító, mintaadó apával együtt. Ez már a röptetés! Mégpedig úgy, hogy a távollétében is hordozzuk őt a szívünkben, gondoskodunk arról, hogy a saját útjukat járhassák. Sőt, mi több, éhséget ébresztünk arra, hogy a saját útját járhassa, és ne azt, amit én elképzeltem számára. Anélkül kell jelen lenni a számára, hogy gúzsba kötnénk őket! Ahogyan Illyés látja a dunántúli dombokat:

„Hű nevelőim, dunántúli dombok, ti úgy karoltok, hogy nem korlátoltok, nem fogtok rabul, amikor öleltek, ti úgy öveztek, hogy égig emeltek!" (Illyés Gyula: Tolna)

Ez mindenre vonatkozik, bárhol is bíznak ránk életet és embereket. Az anya tehát *életet hordoz,* ez pedig komoly Isteni minőség még a hétköznapokban is! Szép példája ennek a Bibliában Mária. Neki nem a tanításai adták az erejét, hanem az életet hordozó lénye. Amikor kellett, észrevette, hogy nincs boruk...Ez is az anya feladata. Észrevenni hogy hol nincs bor, hol nincs meg valami, ami szükséges lenne, és azt valahogy finoman szolgálni – de nem kiszolgálni. És személyiségének kisugárzásában növekedett a gyermek kedvességben és bölcsességben. Persze volt, hogy aggódott, sírt és szenvedett. És minden élethelyzetben *jelen* volt. Egy igazi anya, akinek a közelségében az élet növekedik.

Sokszor belegondolok, hogy a vezető feladata is tulajdonképpen ez. Hogy közelében az élet növekedjen. Ha kell, álljon az élére, ha kell, akkor csak a háttérből segítse a folyamatokat, ha kell, a kapcsolatokat ápolja, a munkatársakból hozza ki a legjobbat...

Amikor a gyerekeink kicsik voltak, gyakran tolmácskodtam csúcsvezető képzőkön. Egy ilyen alkalommal az volt a „csúcs"menedzserek feladata, hogy gyűjtsék össze, milyen vezetői készségekre van szüksége egy vezérigazgatónak nap, mint nap. Egymás után szórták a csomagolópapírra a hívószavakat: önmenedzsment, időbeosztás, feladatdelegálás, motiváció, konfliktuskezelés, tárgyalástechnika, kudarctűrés, újrakezdés, stb. Amikor elkészültek, ránézek a listára: semmi különös, minden ismerős: *egy anya reggel*! Minden csúcsvezetői készségre szükségünk van, egy átlagos hétköznap reggel.

– *Önmenedzsment*? – ja, ezt otthon csak önuralomnak hívjuk! – ezzel indul minden nap. Kelj fel valamivel előbb, mint a többiek, különben oda az egész társaság napja. (Bevallom, ez nekem komoly tréninget igényel. 7 óracsörgés után folytonos alkudozás magammal a „még 5 percért"…) Ezután mész a gyerekszobába *motiválni*! „Jó reggelt! Jaj, de nagyszerű! Ma iskola van! Gyere kincsem, lesz legalább 7-8 nagyszerű órád!" Amint kimentél, hallgass csak be, és máris gyakorolhatod a *kudarctűrést*, hiszen mukkanás sincs, tehát nem sikerült ez a projekt. Nem baj, az *újrakezdés* is nagy menedzseri erény, próbáljuk hát meg! Most a *motivációs bázis gazdagságára* lesz szükség, mert az előző módszered nem vált be. Tehát 2-es modell, kicsit emeltebb hangon:

– Nem bánom, nem viszlek be, nem fogok könyörögni minden reggel! Apád sem visz be! Ha elkésel, tanulsz belőle, viseled a következményeket! Elvégre nem vagy már óvodás!

A 16 éves lányod is végre kikászálódik az ágyból. Tél van. Fölveszi az arasznyi szoknyáját, amiről múltkor az apja nem tudta megállapítani, hogy egy vastagabb derékkötő-e, vagy más ruhadarab… Most a *meggyőzéstechnika* következik, hiszen annyit már tudsz, hogy egy serdülővel nem közölheted, hogy „vegyél másikat, de gyorsan!"

– Hallottad a rádiót? Éppen az előbb mondták be, hogy ideért az a sarkvidéki hullám, és képzeld, esik is a hó, és ma iskola van, nem a strand…

– Anyaaaa!! Hagyjál!!Nem lehet így megjelenni! Hol éltek? *Tárgyalás nehéz emberekkel!,* aztán *bizalom a beosztottakban* – majdcsak felhúz valamit – és még ennél is fontosabb az *időtartás*! Nem vitatkozhatsz itt egész reggel, irány a konyha!

Hű, a viharba is! Megint kint hagyták a kenyeret, megszáradt! Kint maradt a tej – megsavanyodott! *Rugalmas problémamegoldás!* Mit adsz reggelire, mit csomagolsz uzsonnára? Közben szivárognak már a családtagok: „Hol a tornazsákom?" – „Ahová tetted fiam! Menj, mosakodj, öltözz, egyél, siess, húzd föl, moss fogat, hagyd békén, keresd meg…" – *feladatdelegálás* turbó üzemmódban.

A tréningen a listán nagy betűkkel kiemelve a legfontosabb vezetői erény állt: *CÉLTARTÁS.* Hiszen mindegy mit csinálsz, ha nem jó irányba halad a cég! Mi is a cél? Mindenki legyen 5 percen belül, felszerszámozva az ajtón kívül!

Összegezve tehát, nincs intenzívebb vezetői tréning a családmenedzsment kihívásainál! (Egyébként vezetőként mindig bátran építhettem az anyaságban edzett munkatársakra!)

Ám a jó vezető igazi nagy feladata nem csupán a dolgok kézben tartása, hanem hogy mindez megteljen élettel! És ez már valódi alkotó, teremtő munka! Hogy pl. ezen a reggelen is szárnyakat kapjanak, hogy szívesen térjenek vissza, hogy az otthonuk hordozza örömeiket, fájdalmaikat.

Amíg mindezen tűnődtem, egy nemrégiben talált jelenet jutott eszembe:

Mi a foglalkozása? – kérdezte unottan a hivatalnok.

– Tudományos munkatárs vagyok a gyermekfejlődés és emberi kapcsolatok területén.

– ?? – A toll megállt az ügyintéző kezében.

– Megkérdezhetem, pontosan mit csinál?

Lazán, minden izgatottság nélkül válaszoltam:

– Képző és kutatómunkát végzek, laboratóriumban és terepen (a házban és a házon kívül). A főnökömnek dolgozom (az Úrnak, és a családnak), szereztem már négy elismerést (mind lány). Gyakran napi 14-20 órát dolgozom, de a munkám több kihívást tartogat, mint a legtöbb átlagos karrier és az elismerés sokkal kielégítőbb, mint a pénz.

A hivatalnok egyre növekvő tisztelettel hümmögött, majd személyesen kísért az ajtóhoz. Amint hazaértem, a csodálatos új karrieremben elmerülve, szaladtak elém a laborasszisztenseim: 13, 7 és 3 évesek. Az emeletről hallottam 6 hónapos gyermekfejlődési programunk új kísérleti modelljét, amint egy új hangmintát tesztelt. Úgy éreztem, csapást mértem a bürokráciára! Megtudhatták, hogy foglalkozásom sokkal előkelőbb és nélkülözhetetlenebb az emberiség számára, mint a „csak egy anya”.

Anyaság! Micsoda nagyszerű karrier! A Nagymamák pedig a „Tudományos tanácsosok”, – és mennyire hiányoznak a Nagymamák!

Anyának lenni – valóban isteni minőség! Egy átlagos hétköznapon is! Életbevágóan fontos a feladata. A kötődés, az önbizalom, az önbecslés meggyökereztetése egyértelműen ezen a néhány éven múlik. És ezen a légkörön, amit az anya teremt. És ne felejtsük el, hogy a légkör nem annyiból áll, hogy csupa rózsaszín minden! Ahol mindig süt a nap, az nem jó légkör! Ott kiszárad minden! Jó az, ahol van fagy is, és van szél is, és hó is meg eső is, és mindenféle – és mégis visszavágyunk erre a tájra...

Tekintve hogy ez egy ünnepi konferencia, és az anyák küldetése, – mint fentebb említettük – az is, hogy a hétköznapokat ne csak élhetővé, hanem széppé is tegyék, engedjék meg, hogy egy ősi magyar köszöntő énekkel köszöntsem a jelenlévő anyákat és nagymamákat és az ő édesanyjukat és nagymamájukat is.

Áldjon az Úristen minden kegyelmével! Erősítsen meg Tégedet az ő Szentlelkével! Áldjon az Úristen minden kegyelmével! Erősítsen meg Tégedet az ő szerelmével!

REGŐS JUDIT

Az anyaság tanulható?

Az anyaság érzése, az anya – gyermek kapcsolat az emberi élet egyik legszebb csodája, a legerősebb érzések, érzelmek kötődnek hozzá.

A magyar irodalom nagyjai anyákról, nagymamákról szóló írásai, fohászai kiapadhatatlanok. Néhány kedves példa: *„Édesanyám, egyetlen, drága”* szólt József Attila Töredékek című versében édesanyjához, vagy ahogyan Kosztolányi Dezső nevezte *„Anyám, anyuska”*. Kaffka Margit így vallott *„Anyucim! Drága, egyetlen gyönyörű szép angyal mamám! Drága jó kismamám! Jaj be szeretlek!*” Szabó Lőrinc a csodát, a jelenést látta az édesanyákban:

„ők a béke, a jóság, a puhaság
a földön, a föltétlen szeretet…” (Tücsökzene)

Mi a különbség a szülő és anya között? Zágon István találóan érzékelteti *Az anya meg a szülő* írásában:

A szülő és anya valahogy alapjában véve ugyanazt jelenti, de azért valahogy mégse ugyanaz. A szülő hivatalos kifejezés – az anya magánjellegű. A szülő minden, ami értelmet jelent, erőt és kötelességet – az anya pedig minden, ami érzelem, áldozat és a leggyönyörűbb gyengeség a világon.

Az anya egyben szülő is. De egészen más tulajdonságai nyilvánulnak meg a szülőben, mint az anyában:

aki becsukott szobaajtón át is meghallja, hogy a hathetes kislánya sír, az az anya. Aki berohan hozzá és langyos tejecskével elcsitítja, mert a szíve a szívével lüktet – az is az anya. Aki berohan hozzá, kibontja, megnézi, de soron kívül nem eteti meg, mert ragaszkodik az előírt étrendhez – az a szülő. Aki büszke arra, hogy az ő gyermeke már első osztályos lesz – az a szülő. De, aki tanév első napján, ami után bekíséri, a könnyeivel küszködik – az az anya.

A szülő büszke, amikor kamasz gyereke szerelmes, de az anya szíve szakad meg, amikor eltávolodni látja őt lelkétől. Az anyából lesz a jó anyós, amely állapot tart mindaddig, amíg meg nem születik az első unoka. Mert akkor valami egészen váratlan dolog történik: eltűnik a szülő és anyai állapot is, pontosabban a kettő összeolvad és nagymama lesz belőle. De ez a nagymama se az anyára nem hasonlít, se a szülőre. A szülőt ridegnek tartja, az anyát túlzottnak és csak egyvalakivel azonosítja magát teljesen és százszázalékosan: a gyerekkel. Mintha így született volna.

Erich Fromm a Szeretet Művészetében írja, hogy ha „anyám szeret, ez passzív élmény. Semmit nem kell tennem annak érdekében, hogy szeressenek – az anyai szeretet feltétlen. Mindössze az a teendőm, hogy legyek. Az anyai szeretet béke, nem kell megszerezni, nem kell kiérdemelni. De nem is lehet megszerezni, kicsikarni, irányítani. Ha van, az maga az üdvösség, ha nincs, akkor oda az élet minden szépsége.”

A fenti példák akár a mi élettörténeteinkből is lehetnek, hiszen mindannyiunknak vannak kedves emlékeink a korai gyermekkorból. Az ész felejt, elfelejti az eseményeket, de a lélek nem felejt!

Az anya az otthon, a természet, a talaj, az óceán. Ami jó a gyereknek, az a testének és a lelkének is kellemes is kell, hogy legyen. Kutatások támasztják alá, hogy 6 éves kora után kezd a gyereknek szüksége lenni az apa szeretetére, tekintélyére és irányítására. Az anya szerepe, hogy biztonságérzetet adjon, az apának, hogy tanítsa, rávezesse, hogyan birkózzon meg azokkal a nehézségekkel, amelyekkel majd szembesül. A lelki egyensúly és az érettség megvalósulásának alapja: az anyaközpontú ragaszkodás átalakulása apa központúvá, majd fokozatosan a kettő szintézise. A jó irányú nevelés azt jelenti, hogy az apa és anya, mint a családi élet állványzata, közösen segítenek a gyerekeiknek valóra váltani a lehetőségeiket és kibontakoztatni a személyiségüket.

A gondviselést és a fáradságot soha meg nem hálálhatjuk nekik. Az anyák napját Magyarországon minden évben május első vasárnapján ünnepeljük. Ez a szép ünnep az élet csodáját, a teremtő Úr művében való részvétel páratlan méltóságát tárja elénk. A tiszteletnek és gyermekszeretetnek a kifejezésére nyílik alkalom ilyenkor valamennyiünk számára. De nem csak a gyermekeknek kiváló alkalom hálásan édesanyjukra tekinteni és megköszönni, hanem fordítva is: a szülőknek a gyermekeikre, mint az „anyaméh” gyümölcseire.

A gyermekvárás időszaka egy hallatlanul érzékeny időszak, amely jó esetben erőforrásként használható életünk további szakaszaiban. A gyerek megszületésének pillanatától a nevelés ma sokkal inkább, mint valaha, felelősségre nevelés. Ugyanakkor nagyon fontos, hogy

jól érezzük az anya – gyerek – család kapcsolatban magunkat és a maga teljességében éljük meg az életet. A legtöbbet a jelenlétünkkel és az együttléttel tehetünk, mert a szeretet, amit valaha kaptunk és adtunk nem tud elveszni.

A Családok Évében minden eszközt meg kell ragadnunk arra, hogy támogassuk az anyákat, a családokat hitükben, erősítsük az önbizalmukat, elméleti és gyakorlati segítséget nyújtsunk fejlődésük érdekében és lehetőséget biztosítsunk egymás tapasztalatainak megismerésében.

De hogyan is születik a család?

A család nem instant kávé. Csak felrázzuk és máris kész. Idő, munka, kitartás, sok-sok megértés, szeretet és elfogadás kell, amíg a család megszületik."

Ha a fent idézeten elgondolkozunk, rájöhetünk, hogy a család nem egyik pillanatról a másikra születik. Ahhoz, hogy elinduljunk a családdá válás útján hibáznunk kell, aztán tanulni abból is. El kell néha buknunk, azután fel kell állnunk. Ha megdolgozunk érte, kialakul egy dinamikus rendszer, ami folyton mozgásban van, de amit összetart a szeretet, és amiért mindenki megküzdött – így áll össze egy kerek kép.

A családdá váláshoz – meglepő módon? – szükség van egy nőre és egy férfira. Általában úgy alakulnak a dolgok, hogy az emberek találkoznak, megismerkednek egymással, szerelmesek lesznek, összeházasodnak és megszületik szerelmük gyümölcse, a kisbaba. De sokszor elfelejtjük, hogy nem elég egy nő és egy férfi, nem elég, hogy kialakul a szerelem és nem lesz attól család egy család, hogy megszületik a gyermek.

A legtöbb nő legszebb, legértékesebb hivatása az anyaság, de honnan tudhatjuk, hogy mikor állunk készen rá? A meggyfa sem egyik pillanatról a másikra hozza meg az érett, piros gyümölcsét, hanem egy hosszú folyamat, ahogyan a fácska a téli álomból virágzásnak indul, majd a zöld kis bogyók pirossá válnak. Ebből is láthatjuk, hogy az érettséghez vezető út a fontos. Nem elég az, hogy a férfi vagy nő képes legyen arra, hogy gyermeke foganjon. Az érési folyamat része, hogy az ember elinduljon a felnőtté válás útján, érzelmileg egészséges, ön- és társismerettel rendelkező, konfliktuskezelésre és kommunikációra képes ember legyen. Fel kell készülnünk arra, hogy a családdá válással mekkora változás történik körülöttünk. Nemcsak a terveinkben, a jelenünkben, a jövőnkben, hanem legfőképpen a párkapcsolatunkban. Hiszen a nőből anya lesz, a férfiból apa. Meg kell birkóznunk ezzel az új feladattal, felelősséggel tartozunk egymásért és attól a pillanattól kezdve, hogy megérkezik a jövevény, egy új kis életért is.

Ha jól alakulnak a dolgok, akkor megszületik a család. De fontos tudnunk, hogy a családdá születés az egy folyamat. Nem egy pillanatról a másikra történik. Vannak benne fájdalmas lépések is. Egy példát szeretnék megosztani a kedves olvasókkal: ha nem tudnánk, hogy a szülés és a szülés megindulása fájdalmas, lehet, hogy azt hinnénk, hogy valami halálos betegségünk van, lehet, hogy el is akadna a szülés, és lehet, hogy bele is betegednénk, már csak annak az információnak a hiányában, hogy a szülés az bizony fáj. A családdá alakulásnak is vannak krízisei, előfordul, hogy ott is átélünk fájdalmakat. De az nem azt jelenti, hogy feltétlenül valamilyen probléma miatt elakad a családdá alakulás, hanem azt jelenti, hogy folyamatban van a születés. Ilyen fájdalmak lehetnek a későbbiekben is, hogy meg akarunk felelni pl. a környezetünknek, ami folyton valami elvárást nyújt számunkra (adjuk-e bölcsödébe a gyereket, ne adjuk, dolgozzunk-e, ne dolgozzunk), meg akarunk felelni önmagunknak, a bennünk lévő anyai képnek. Meg akarunk felelni egy ideálnak. Amikor megszületik a gyerek, minden átrendeződik. Minden, amit a pár előre eltervezett, még akkor is, ha tudják, hogy hogy szeretnék nevelni a gyereküket. Vagy éppen nem tudják, de abban biztosak, hogy nem úgy, ahogy a szülők nevelték őket. Kevés olyan család van, ahol a leendő szülők a szülői mintát szívesen követnék, vagy egyáltalán képesek követni. A legjobb az, ha a nagycsalád segítő, támogatóként vesz részt a gyermek érdekében, de nem szól bele abba, hogy a fiatal szülők hogyan is neveljék a gyermekeiket. Vannak olyan párok is, akik terv nélkül állnak neki a gyermekszületésnek. A könyvem is erről szól, melynek címe: nem születtél anyának. De a címet át lehetne írni, hogy nem születtél apának, nagymamának, nagypapának – csak akkor túl hosszúra sikerült volna.

Egy anya és egy apa, egy család akkor születik, amikor megszületik a gyermekük. A kis jövevény pedig a terveiket sokszor átírja (1. ábra). Számolnunk kell azzal, hogy átrendeződik a múlt, azáltal, hogy a nőből anya lesz, férfiból apa. Ez egy teljesen új dimenzió, új entitás. Átrendeződik a jelen, a család egy új taggal, élettel bővül, lesz egy kisbaba, akiről az újdonsült szülőknek gondoskodniuk kell. Átrendeződik a párkapcsolat is, hiszen ki kell mondani, a gyermekvállalás, a családdá válás egy krízis. Ettől nem kell megijedni, ez nem egy olyan krízis, amin nem lesz az ember túl, de jó, ha tudjuk, hogy ezzel igenis számolnunk kell. Hiszen szakmai értelemben a krízis azt jelenti, hogy az addig működő megoldó kulcsok nem működnek már, hiszen minden átrendeződött, de még új megoldás nem áll rendelkezésre. Azt, hogy mit kezdjünk ezzel az új helyzettel, akkor fogjuk megtanulni, amikor megkaptuk azt a gyereket, aki hozzánk

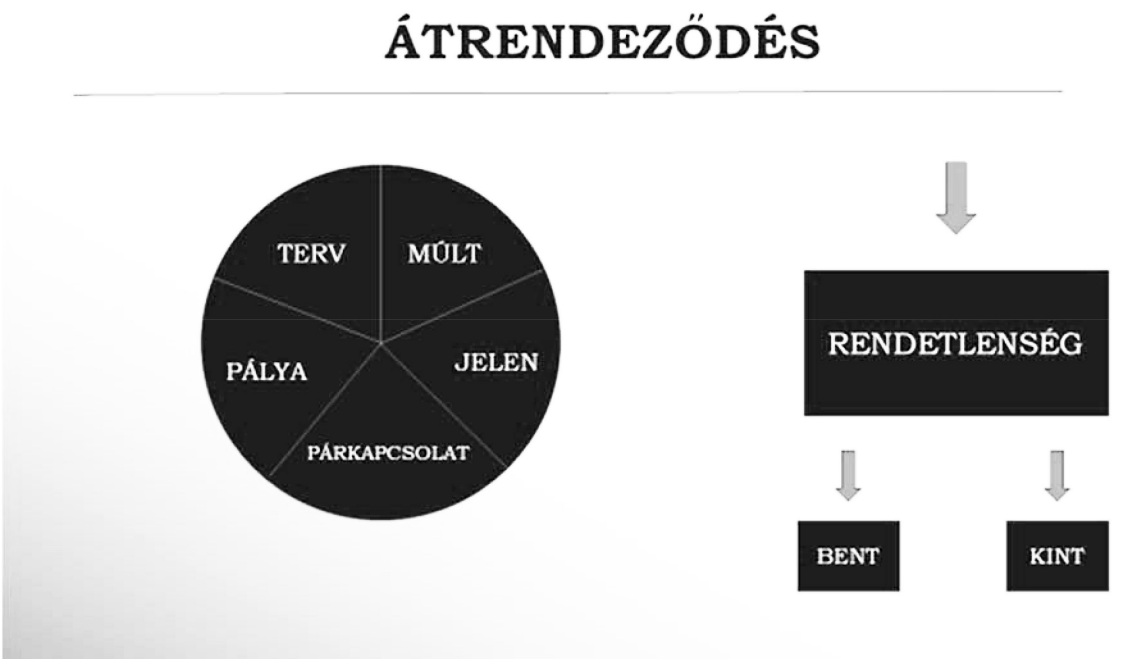

1. ábra

érkezett és ebben a krízisben segítségre van ahhoz szüksége az anyának és az apának, hogy megszülessen az a család, amiben nagy reményekkel indulhatnak egy közös életre. Átrendeződhez a pályaválasztás is, hiszen az addig tanuló, vagy dolgozó anya át kell értékelje, hogy a karrierjébe hogy fér bele a gyermek.

Az a – jó esetben – 9 hónap, amíg az édes terhet a szívünk alatt hordjuk időt ad arra, hogy átgondoljuk ezeket az átrendeződéseket. Testileg is és lelkileg is elfogadva a változásokat, egyre inkább kismamának érezzük magunkat. Ahogy nő a pocak, még külsőleg is kivirágzunk, a családi és munkahelyi környezetünk is elfogadja a „megváltozhatatlant". A jövendő nagyszülők bekapcsolódnak a folyamatba, együtt lehet tervezgetni a jövőt. A párkapcsolatban bekövetkező krízis mellett nő az optimizmus is, a családdá szerveződés tervezgetései kerülnek előtérbe. Ki fog segíteni a kezdeti időben, a párunk meddig marad szabadságon, vagy otthon mit fog tevékenykedni, ha ideje engedi stb. A leendő anyukák a második trimeszterben kifejezetten elégedettnek, boldognak érzik magukat, joggal. Csak néha üti fel a fejét egy-egy halvány bizonytalanságérzés vagy szorongás, például a szüléstől, a bezártságtól és az egyedülléttől való félelem, holott tisztában vagyunk vele, hogy olyan folyamatos együttlétben soha nem lesz része, mint éppen az elkövetkezendőkben. A bizonytalanság érzését azzal lehet mérsékelni, ha a magzatmozgásokon keresztül megértjük a magzat személyiségét. Ebben segítséget nyújthatnak szülői tréningek, az anya-magzat kommunikációt segítő csoportok is.

Ahhoz, hogy ebből megszülethessen az az entitás, sok mindenre szükség van. A legfontosabb a családhoz, illetve a nagycsaládhoz, közösséghez való tartozás. Az előző munkahelyemen, az I. sz. Szülészeti és Nőgyógyászati Klinikán fogalmazódott meg az ötlet, hogy létre kellene hozni egy olyan helyet, a későbbi Szülők Házát, egy olyan közösségi szempont alapján, amelyekkel azokat a családokat segítjük, akik „normálisak", semmi különösebb problémájuk nincs, mint hogy a családdá alakulás korai szakaszának krízisét élik meg. Legyen számukra egy hely, ahova – azóta már, több mint 10 éve az országban – járhatnak. Mert erre igenis szükség van, hogy a megfelelő kommunikáció, önismeret, társismeret, konfliktuskezelés segítségével és a megfelelő információ begyűjtésével megtanuljunk anyának és apának lenni, természetesen azzal az ösztönös szeretettel, készteteséssel, amivel neki indulunk ennek a feladatnak (2. ábra). Fontos, hogy új szerepünkben is érezzük, hogy tartozunk a családunkhoz, a világhoz, a szűkebb, tágabb környezetünkhöz, ami körülvesz, és az előbb említett közösséghez.

A baba születésével egy rendetlenség lesz, egy olyan fajta, amiben öröm rendet rakni, de nem mindig egyszerű. Ez a rendetlenség először az anyában, a szülőkben belül mutatkozik meg, hiszen szeretnének megfelelni a szerepükben, megváltozik a gondolkodásuk, már nem a pár az első: hanem a gyerek és a család, a szülők kapcsolatában is törvényszerű változás áll be: nem csak egymásnak tartoznak felelősséggel, de gyermekükért is tenniük kell. Kívül is rendetlenség lesz, átalakulnak a

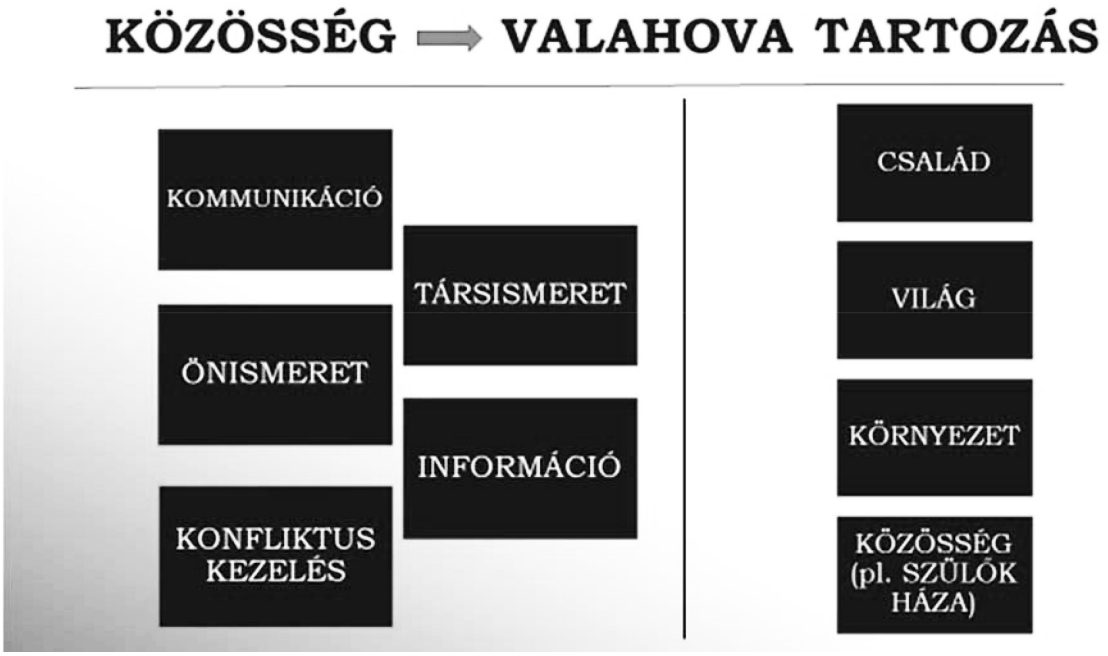

2. ábra

kapcsolatok, sokszor elmaradnak a barátok, egyre kevésbé érnek rá – főleg azok, akiknek még nincs gyermekük, és nem tudják mit jelent szülőnek lenni. Amikor gyermeket várunk teljesen érthető, hogy úgy gondoljuk, hogy senkinek semmi más nem lehet az érdeklődése középpontjában, csak a várandósság, a szülés és az újszülött gondozása. Ilyenkor igyekszünk gyermekesekkel kapcsolatot teremteni és a képet szerencsére árnyalja, hogy a kisgyerekek lévén akár új barátságok is születhetnek. Amikor nagyobb lesz a gyermekünk és magunk is vágynánk a régi társaságra, már nem kizárólag a gyermekesekére, akkor kerülünk szembe az igazsággal: alig maradtak igaz barátaink. Éppen ezért fontos odafigyelni, hogy – ebben a beszűkült tudatállapotban – ne egyfolytában a születendő gyermekünkről, altatásról, szoptatásról, egyéb gyermek körüli teendőkről beszéljünk a körülöttünk lévőknek, mert sértődés lehet a vége, hogyha érdektelenséget tapasztalunk a barátainktól. A beszűkült gondolkodás teljesen érthető és elfogadott a családdá válás korai szakaszában, de nem árt, hosszú távon gondolkodni és erőt venni magunkon, érdeklődést mutatni barátaink iránt, kapcsolatot tartva velük folyamatosan.

A gyermek születésével amellett, hogy rengeteg új dologban kell helyt állnunk, el kell fogadnunk, hogy sokszor rajtunk lesz a megfelelés kényszere is. Elsősorban a környezetünkben bekövetkezett változással kell számolnunk, hiszen biztos, hogy a rokonok jobbnál jobb segítő tanácsokkal próbálnak ellátni, pedig még mi sem döntöttük el igazán, hogy anyukánk példáját szeretnénk-e követni, vagy hallgatunk a párunk édesanyjára – akinek persze teljesen más módszere van a gyereknevelésre -, esetleg a saját utunkat szeretnénk együtt kitaposni. Meg kell(ene) felelnünk az ideálnak is, amire bőven van példa a különböző babanevelésről szóló könyvekben, ezekben szinte napra pontosan le van írva, hogy szerelmünk gyümölcsének mikor kellene megtennie az első lépéseket, mikor hangozzon el a várva várt „anya" szó a kis szájából. És persze meg kell felelnünk magunknak is, hiszen ki az, aki nem támaszt magával szemben sokszor irracionális elvárásokat?

Elég jó anya vagyok?

Vannak elképzeléseink arról, hogy hogyan is fog kinézni az elkövetkezendő időkben az életünk. Tervezünk, koncepciókat gyártunk, elképzeljünk magunkat és a minket körülvevő embereket a leendő szerepükben. Úgy gondoljuk, hogy a terhesség sima, problémamentes és felhőtlen lesz. Álmodozunk, hiszen mindenki szép, okos, intelligens, a leírtaknak megfelelően fejlődő, egész éjszakát átalvó babát szeretne. Tervezhetünk dolgokat, de fontos tisztában lenni azzal, hogy attól a pillanattól kezdve, hogy eldöntöttük, itt az ideje, hogy az álom valósággá váljon, közösen el kell indulnunk a családalapítás útján. Amint megfogan az új kis élet, az irányítás egy része úgyis kikerül a kezünkből. Mindent megtehetünk, és bízhatunk benne, hogy az a sok szép és jó dolog, amiről álmodoztunk pontosan úgy alakul, ahogy elképzeltük, de fel kell készülnünk arra is, hogy a dolgok néha nem pont úgy történnek, ahogy mi szeretnénk. Felesleges azon

görcsölni, hogy vajon jó anyák leszünk-e, vajon mindent úgy csinálunk-e, ahogyan a nagy könyvben le van írva.

A gyerekeknek nem mintaanyákra van szükségük. Nem az a fontos számukra, hogy este az összes mosatlan el van-e mosogatva, vagy a szárítóról össze van-e párosítva mindegyik zokni. Nekik elég, ha az anya „elég jó". Ha elégedettek vagyunk magunkkal, harmóniában vagyunk a környezettel és a világgal. Persze ez nem egy egyszerű feladat, hiszen anyaként általában nem ez az egyetlen szerep, amiben helyt kell állnunk. Amellett, hogy nő, édesanya, feleség, a férjünk szeretője, a szüleink lánya, testvér szerepkörben teljesítünk, valószínű szeretnénk kikapcsolni, barátokkal lenni, magunkkal foglalkozni. Meg kell találnunk a harmóniát, hiszen, ha anya boldog, a gyermek is boldog.

Egyik fő probléma, hogy amíg a nő anyává válásával egy ideig kiesik a munkaerőpiacról, addig a férfira az apává válás nincs ilyen hatással. A karrierépítés nem feltétlenül csak a munka területén elért sikerekről, pénzkeresésről, hatalomról szól. Sokkal inkább a kedvelt tevékenységek megtalálásáról és a különböző szerepek összehangolásáról, valamit az ehhez szükséges értékes tudás megszerzéséről. Vagyis arról, hogy az ember megtalálja-e magát a munkában, megtalálja-e az életben a számításait, sikerül-e kiegyensúlyozottan, önmagával és a világgal harmóniában élnie. Karrier lehet az is, ha valaki egyszerűen szereti a munkáját, és mellette jut ideje a gyermeknevelésre is. De az is, ha valaki úgy dönt, hogy az anyaságban teljesül ki. A munkahelyi elismeréseket az anya számára ideig-óráig kárpótolja gyermekük ragaszkodása és az, hogy a kis életnek ő az első számú főszereplője. De az otthoni tevékenységek, a házimunka, a gyermeknevelés egy idő után nem minden nőt elégít ki teljes mértékben. Vannak, akik hamarabb, míg mások inkább később térnének vissza a munka világába. Fontos az anya, a dolgozó nő, a feleség és a háziasszony szerepének összeegyeztetése. Nem szabad másokhoz hasonlítani magunkat, csináljuk úgy a dolgokat, ahogy azokat a legjobbnak érezzük, saját elképzelésünk, szándékunk szerint a legtöbbet kihozni magunkból.

Anyatípusok

Vannak viszony típusok, amelyikbe, ha nem is 100%-ig, de egy kicsit mindenki beletartozik, részben magára ismerhet.

Első típusba tartoznak a Mamma-k, ők a család szíve-lelkei, nagyon szeretik kényeztetni a családot. Az olasz mamma típus az ideálkép szerint életét a konyhában tölti dagasztással, nyújtással, darabolással és tálalással. A családi összetartás motorja, asztal körül gyerekseregg majd később unokákkal körülvéve.

A következő típus a Teréz Anya, ők azok az anyukák, akik amellett, hogy rugalmasak és elfogadóak, segítőkész partnernek, mindig mindenkit meg akarnak menteni és oltalmazni a világtól.

A kontrollka típusba azok a nők tartoznak, akik mindent egyszerre szeretnének csinálni, mindent kézbe venni, maguk irányítani. Az apává válást nagyon tudja hátráltatni az ilyen típusú anyai magatartás, amikor mi akarjuk megmondani a gyerek apjának, hogy ő hogyan legyen apa. Ugyanúgy, ahogy mi nők sem szeretjük, ha megmondják, hogyan legyünk anyák, az apáknak sem jó, ha kontrolláljuk, hogy mikor tegye tisztába a gyereket. Hagyjunk nekik is lehetőséget, hogy megszülessenek apának.

A tökéleteske az a típusú anya, aki amellett, hogy a legszebb lakás díjat szeretné megnyerni, úgy gondolja, hogy akkor lesz a legboldogabb, ha az ő gyermeke lesz a leghamarabb szobatiszta, a legszebb ruhába és lehetőleg a sajátjával egyformába öltözteti. Amivel semmi baj nincsen, csak tisztában kell lenni azzal, hogy ez a maximalizmus lehet, nem fog kitartani egy életen át és később épp ez lesz a probléma, hogy valamit el kell engedni a sok „tökéletes" dolog közül.

A kiszolgáltatott típusba tartoznak azok az édesanyák, aki úgy érzik, hogy nem kapcsolatokat és nem együttműködéseket építenek, hanem másoktól való függéssel gátolják a saját anyai fejlődésüket. Lehet, hogy ha elhinnék magukról (segítséget kérni sem szégyen), hogy meg fognak tanulni sok mindent, akkor magabiztosabbak lennének és minden sokkal könnyebb lenne. Segítséget kérni nem szégyen, lehet kérni együttműködést is, de a legjobb lenne, ha akár szakmai rávezetéssel is, de rájönnének az anyukák, hogy saját maguk is sokkal több mindent meg tudnának oldani.

A Maminátor típusba sok anyatársam mellett tartozom például én is. Nem lenne elég 10 kezem se, hogy minden feladatomat egyszerre el tudjam végezni. Anya vagyok, nő vagyok, feleség vagyok, testvér vagyok, barátnő vagyok, gazdi vagyok, bevásárolni járok, könyvet írok, takarítok, főzök-mosok.

„Mindig a gyerek az első?"

Mindahhoz, hogy el tudjuk engedni ezeket a szerepeket, kicsit groteszk, kifigurázott anyatípusokat és bele tudjuk magunkat engedni abba a kényelmes gondolatba, hogy habár az anya és az apa nagyon fontos és elsődleges meghatározói egy gyermek személyiségének, azért nem mindig a gyerek az első. Sőt, biztosan sokak számára ismerős a repülőgépen a stewardessek tájékoztatása vészhelyzet esetén való teendőkről, ahol azt mutatják be, hogy először saját magunkra, utána pedig a gyerekünkre helyez-

zük fel az oxigén maszkot. Ebből a következtetést levonva, hogy ha mi saját magunkra nem fordítunk figyelmet, hogyha nem engedjük el néha magunkat, hogyha nem fogadjuk el, hogy igenis akár fáradtak is lehetünk, akkor hamarabb fogunk elfáradni és nem fogunk tudni a gyerekünknek segíteni, ez pedig egyáltalán nem szerencsés.

A férfiak és a nők nem csak külső nemi jegyeikben térnek el egymástól, hanem lelkileg is különböznek, problémáik megoldásához való viszonyuk is eltérő lehet. Az egész család érdeke, hogy az anya ne mártírságnak, hanem saját maga választott döntésnek élje meg az anyaságát. Ehhez azonban szükség van az apa támogatására, partnerként való együttműködésre. Az anyának meghatározó szerepe van abban, hogy milyen apa válik a férjéből. Tudnia kell segíteni a párját abban, hogy megtalálja magát ebben az új szerepben. Persze ne várjuk el a férjünktől, hogy pelenkázzon, fürdessen, mosson, főzzön, takarítson. Nem az a baj, hogy nem képesek rá, de ha nem elvárásként tekintünk rá, hanem hagyjuk, hogy az apában kialakuljon a gyermek körüli teendők elvégzésében való igény, anyaként mi is jobban járunk, ha hagyjuk őt megszületni apaként. A nőnek a természet is segítségére van az anyaság átélésében, hiszen a terhesség kilenc hónapja alatt a hormonális változások, a has növekedése, a magzat mozgása mind-mind az jelzik, hogy ő maga is változik, egy új élet formálódik benne, anyává érik. A nők segítsége nélkül a férfiak ennek a folyamatnak csak külső szemlélői lehetnek. Segítségükkel azonban már a kezdetektől aktív részeseivé válhatnak ennek a csodának. Fontos, hogy a leendő anyák hagyják kibontakozni férjüket és ne erőltessenek rájuk semmit. Akinek van gyermeke, tudja, hogy mekkora munka a gyermekek ellátása, folyamatos felügyelete, illetve mennyire megszabja a család napirendjét, életét. A gyermek gondos ellátása a sok öröm mellett fáradsággal és sok-sok lemondással is jár. A szülők belefáradhatnak a 24 órás szolgálatba annak ellenére, hogy nagyon szeretik a gyermeküket.

Ha már ez így megtörtént, meg kell találni a saját módszerünket arra, hogy mégiscsak hogy tudunk feltöltődni. A gyerekkel sajnos a szórakozási és a kikapcsolódási lehetőségek köre is beszűkülnek egy időre. Komoly szervezési feladat egy kis szabadidő biztosítása. De kérjük meg bátran a nagyit, a barátokat, hiszen szükség van egy kis időre, amikor kicsit saját magunkkal és a párunkkal tudunk foglalkozni. Lehet az sport, szex, kultúra, hobbi, beszélgetés, bulizás, vásárlás, rengeteg lehetőség van a feltöltődésre. Az alábbi erőforrásokból meríthetünk erőt: logisztika, rugalmasság, alkalmazkodás, empátia, praktikusság, edzettség.

Tisztában kell lennünk azzal, hogy a gyerekeknek életkoruk és fejlődési szintjük szerint más és más a kötődési szükségletük. Az első hat hónapban létszükségletük az anya, de eljön az idő, amikor az anyai ölelésen kívül keresni fogja a világot, fokozatosan lazul ez a szoros kapocs, de ha erős alapokkal tud elindulni a világban, akkor nem csak megmarad ez a bensőséges viszony és a szoros kapcsolat, hanem más közösségekbe is egyszerűbben illeszkedik be, könnyebben boldogul az életben. Éppen ezért nekünk, anyáknak, illetve a szűk családnak óriási a felelőssége abban, hogy átadjuk azt a szemléletet, értékrendet, amelyet gyermekünk is tovább örökíthet a későbbiekben.

Egy saját idézettel szeretném zárni a soraimat, hogy megerősítést nyújtsak abban, hogy igenis vannak nehezebb napok, egyikünk sem tökéletes, egy anya is lehet fáradt:

Igenis egy anya is lehet beteg.
Igenis egy anya is lehet fáradt.
Igenis egy anya is lehet nyűgös.
Igenis egy anyának is lehet elege.
Igenis egy anyának is szüksége van figyelemre.
Igenis egy anyának is szüksége van törődésre, feltöltődésre, mert egy anya is lemerülhet.
Egyszer fent, egyszer lent. Ahogy az óriáskerék forog… Egyszer lent, aztán újra fent! Az élet örök körforgása ránk, anyákra is vonatkozik

BOGÁR ZSUZSA

Mozaikcsaládban harmóniában

Változó és változatos világot élünk, és ez a fajta változatosság a családi kapcsolatokban is megmutatkozik. Bár még mindig a vérszerinti szülőkből és vérszerinti gyermekeikből álló családtagok egységét tekinti a közvélemény normál családnak, a gyerekek nagy része már nem ebben az úgynevezett nukleáris családmodellben nevelkedve nő fel.

Nem szükségszerű, hogy a mozaikcsaládban való felnevelkedés hátránnyal járjon. Az ilyen családban élő gyermekek, amellett, hogy kevésbé élik meg a válás vagy a veszteség traumatikus hatásait, nyitottságot, toleranciát, rugalmasságot tanulnak az újfajta családrendszerben. Akár a mozaikkép elkészítésénél a törött, sérült apró részek összeillesztése után egy szép és színes végeredmény rajzolódhat ki.

Egy hagyományostól eltérő családban is lehet normálisan élni, és egy hagyományosban is lehet nagyon nem. Nézeteim szerint a „normális”- t ebben az esetben azzal tehetnénk egyenlővé, miszerint boldog, kiegyensúlyozott, harmonikus. És ez nem a család kialakulásának módján múlik, hanem elsősorban a családtagokon. Hogy ők hogyan tudnak ebben a modellben jól funkcionálni. Ehhez pedig elsősorban hitre van szükség. Hitre abban, hogy egy hagyományostól eltérően kialakult család is lehet működőképes, a szülők lehetnek benne élve kiegyensúlyozottak, harmonikusak, és nevelhetnek hasonlóképpen kiegyensúlyozott gyermekeket.

A mozaikcsalád fogalma

Amennyiben pontos definíciót szeretnénk a fogalomhoz társítani, talán az a leírás a legpontosabb, amely úgy határozza meg ezt a családtípust, mint egy olyan életközösséget, melyet az egyik szülő és gyermekei alkotnak egy új partnerrel (házastárssal), aki esetleg szintén hozza vérszerinti gyermekeit az új családba (Krahenbühl, Jellouschek, Kohaus-Jellouschek, Weber, 2007). Ez a meghatározás azonban csak gyakorlati oldalról közelíti meg a témakört. Ahhoz azonban, hogy családról beszélhessünk, ennél jóval több tartalommal kell megtöltenünk a fogalmat. A rendszerben kialakuló szerepek, felelősségek, kötelékek hatalmas szerepet játszanak abban, hogy valóban család születik-e a két egyszülős egység összeolvadásából.

Bár a mozaikcsalád elnevezés csak mostanában jelent meg a köztudatban, maga a jelenség, amit ez a családszerveződés takar, egyáltalán nem újkeletű, sőt. Korábbi évszázadokban teljesen ismert és elfogadott jelenség volt, hogy az egyik szülő esetleges elvesztése, halála esetén a másik szülő új házastársat hozott a családba. A jelenség pszichológiájával, gyermekre és a párkapcsolatra való hatásaival azonban ekkor még nem foglalkoztak, mint ahogy az egyéb, családokban zajló és családokat érintő jelenségek pszichés vonatkozásaival sem. Manapság azonban mind a szakemberek, mind a laikusok egyre nagyobb hangsúlyt fordítanak arra, hogy mindenki tudatosan, a pszichés hatásokat és következményeket figyelembe véve alakítsa a párkapcsolatát, nevelje gyermekeit, legyen elég jó szülő, mindemellett önmagához hiteles a családi viszonyrendszereiben. Ebben a jelenlegi szemléletmódban pedig elengedhetetlen, hogy nagy figyelmet szenteljünk a családok újraszerveződésével kapcsolatos jelenségeknek is.

A mostoha mostoha

Jó lenne tudni, hogy vajon több évszázada egy gyermek hogyan élhette meg az egyik szülője új partnerének bevezetését a családba. Vajon a sok-sok negatív érzés, ami a mostoha szóhoz kapcsolódik, valóban az efajta újraszerveződésnek szólt, vagy esetleg annak, hogy a gyermek nem igazán kapott segítséget a mostoha által pótolt szülője elvesztéséből fakadó fájdalmai feldolgozásához. A feje fölött a felnőttek igyekeztek úgy csinálni, mintha semmi sem változott volna, mintha bárki bárkivel kicserélhető lenne, az élet ugyanúgy ment tovább. A múltba nem tudunk már visszanyúlni, hogy kiderítsük ezt, az viszont tény, hogy a „mostoha” szó egyfajta negatív jelzőt takar, gondoljunk csak a mostoha körülményekre vagy a mostoha időjárásra. Mind olyan kontextusba hozza a jelzőt, melyben valamiféle külső hatás rossz érzéseket kelt az emberben.

Még ha jelenleg talán másképp is gondolkodunk a mai kor mostohaszülőiről, a szó negatív kicsengése továbbra is fennáll. A magyar nyelvben azonban nem igazán található a mostohán kívül más kifejezés, amely jól leírná, hogy ki is valójában az a szereplő a családban, aki a gyermek egyik vérszerinti szülőjének új házastársa lesz.

Nevezhetnénk pótszülőnek? Itt felvetődik a kérdés, hogy valóban pótolja, vagy esetleg pótolnia kell-e bárkit is. Hiszen, ha él a vérszerinti szülő – és az esetek nagy részében ez így van, hisz a mozaikcsaládok többnyire válások után alakulnak – a gyermeknek pedig aktív kapcsolata van vele, akkor őt, az ő személyét nem pótolhatja és nem is kell pótolnia.

Legyen nevelőszülő? Ez túlságosan összemosódhat a gyermekvédelemben használt fogalommal, ahol a nevelőszülők azokat a családjukból kikerülő gyermekeket nevelik, akikről a vérszerinti szülők nem tudnak gondoskodni. Ráadásul az elnevezés a nevelésre helyezi a fókuszt, az pedig nem feltétlenül szerencsés, ha elsősorban ez alapján definiálódik az új családtag szerepe.

Találkoztam olyan családokkal, ahol ajándékszülőnek és ajándéktestvéreknek nevezték az új családtagokat. Ez elsőre nagyon szépnek hangzik, de nem feltétlenül állja meg a helyét minden helyzetben, akár ellenállást is válthat ki a gyermekből, mondván ő soha nem kért ilyen ajándékot. Talán valóban nem kell törekednünk arra, hogy túlzottan szépítsük a jelenséget, hiszen épp az lenne a lényeg, hogy ne tartsuk ezt a helyzetet sem rosszabbak, de jobbnak sem annál, mint azt, hogy valaki a két vérszerinti szülőjével él egy családban.

Ha egy kisgyermeket megkérdezünk arról, hogy mi az, hogy mostoha, biztos negatív asszociációt kapunk majd tőle, hisz rengeteg mesében jelenik meg az anyát helyettesítő nőalak, aki kegyetlenül bánik házastársa gyermekével, fájdalmat okoz neki és a vesztét akarja. Ezek a korai meseélményeink olyannyira belénk ívódnak, hogy felnőttként is nehezen tudunk egy „mostohának" nevezett személyre úgy gondolni, mint aki szeretetteljesen bánik párja gyermekeivel, elfogadja és támogatja őket.

A mostoha szó különféle nyelvekben

Ha a különböző idegen nyelveket vesszük szemügyre, igen változatos képet kaphatunk arról, hogy hogyan nevezik a családba bekerülő új házastársat.

Az angolszász stepmother-stepfather kifejezésben a „step" (jelentése „lépés") szó jelölheti a családba való belépést, de utalhat a nyomdokaiba lépésre is, amiből inkább feltételezhető, hogy korábban az elhunyt házastárs „pótlására" hozták be az új szereplőt a családba. Egyes elméletek szerint a „step" szó germán tőre vezethető vissza, és a „stoep" kifejezésből ered, aminek jelentése „elhunyt", ami szintén arra utal, hogy a mostohaszülő az elhunyt családtag szerepébe kerülhetett be a családba (Latta, 2017).

A francia nyelvben „belle" azaz „szép"-ként jelölik a mostohaszülőt, ami jelezheti azt, hogy egy önként vállalt, szép gesztust tesz az új szülő a korábbi házasságból származó gyermekek felé azzal, hogy gondoskodik róluk, felelősséget vállal értük.

Az olasz és a spanyol nyelvben képzős változatot használnak, ami afféle -ság, ség-nek felel meg a magyar nyelvben, ami szintén a vállalt feladathoz kapcsolódhat, de sokkal semlegesebb, gyakorlatiasabb, mint a francia változat.

A szláv nyelvekben érdekes módon a mostohaapa egyszerűen csak helyettesítő apaként van aposztrofálva, míg a mostohaanyára külön kifejezés is született, az anyából képezve. Ez talán utalhat arra, hogy társadalmi szinten gyakoribb és talán elfogadottabb volt az „új" anya behozatala a családba az apa által. Ezekben a kifejezésekben ugyanúgy érezhető egyfajta negatív hangulat, ami az anya szó kicsinyléséből, kevesléséből származik, sőt, szinte bántásnak, szitkozódásnak számít a mostohaanya szó használata a hétköznapi nyelvhasználatban. Feltételezhetően a magyar mostoha szó is a szláv formából ered, hisz szlovákul „macocha", oroszul „macseha" a mostohaanya megnevezésére szolgáló kifejezés.

Mozaik

Azzal ellentétben azonban, hogy a családtagok megnevezésére nehéz megtalálni a megfelelő szót, a családszerkezet egészére utaló kifejezés, a „mozaikcsalád" nagyon találóan szimbolizálja azt, hogy mi is történik itt. A mozaik szó olyan művészeti technikát jelöl, melyben kicsiny méretű színes darabkákból állítanak össze egy mintázatot. Sok esetben ezek a darabkák valahonnan letörtek, tehát valaha egy másik egész részeit képezték, ennek következtében sérülhettek, akárcsak a mozaikcsalád tagjai. De akárcsak a művészeti technikára a család kialakítására is igaz, hogy ha türelemmel, odafigyeléssel bánunk ezekkel a sérült darabkákkal, akkor a megfelelő összeillesztésük révén egy gyönyörű új egész rajzolódhat ki.

Mint ahogy a mozaikdarabkák összeillesztéséhez is szükség van valamiféle kötőanyagra, cementre, gipszre, ugyanígy a mozaikcsaládban is szükség van rengeteg olyan „kötőanyagra", ami egybetartja az apró részeket. Ilyenek lehetnek a keretek, a szabályok, a rituálék, a nyílt kommunikáció, a bizalom. És ha már a mostoha szó etimológiájába is belemélyedtünk kissé, miért ne tennénk meg a mozaikkal is ugyanezt: eredetileg a görög muszaiosz, azaz múzsai szóból származik. A művészeti ágnak a múzsákkal való kapcsolatba hozása pedig jelentheti azt, hogy a mozaik, igen megbecsült műfaj volt. Mozaikcsaládok esetében is igazi művészet egy jól funkcionáló rendszert létrehozni, bár azt gondolom, ettől függetlenül erre mindenki képes lehet.

A hétköznapi szóhasználatban gyakran találkozunk a „patchwork" család kifejezéssel is. Rögtön eloszlatnám itt azt a téves elképzelést, miszerint bármi különbség adódna a két fogalom között, más-másféle családtípust jelentene egyik, illetve másik. A szavakra szinonimaként tekinthetünk. A foltvarrás módszere, akár csak a mozaikrakás, türelmet, odafigyelést és kitartást igénylő munka, melynek végén egy egyedi, színes alkotás születik.

Kapaszkodók hiánya

Bárkinek, aki hagyományostól eltérő családmodellben él, legyen szülő vagy gyermek, nincs igazán környezetből vett mintája arra, hogy hogyan szerveződnek a szerepek egy ilyen rendszerben. Legyen szó akár örökbefogadásról, akár egyszülős családról, akár mozaikcsaládról, az érintettek hiába fordulnak a környezetünk, barátaik, tágabb családjuk felé, hogy tanácsot kérjenek, tapasztalatot szerezzenek, ezeket nem találhatják itt meg, hiszen a körülöttük élő családok többsége nem ebben a helyzetben él, és kevésbé épültek be a köztudatba azok a gondolatok, melyek az ilyen rendhagyó modellekhez kapcsolódnak (Bogár, 2011).

Míg egy hagyományos családban, ha a párnak gyermeke születik, vagy ha később megérkezik a második, harmadik gyermek, kaphatnak mintákat, jó gyakorlatokat akár az előző generációtól, akár barátoktól, ismerősöktől. Ha bizonytalanok, ha kérdéseik vannak, könnyedén fordulhatnak bárkihez, hisz mindenki nagyon szívesen ad nekik tanácsot, és meséli el, hogy ő miképpen boldogult a gyermekeivel ebben vagy abban a problémakörben. De nemcsak a környezetből kapott tanácsok árasztják el a hagyományos családban élőket, rengeteg gyereknevelésről, családi létről, működésről szóló ismeretterjesztő könyv áll rendelkezésükre, melyeket elég csak felcsapni, ha bizonytalanok bármiben, és máris megtalálják a válaszokat.

Egy mozaikcsalád esetében erre nincs sok lehetőség. Ha az ilyen rendszerben élő családtagok kerülnek szembe nehéz helyzetekkel, kérdésekkel, aggályokkal, nem hívhatják fel szüleiket, nem kérdezhetik meg barátaikat, hogy „Ti, hogy csináltátok?", hisz ők nagy valószínűséggel nem voltak ilyen helyzetben. Ismeretterjesztő szakirodalom csak elvétve található meg a könyvpiacon, és mivel a segítő szakemberek sem kapnak a képzésükben megfelelő iránymutatást arra vonatkozóan, hogy egy mozaikcsalád működésében felbukkanó nehézségeket hogyan lehet orvosolni, sajnos az is előfordulhat, hogy jószándékú tanácsaikkal nem megfelelő irányba terelik a mozaikcsalád tagjait a probléma megoldása felé vezető úton.

A kezdetek előtt

Egy mozaikcsalád kialakulását megelőző életszakaszban mindenképpen jelen van egy veszteségélmény, amit vagy a szülők válása, vagy az egyik szülő halála jelent. A válás akkor is veszteség, mind a házastársaknak, mind a gyermeknek, ha a szülők teljes egyetértésben tették meg ezt a lépést és a gyermek mindkét szülővel továbbra is ápolhatja megfelelően a kapcsolatát.

Ha egy házasság már hosszú ideje nem funkcionál megfelelően, ha az egyik vagy egyik fél sem érzi benne jól magát, ha külső kapcsolatokat keresnek, mert a házasságukban már nem találják önmagunkat, akkor a gyászfolyamat sokkal korábban, már a válás előtt elkezdődik. Az nagyon ritka, hogy egy házasságban egyszerre merüljön fel az igény a házastársakban a válásra.

Sok esetben az egyik fél szinte észre sem veszi, hogy a házasságuk lejtmenetben van. Érzékeli ugyan a mindennapos konfliktusokat vagy éppen a hideg-rideg csendet és a hatalmas távolságot a házastársa és saját maga között, de az fel sem merül benne, hogy ennek egyszer vége lehet egy válással. Ilyen esetekben hatalmas krízist jelenthet a válás igényének bejelentése a másik fél részéről. Becsapottság és megalázottságérzés társulhat annak az élményéhez, hogy teljesen kilátástalan és megjósolhatatlan lesz a jövő.

A döntés kimondása azonban nem csak annak hatalmas krízis, akit ez váratlanul ért. A gyászfolyamat ugyan már jóval korábban elkezdődött a fontolgató fél számára, a külön költözés, a másikról való leválás őt is megviseli. Lehet, hogy a lépés megtétele hoz magával egyfajta felszabadultság és szabadságérzést, de ennek a félnek is újra kell definiálnia magát a házastársa nélkül újra egyedülállóként, meg kell élnie a lakóhelytől, közös programoktól, közös barátoktól való esetleges elszakadást, és meg kell barátkoznia azzal a gondolattal is, hogy nem lesz mindig része a gyermekei hétköznapjainak, lesznek időszakok, amikor nélkülük kell eltöltenie a szabadidejét.

Ez utóbbi például egy olyan anya számára, aki éveket töltött otthon a gyermekeivel, majd azután is folyamatosan, szinte a nap huszonnégy órájában menedzselte a család mindennapjait, még akkor is hatalmas krízis lehet, ha ő a válást kezdeményező fél. Nagyon gyakori ebben a szakaszban az érzelmi labilitás, a szorongás, a harag vagy éppen a reménykedés érzése.

A válás jogi megvalósulása bár újra feltéphet régi sebeket, mégis egyfajta szimbolikus lezárása annak a kaotikus élethelyzetnek, amit még felkavarhatnak vádaskodások, sérelmek, a meg nem egyezésből fakadó konfliktushelyzetek, a bizonytalanságérzés. A volt házastárssal való megegyezési folyamat lezárulása után kezdődik el az alkalmazkodási folyamat az új élethelyzethez,

az új identitás felépítése. Újra kell szervezni a mindennapokat, egy új élettérben megtalálni saját magunkat, kialakítani a gyerekekkel való kapcsolattartást, az ebből fakadó új szabályokat. Ebben a folyamatban, ha az ember ezekre az új feladatokra, kihívásokra koncentrál, megtörténik az érzelmi leválás a volt partnerről, és kialakul az érzelmi stabilitás.

Az új párkapcsolatra való nyitottságnak akkor jön el az ideje, mikor már a válásból fakadó krízis lecsengeni látszik, amikor már élvezhető az új élethelyzet, kialakult az újrafogalmazott identitás stabilitása. Házastárs halála esetén ugyanúgy a gyászfolyamat utolsó szakaszaként emlegetett megnyugvás, a világhoz és önmagunkhoz fűződő új viszony kialakítása az az állapot, amikor biztonsággal nyithatunk új párkapcsolat felé, ahol az új partnerünk valóban a társunkká válhat, nem pusztán segítővé a gyászfolyamat megélésében. Ha az új kapcsolatban a hangsúly túlzottan eltolódik ebbe az irányba – azaz a partnerünkre leginkább azért van szükségünk, hogy valaki vállán kisírjuk a veszteségből fakadó bánatunkat, hogy valaki megvigasztaljon minket, az nem feltétlenül lehet biztos alapköve egy hosszú, stabil, harmonikus párkapcsolatnak (Hajduska, 2010).

A gyermek vesztesége

A gyermek a válással akkor szembesül, mikor az a gyakorlatban is megvalósul. Az ő lelkében akkor indul el a gyászfolyamat, és nála is hasonlóan játszódik le, mint a felnőttekben. Gyakori az önvád, a bűntudat, saját magukat okolhatják szüleik szétválása miatt. Nem csak magukra haragszanak, hanem ez kivetül a szülőkre is, úgy érzik a szülők csalódást okoznak nekik.

Egy gyermek nagyon érzékeny érzelmi antennákkal rendelkezik, így sok esetben már jóval hamarabb tudja, hogy valami nincs rendben, mint mielőtt a szülők bármit mondanának neki. Sok szülő azt gondolja, hogy ha a lehető legtovább titokban tartja a gyermek előtt a közelgő válás tényét, azzal megóvja a gyermeket. Miközben a gyermek megérzi, akár a metakommunikációból, akár elcsípett beszélgetésfoszlányokból, hogy valami változás van készülőben. Az, hogy nem tudja mi ez, hatalmas szorongást generálhat benne.

Amikor megtudja a válás tényét, ugyanazt a csalódottságérzést, megsemmisülést élheti át, mint az a szülő, aki nem szembesült azzal, hogy ekkora a baj. A gyermek számára a veszteség nem is feltétlenül arról szól, hogy elveszíti egyik vagy másik szülőjét, hanem elveszíti a jövőbeli képét a családról vagy egyszerűen annak az illúzióját, hogy a család soha nem szakadhat szét, anya és apa mindig együtt maradnak. A gyermekek is végigmennek a gyászfolyamaton, és sokszor náluk is korábban elindul már, mint ahogy a válás a gyakorlatban megvalósul, de optimális esetben náluk ez sokkal gyorsabban zajlik le, mint egy felnőtt életében. A gyerekek rugalmasan tudnak alkalmazkodni a körülöttük zajló változásokhoz.

A nehézségeket számukra nem is feltétlenül a válás ténye, hanem a szüleik közötti viszony megromlásának átélése okozza. A gyermek gyászának megélésében nagyon nagy szerepe van annak, hogy a szülők hogyan kommunikálnak vele a válásról. Ha egyfajta tragédiaként, hatalmas drámaként beszélnek erről, ami akár még nagy szégyenfoltként is ott éktelenkedik a család történetében, akkor ezt a gyermek is ilyen formában fogja megélni. És bár számára lehet, hogy csak éppen az lenne a fontos, hogy ki megy érte holnap a suliba, vagy, hogy apánál is lehet-e majd egy titkos fiókja, amibe a féltet kincseit teheti, a szülők túldramatizálása sokkal nagyobb szorongást ébreszt benne, mint amit önmagában a helyzet indokolna.

A gyermek számára a biztos pontok, a keretek fontosak a mindennapokban és nem az, hogy ki volt a hibás, ki kit hagyott el. Természetesen, az érzelmeinket nem kell eltitkolni a gyermek elől, akkor vagyunk őszinték és hitelesek, ha felvállaljuk, hogy nekünk most ez a helyzet nehéz, de ez nem jelenti azt, hogy neki is annak kell lennie mindenképpen. Ha az esküvői fényképalbum felett zokogva gyermekünk megkérdezi tőlünk, hogy miért sírunk, akkor figyeljünk arra, hogy a saját érzéseinkről beszéljük. Ne mondjunk olyanokat, hogy „mert apád elhagyott minket", fogalmazzunk inkább úgy „szomorú vagyok, mert hiányzik az apád"! Ebben az utóbbi mondatban, az előbbivel ellentétben nem irányul vádaskodás a másik szülő felé. A vádakkal érzelmileg széthasíthatnánk a gyereket, hisz számára mindkét szülője fontos. Arról nem is beszélve, hogy nem őt hagyták el, hanem a párkapcsolat ment tönkre, amiben általában mindkét fél hibás.

Ha a válás után a szülő már késznek érzi magát egy új kapcsolatra, el kell gondolkodnia azon is, hogy mikor vonja be a gyermeket ebbe a témába, mit és hogyan kommunikáljon felé. Amíg a veszteség feldolgozása zajlik, nem biztos, hogy érdemes új kapcsolatot kialakítani. Természetesen, más a helyzet, ha az új kapcsolat már ott várakozik a küszöbön. De a gyermek életébe való bevezetéssel akkor is érdemes várni. Ő nem biztos, hogy ugyanakkor és ugyanúgy megy át a veszteség feldolgozásával kapcsolatos folyamatokon, ahogy szülei. Előfordulhat, hogy a szülő már évekkel korábban levált érzelmileg a volt házastársról, pszichés értelemben már régen elváltak egymástól. Így ennek veszteségét maguk mögött tudva a válás gyakorlati és jogi megvalósulásakor már

egy kezdődő új párkapcsolatuk formálódik. A gyermeknek azonban még maga a szülei különélésének a ténye is nagyon új helyzet, neki szüksége van időre ahhoz, hogy ezt a változást elfogadja, megélje.

Félelmek

Az interneten több helyen is találkoztam egyedülálló szülőknek pontokba szedett tanácsokat osztogató oldalakkal. Szinte minden ilyen oldalon megjelenik a felszólítás, miszerint óvatosak legyünk, amikor az új partnerünket bevezetjük, a gyermekeink, a családunk életébe

Mit takar az óvatosság? Mikor szoktunk óvatosak lenni?

Ha félünk, ha bizonytalanok vagyunk. Félelemmel azonban nem lehet elkezdeni egy mozaikcsalád építését. Tulajdonképpen, bármi az életünkben, amit félelemre építünk, csak idő kérdése és összeomlik. Ha azt szeretnénk, hogy az új partnerrel való kapcsolatunk, és a mozaikcsaládunk ne csak ideig-óráig működjön, és ne álljon ingatag lábakon, hanem stabil alapokat kapjon, akkor nézzünk szembe a félelmeinkkel. Mitől félünk valójában?

A leggyakoribb válasz erre azoktól az egyedülálló szülőktől, akik bizonytalanok az új partner bevezetését illetően a gyermekeik életébe, hogy félnek a gyermek szeretetének az elvesztésétől, a gyermek haragjától, dühétől. Ha egy szülő egyedül marad a gyerekével, gyerekeivel, sok esetben kialakul a „mi így vagyunk egy család" filozófiája, a szülő a környezetnek, önmagának és a gyerekeinek is meg akarja mutatni, hogy erős és megbirkózik az új élethelyzettel. A gyerekek felé is azt kommunikálja, hogy jól van ez így, nem hiányzik nekünk senki. Ammennyiben ez a filozófia beépül az egyszülős család életszemléletébe, akkor még nehezebb helyzetben érzi magát a szülő, amikor mégis belép az életébe egy új partner. Ilyenkor mintegy bocsánatot kérve kezd el magyarázkodni a gyermekének, mikor arról beszél, hogy van valaki, aki fontos az életében, és akit szeretne bemutatni neki. A magyarázkodás, a bocsánatkérés jó jelzője annak, hogy bizonytalan valaki. Bizonytalan, akár saját magában is. A legnagyobb hiba, amit ilyenkor egy szülő elkövethet, hogy átruházza a párkapcsolat létjogosultságával kapcsolatos felelősséget a gyerekre. A gyerek döntse el, hogy lehet-e új párja a szülőnek?!

„Gyorsétteremben álltam sorba a gyerekeimmel, mikor rám csörgött Balázs, a párom, akit pár hete mutattam be a gyerekeknek. Kiderült, hogy ő is ott van a közelben. Felvetette, hogy mi lenne, ha velünk ebédelne. Mondtam neki, hogy megkérdezem a gyerekeket. Félve intéztem hozzájuk a kérdést: 'Velünk ebédelhet Balázs?' Lili lányom egy morcos és határozott nem-mel zárta le a témát. Visszahívtam Balázst, és bocsánatait kérve motyogtam neki a telefonba, hogy most inkább halasszuk el ezt a közös ebédet. Mikor leültünk az asztalhoz, az étterem ablakából láttam, ahogy Balázs bemegy az út túloldalán lévő gyros-oshoz. A szívem szakadt meg. Sajnáltam, hogy nem lehet ott velünk, közben azt éreztem félek a lányomtól. Ez a felismerés rádöbbentett arra, hogy nem lehet ő a főnök. Ezekről nekem kell döntenem. Nem tehetem át rá a felelősséget. Nem kérdeznem kellett volna, hogy Balázs velünk ebédel-e, hanem határozottan kijelentenem. Lili pedig duzzogott volna pár percig, aztán valószínűleg ugyanolyan jól érezte volna magát. ha nem jobban – hisz engem is sokkal boldogabbnak és kiegyensúlyozottabbnak látott volna."

Bizonytalanság

Amennyiben a túlzott óvatosságból fakadóan átruházzuk az új párunk bevonásával kapcsolatos döntéseket a gyermekre, ahogy a fenti történetben is tette a főszereplő, a gyermek megérzi a bennünk bujkáló félelmet. Érzékeny antennáival sokkal inkább fogja a bennünk dúló vívódást, mintsem a kimondott szavakat. A belső bizonytalanságunk pedig benne is szorongást fog szülni, a szorongáshoz kapcsolódóan pedig tehetetlenséget él meg, hisz ő pontosan érzi, hogy képtelen arra, hogy a kezébe vegye és irányítsa a helyzetet, ekkora terhet nem tud egyedül elvinni a vállán. Ebből következően pedig egyenes út vezet a gyermek belső frusztrációjához, ami agresszióban lecsapódva törhet a felszínre. Ellenálló, elutasító lesz mindennel és mindenkivel szemben, akik ezt a nehéz helyzetet okozták neki. Elsősorban a szülője új partnerével szemben.

Gyakori, hogy erre a szülő úgy reagál, hogy ritkítja a találkozásokat az új partnerével vagy akár felmerül benne az a gondolat is, hogy megszakítja vele a kapcsolatot. Ezeket az érzéseket, vívódásokat a gyerek szintén megérzi, és egyre inkább tudatosul benne, hogy a kezében van az irányítás, a győzelem pedig lehet, hogy azt jelenti számára, ha elűzi az új partnert. A rés, amit a szülőben lévő dilemma okoz, egyre nagyobb teret enged a gyermeknek arra, hogy gátat szabjon az új kapcsolatnak, így egyre nagyobb erővel mutatja ki ellenállását. A még nagyobb ellenállás pedig nagyobb kérdőjelet okoz a szülőben, ami ördögi körként elvezethet az új kapcsolat megromlásához és a szakításhoz is.

A gyermek nem attól lesz boldog és kiegyensúlyozott, ha őt helyezi a szülő előtérbe, ha az ő kívánságait lesi, ha őt kérdezi meg helyzetekről, hogy „jó lenne-e?", háttérbe szorítva ezzel a párját, satuba és bizonytalanságba szorítva önmagát, hanem attól, ha a szülőt boldognak, kiegyensúlyozottnak látja. A szülő pedig akkor lesz bol-

dog, ha olyan párkapcsolatban él, ahol a párjával ők a legfontosabbak egymás számára.

Út a biztonság felé

A félelem elengedése nem megy könnyen. Elsősorban tegyük fel magunknak a kérdést, hogy mitől félünk! Ha kell, írjuk le egy papírra az összes olyan gondolatunkat, ami félelemmel tölt el minket az új partnerünk családba való bevezetése és az új családszerkezet kialakítása kapcsán! Minden egyes felírt félelmünkkel kapcsolatban képzeljük el, mi lenne a legdrasztikusabb forgatókönyv arra vonatkozóan, ha az a félelmünk valósággá válna! És ha így lenne, mit tennénk? Milyen megküzdési stratégiák állnának a rendelkezésünkre, hogy kézben tartsuk és megoldjuk azt a helyzetet? Sok esetben az ilyesfajta tudatosítással nyilvánvalóvá válik, hogy a legtöbb félelmünk csak jövőbe vetített illúzió, amit mi magunk teremtünk. Amitől félünk, nem létezik az adott pillanatban, nincs, és ha nem is akarjuk, nem is lesz. Félelmeinkkel való szembenézés sokat segíthet abban, hogy megszabaduljunk tőlük. A félelem helyét a biztonság kell, hogy betöltse, a biztonság saját magunkban, a párkapcsolatunkban, a biztonság érzése abban, hogy jól tudjuk majd kezelni az újonnan kialakuló családunkkal kapcsolatos nehézségeket.

Ehhez azonban rengeteg önismereti munkára van szükség. Ha egyedül nem megy szembenézni önmagunkkal és a félelmeinkkel, ne féljünk igénybe venni szakember segítségét.

Tudatosítani kell magunkban, hogy hol tartunk, hogy mennyire vagyunk túl a gyászfolyamaton, lezártuk-e magunkban a volt partnerünkkel dúló csatákat, a vele kapcsolatos érzelmeinket, késznek állunk-e arra, hogy tartós és mély kapcsolatot alakítsunk ki az új partnerünkkel? Ha biztosak vagyunk önmagunkban és a kapcsolatunkban is, akkor nyugodtan beszélhetünk új párunkról a gyermekeinknek. De már ne úgy, mint lehetőségről vagy dilemmáról, hanem mint tényről, ami megingathatatlan. Érezniük kell, hogy bár kíváncsiak vagyunk a véleményükre, ez nem fog változtatni azon, hogy ez a kapcsolat az életünk részévé válik vagy sem.

A biztonság erőt, támaszt és hitet fog adni abban, hogy ez mindenkinek, a gyermekeinknek és nekünk is jó lesz. A találkozások idejét és gyakoriságát mi határozzuk meg a párunkkal! Ebbe ne hagyjunk a gyereknek döntési lehetőséget, ne legyünk benne bizonytalanok. Természetesen eleinte hagyjunk időt a találkozások között, hisz mindenkinek kell idő, hogy leülepedjenek benne az élmények és megérjenek az ebből fakadó érzések, de ne a gyerekektől kérdezzük meg, hogy „mikor szeretnél vele újra találkozni?” Hogy mégse érezze magát teljesen kívülállónak, hogy aktív részese legyen a történéseknek, vonjuk be a találkozókkal kapcsolatos tervezgetésbe! Ötleteljünk együtt, hogy mit fogunk csinálni, beszélgessünk róla, hogy milyen lesz az a program, ahol találkozunk majd párunkkal. Ha ebbe bevonjuk, ő is azt fogja érezni, hogy hatással van a folyamatra, anélkül, hogy a bennünk kialakult bizonyosságot megingatná.

Türelem

Az óvatosságot tehát felejtsük el! Nem egy félelemkeltő helyzetről van szó, miért kellene óvatosnak lennünk? Az óvatosság nagyon sokszor szül torzításokat, ködösítéseket, csúsztatásokat (pl. *„a bácsi, aki itt volt, csak egy kedves ismerősöm”*), amit a gyerekek megéreznek, és éppen ettől ébred bennük félelem. Joggal vélekedhetnek úgy, hogy ha anya/apa valamit takargat, nem mond el, az valószínűleg valami rossz, félelmetes dolog. Ne óvatosak legyünk tehát, hanem türelmesek! Ha bemutattuk az új párunkat, és elindul az ismerkedés, közeledés, ne sürgessük ezt a folyamatot! Ne várjuk el, hogy rögtön kialakul közöttük is az elfogadás és a harmónia.

Nem kell rögtön jóban lenniük! Szülőként sem kell feltétlenül arra törekednünk, hogy a kezdetekkor jó kapcsolat alakuljon ki közöttük. Ha félelmeink vannak ezzel kapcsolatban, a gyermekünk azt megérzi, és elbizonytalanítja őt is abban, hogy mennyire merjen nyitni az új szereplő felé. Ha nagyító alatt kísérjük a gyermekünk minden rezdülését, amit a párunk felé mutat, könnyen beleeshetünk abba a csapdába, hogy gyermekünk ezt megérezve, nem fogja tudni, hogy mit várunk el tőle, csak érezni fogja a nyomást, hogy valamit nagyon elvárunk. Megfelelésből, elvárásból pedig nem lehet senki felé nyitni. Párunk és gyermekünk kapcsolata spontán, a maga természetességében kell, hogy alakuljon. Legyünk türelmesek mind a párunkhoz, mind a gyermekünkhez arra vonatkozóan, hogy hogyan éreznek a másik iránt, hogyan közelednek egymáshoz! Ha mi biztosak vagyunk a szeretetünkben és az elfogadásunkban, ha nem félünk egyikük szeretetének elvesztésétől sem, azaz, ha biztosak vagyunk saját magunkban és mind a gyermekünkkel, mind a párunkkal való kapcsolataink erősségében és hitelességében, akkor nem történhet semmi rossz. Hagyjuk hadd kóstolgassák egymást! Ha konfliktusok alakulnak ki közöttük, azokat is hagyjuk, hadd rendezzék le egymással ők maguk! Ez is része lehet egymás megismerésének.

„Úgy emlékszem, olyanok voltak, mint egy másik baráti család. Nem volt kimondva, hogy a szüleink párjai egymásnak, de sokat találkoztunk. Együtt jártunk kirándulni, strandra, moziba. Szerintem akkor, nekünk, gyerekeknek

még eszünkbe sem jutott, hogy ebből egy család lehetne vagyis egy család lesz. Mi gyerekek barátkoztunk, és a felnőtteket is úgy kezeltük, mintha barátok lennének. Nem volt ebben semmi rendkívüli. És nem emlékszem arra a pontra, amikor világossá vált volna számomra, hogy a szüleink már egy pár. Ez a tudat szép lassan alakult ki bennünk is. Aztán egyszer csak ott álltuk a sorfalat az esküvőjükön, és akkor is az volt a természetes és megkérdőjelezhetetlen."

Örüljünk annak is, ha gyermekünk először legalább elfogadja partnerünket, a többi majd alakul magától! Nem kell az új partnernek beleavatkoznia elsőre a gyermek életébe, szép lassan az együtt töltött idő alatt ki fognak alakulni azok a tevékenységek, amiket együtt tudnak végezni, amiről esetleg kiderül, hogy mindkettőjüket érdekli, amiben megtalálhatják a közös hangot. Hagyjunk ennek időt, ezt nem lehet erőltetni!

Amikor a bennünk lévő biztonság kialakul akár saját magunkkal kapcsolatban, akár az új kapcsolatra vonatkozóan, a gyermekünk is biztonságban fogja érezni magát. Ehhez a biztonsághoz pedig az a fajta nyugalom társul, amiben a gyermek azt érzi, hogy őszintén beszélhet az új partnerrel és gyermekeivel kapcsolatos érzéseiről, akár még a negatív érzésekről is. Ha így van, legyünk nyitottak, és örüljünk annak, hogy megfogalmazza, kimondja ezeket, és nem rejtett formában indulatként vagy ellenállásként törnek ezek felszínre!

Családalakítás

Amennyiben a fent leírt biztonság a birtokunkban van, és úgy érezzük, megérett bennünk a vágy arra, hogy új családot alapítsunk partnerünkkel és (ha vannak neki) a gyermekeivel, először tegyünk fel magunknak néhány kérdést, ami a régi életünk elengedésére és valami egészen új kialakítására vonatkozik. Vajon hogyan definiáljuk éppen magunkat? Egyedülálló szülőnek, szabad szinglinek, vagy épp párkapcsolatban élőnek, vagy családapának/családanyának?

A mozaikcsalád kialakítása előtti időszakban nagyon sok szülő éli meg azt, hogy olyan, mintha az élete két teljesen kettéhasadt részből állna. Az egyik felében egyedülálló szülőként küzd a mindennapok kihívásaival, cipeli a gyerekek nevelésével és az egyéb hétköznapi feladatokkal kapcsolatos terheket. A másik felében, amikor pedig a gyerekek a másik szülőnél vannak, szabadnak érzi magát, aki önfeledten lubickol az új szerelemben. Az összeköltözéssel azonban ez megváltozik. Egyedülálló szülőből szülőpár válik, szabad szingliből elkötelezett kapcsolatban élő szülőtársak lesznek.

Nézzünk mélyen magunkba a tervezés időszakában, hogy fel vagyunk-e készülve ezekre a változásokra? Vannak-e bennünk félelmek, akár attól, hogy hogyan működik majd az új rendszer, akár attól, hogy elveszítünk valamit régi, jól felépített életünkből, netán szabadságunkból? Ha biztonságban érezzük magunkat a párunk mellett, merjünk beszélni ezekről neki!

Ezek teljesen természetes érzések, nem azt jelentik, hogy nem is érdemes megpróbálni a mozaikcsaládos létet. Minden változás, főleg egy ilyen mértékű, ami fenekestül felforgatja addigi életüket, szerepeinket, szokásainkat, ami akár költözéssel és egy új helyhez való alkalmazkodással jár, bizonytalanságot okoz az emberben. Ilyenkor megint csak érdemes tudatosítani, hogy mitől félünk. Képzeljük el, hogy mi lehet a legrosszabb, és ha az bekövetkezne, milyen stratégiáink lennének ezek kezelésére! Fogjunk akár egy papírlapot, üljünk le a párunkkal és írjuk össze ezeket a félelmeinket! Ha ott vannak előttünk, leírva vizuálisan is megjelennek, sokkal tudatosabban leszünk képesek végiggondolni, hogy mi történhet az egyes helyzetekben. A kommunikáció tehát kötelező! Nem szabad magunkba tartani semmit, hiszen, ha már a kezdetekkor vannak ki nem beszélt aggodalmak, feszültségek, azok az idő előrehaladtával csak nőni fognak és lehet, hogy eljön az a pont, amikor kitörnek és felborítják a látszólagos rendet.

Ha a családegyesítésre vonatkozó vágyainknak sikerült felülírni a félelmeinket, pontosabban sikerült a félelmeinket megszelídíteni, beszéljük át párunkkal a részletes tervet arra vonatkozóan, hogy hogyan képzeljük el az új családunkat. Akár érdemes itt is papírt és tollat ragadni és lejegyzetelni minden gondolatot, ami eszünkbe jut. Fontos, hogy amiben csak lehet, állapodjunk meg, legyenek kész válaszaink azokra a kérdésekre, amit majd a gyermekeink feltesznek nekünk, ha eléjük tárjuk a terveinket.

Azt javaslom, hogy az első tervezgetés időszakában, amíg nincsenek kiforrott elképzeléseink arról, hogy mit és hogyan képzelünk el, ne avassuk be a gyerekeket! Ha még bennünk sincsenek kiforrott elképzelések az egyes részleteket illetően, a gyerekekben ez a bizonytalanság szorongásként fog lecsapódni. Természetesen hagyhatunk olyan témaköröket a gyerekekkel való beszélgetésre, amiben ők is dönthetnek (pl., ha új lakásba költözünk, milyen legyen a szoba színe, stb.), de a főbb vonalakban a párunkkal kell egyezségre jutnunk. Ezek lehetnek olyan kérdések, mint például, hogy hol fog élni a család, kapnak-e a gyerekek külön szobákat, vagy ha nem, akkor melyik gyerek melyikkel él majd együtt, szükség van-e a gyerekek esetlegesen velünk töltött idejének módosítására, és ehhez volt házastársainkkal való egyeztetésre ahhoz, hogy valóban – ha nem is teljes időben – családként funkcionálhassunk.

„Fél éve éltünk már úgy a párommal, és kettőnk összesen négy gyerekével, hogy minden szabadidőnket együtt töltöttük. Két egymáshoz nagyon közeli lakásban éltünk, tehát már majdnem együtt, de még külön. Mertünk nagyot álmodni, és megvettünk egy épülőfélben lévő házat, ami épp megfelelő méretű volt ahhoz, hogy elférjünk mind a hatan. A gyerekeket az elején nem avattuk be a terveinkbe. Amikor már biztos volt a dolog, aláírtuk a szerződést, akkor vittük el őket, hogy megmutassuk nekik a házat. Nagyon készültünk, nagy meglepetésnek szántuk a bejelentést, mégsem úgy sült el, ahogy szerettük volna. Nagyobbik lányom kiborult, sírt és közölte ő nem költözik sehova. Nagyon szerette azt a lakást, ahol egyedülálló szülőként éltem vele és a testvérével. A válás után az jelentette számára a nyugalom szigetét, így elképzelni sem tudta, hogy onnan eljöjjön. Biztos voltam benne, hogy a reakciója csak a változásnak szól, pontosabban annak, hogy ő még nem tudja elképzelni, milyen lesz utána, ott is meg lesz-e majd ez nyugalom. Mondanom sem kell, pár hónap múlva, a beköltözés napján úgy repülte végig örömében a ház össze szobáját, mint egy kis tündér."

Ne ijedjünk meg attól, hogy a gyerekek elsőre ellenállással reagálnak a terveinkre! Még ha jó is a kapcsolat a családon belül, a gyerekek is érzik azt, hogy ezek után más lesz az élet, mint eddig. Pontosan tisztában vannak azzal, hogy megváltoznak életük apró-cseprő mozzanatai, viszont ellentétben velünk felnőttekkel, akik gondosan végigbeszéljük a változásokat, s ezek életünkre gyakorolt következményeit, a gyerekek nem tudják még olyan részleteséggel elképzelni a jövőt. Nincs képük róla, hogy milyen lesz, nekik kézzel fogható dolgokra van szükségük. Látniuk, érezniük kell a változásokat, valójában csak akkor tudnak reagálni rájuk. Minden addigi reakciójuk a bizonytalanságnak szól. A félelemnek, ami abból fakad, hogy nem tudják elképzelni az általunk olyan aprólékosan megtervezett jövőt. Ezért fontos, hogy őket akkor avassuk be a terveinkbe, amikor már vannak fix pontok, kézzelfogható és érzékelhető változásokról tudunk nekik beszámolni.

Valóban család?

Az együttéléshez kapcsolódó apró kis részletek mellett a legfontosabb kérdés az, hogy így, az összes szereplővel együtt, hogyan definiáljuk a rendszert, amiben élni fogunk. Erről is kell, hogy beszéljen a pár két tagja egymással, hisz nem biztos, hogy mindenki számára ugyanazt jelenti a család. Egy teljes családban – legyen szó hagyományos, örökbefogadó, nevelő- vagy mozaikcsaládról – él két felnőtt ember, akik szülőtársnak tekintik egymást és ők ketten felelősek ennek a család nevű rendszernek a működéséért, és a rendszerben élő gyerekek pszichés és fizikai jól-létéért. Ha a rendszerben élő két felnőtt ember nem tekinti szülőtársnak egymást, akkor nem beszélhetünk egységes rendszerről, és így mozaikcsaládról sem. Ez esetben két egyszülős családról beszélhetünk, akik egy háztartásban élnek, ezáltal vannak közös szabályaik, de a pszichés felelősséget mindkét szülő csak a vérszerinti gyermekeiért vállalja, a másik gyermekeivel csak együtt él.

A formációról a felnőttek döntenek. Fontos tisztázni még a kezdetekkor, hogy ki, hogy képzeli el a rendszert. Elképzelhető, hogy mindketten úgy tartják jónak, hogy csak a vérszerinti gyermekeik neveléséért felelősek. Akkor ők ebben hitelesek, a gyerekek felé ezt közvetítik, egymással is ebben a szemléletben kommunikálnak és működnek együtt, tehát így működnek jól. De ez nem mozaikcsalád, hanem két egyszülős család egy fedél alatt élése.

Amennyiben nem egyezik a két szülő elképzelése a rendszer működéséről, azaz arról, hogy mozaikcsaládban vagy két együttélő egyszülős családban szeretne élni, akkor abból komoly konfliktusok adódhatnak. Ezért nagyon lényeges a kezdetekkor megállapodni abban, hogy ki milyen szerepet szán magának és a párjának az új rendszerben.

A mozaikcsaládok szerveződésével kapcsolatos további kérdésekre választ kaphatnak a szerző „Mozaik a családom – kérdések, történetek, megoldások" című könyvéből. Megrendelhető: http://mozaikacsaladom.hu/konyv/

Irodalomjegyzék

Bogár, Zs. (2011): *Az örökbefogadás lélektana* Ágacska Alapítvány, Budapest

Bogár, Zs. (2017): *Mozaik a családom – kérdések, történetek, megoldások* Mozaikcsalád Alapítvány, Budapest

Hajduska, M. (2010): *Krízislélektan*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest

Krähenbühl, V., Jellouschek, H., Kohaus-Lellouschek, M., Weber, R. (1986): *Mozaikcsaládok (Családterápiás sorozat 16.)* Animula Kiadó, Budapest

Latta, Nigel (2017): *Az én gyerekem, a te gyereked, a mi gyerekünk Túlélőkalauz mozaikcsaládoknak* Lettero Kiadó Budapest

Szerzőink

Dr. Benda József
szocializáció kutató, társadalompedagógus. A Magyar Közgazdasági Társaság Demográfiai Szakosztályának elnöke.
Az Összefogás a Gyermek és Családbarát Magyarországért Szakértői Műhely vezetője.

Bogár Zsuzsa
tanácsadó szakpszichológus, az Ágacska Alapítvány és a Mozaikcsalád Alapítvány vezetője.
Szakterülete a hagyományostól eltérő családformák lélektana.

Prof. Dr. Botos Katalin
közgazdász, a közgazdaságtudományok akadémiai doktora, prof. emerita Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Szegedi Tudományegyetem. A Népesedési Kerekasztal nyugdíjügyi szakértője.

Prof. Dr. Demény Pál György
demográfus, közgazdász, a Magyar Tudományos Akadémia külső tagja. A modern demográfia egyik legelismertebb tudósa.

Fail Ágnes
szociológus, kriminológus, doktoranda, a KINCS kutató-elemzője.

Fűrész Tünde
jogi szakokleveles közgazdász, szociálpolitikus. A KINCS elnöke, korábban családpolitikáért felelős helyettes államtitkár, a bölcsődei rendszer átalakításáért felelős miniszteri biztos. Három leánygyermek édesanyja.

Kardosné Gyurkó Katalin
közgazdász, a Nagycsaládossok Országos Egyesületének elnöke, 5 gyermekes édesanya.

Dr. Komlósi Piroska
klinikai szakpszichológus, családterapeuta, a pszichológiai tudományok kandidátusa, a Károly Gáspár Református Egyetem nyugalmazott egyetemi docense.

Nagy Anna
újságíró, kommunikációs szakember, aki az elmúlt több mint húsz évben a kommunikáció szinte minden területén megfordult. 2005-ben alapította meg az Egyedülálló Szülők Klubja Alapítványt, amely létrehozta és működteti az ország első – nemzetközileg is úttörőnek számító – Egyszülős Központját.

Regős Judit
a Szülők Háza Alapítvány elnöke, családi tanácsadó, szociálpolitikus. Szakterülete a családdá alakulás korai szakaszának segítése, a krízis helyzetek kezelése és a gyermekvédelem. 4 gyermek édesanyja, három saját gyermeket és egy örökbekapott kislányt nevel. Az elmúlt időszak alatt a munkája kapcsán több ezer családdal találkozott és segített rajtuk.

Uzsalyné Dr. Pécsi Rita
neveléskutató, a katolikus Schönstatt szakértője, a Kentenich féle pedagógiai módszer hazai szakmai meghonosítója, a Debreceni Tudományegyetem és a Károli Gáspár Református Egyetem szakpedagógiai oktatója.

Lektorok

Fűrész Tünde,

Farkas Péter,

Pappházi Tibor,

Kapdebo Ágnes,

Székely András,

Pári András